

Den hellige Sunniva var sentralmotiv på alterskapet i Austevoll kirke i Hordaland. Alterskapet er nå oppbevart i De kulturhistoriske samlinger ved Universitetsmuseet i Bergen.
Foto: Fotoarkivet - Universitetsmuseet i Bergen ©

Sankta Sunniva

– er hun en historisk person?

Masteravhandling i kristendomskunnskap (60 stp)
NLA Høgskolen, Bergen
Våren 2013

Kari Berle Nilsen

Sammendrag

Målet for denne avhandlingen er å undersøke om vi med sikkerhet kan vite at Sankta Sunniva, helgenen som i den katolske kirken i Norden i dag minnes 8. juli, er en historisk person. Sankta Sunniva flyktet i følge legenden fra Irland sammen med flere av sine landsmenn og strandet på øya Selja. Der levde disse fromme kristne en tid inntil de ble beskyldt for å stjele sauer. Da Håkon jarl og flere av hans menn kom for å drepe dem, ble de på bønn til Gud reddet av et ras der de omkom. To handelsmenn fant en lysende hodeskalle på øya, og senere ble menneskeben funnet i raset av kong Olav Tryggvason og biskopen hans. De fikk bygget en kirke der, og siden ble i følge legenden Sunniva også funnet hel og uskadd. Hun ble lagt i et skrin, som i 1170 ble flyttet til Kristkirken i Bergen.

Vårt utgangspunkt er at Sunniva er en historisk person slik hun er skildret i den latinske legenden, en legende som er satt sammen ved hjelp av fire bevarte kilder. To norrøne versjoner av legenden finnes også, den ene skrevet av islandske Odd munk, og bevart i to håndskrifter, den andre skrevet på Island som en del av *Flateyjarbok*, en bok som er bevart den dag i dag. Vi har sammenliknet disse tre legendeversjonene både ved å se på vekten av legendenes fem hovedhendelser (narrative element) og ved hjelp av en synopse, der vi har tilpasset Odds narrative rekkefølge til den latinske legendes struktur. Den latinske legenden vektlegger Sunniva i mye større grad enn de norrøne, og denne legenden bærer et sterkt preg av å være en liturgisk tekst. Den latinske legendens funksjon er trosformidling gjennom Sunnivas liv og martyrium, mens de norrøne legenders funksjon er å presentere Olav Tryggvason som helgen. Sunnivallegenden har lav kildeverdi som historisk beretning.

Kilder for kulten rundt Sunniva og de hellige på Selja: I de fire eldste norske landskapslovene finnes betegnelsen *Seljemannamesse*, mens Sunniva først kom in i lovverket i 1276, ikke før på siste del av 1300-tallet var *Seljemannamesse* erstattet av Sta. Sunniva. Andre kilder for kulten er bønner, hymner og mirakelberetninger, f.eks. gjengitt i *Breviarium Nidrosiense*. Det fantes relikvier av Sunniva flere steder i Norge og i Norden. Til sammen 23 ikonografiske Sunniva-fremstillinger vitner om en utbredt Sunniva-kult, spesielt i tiden før reformasjonen i 1537. I senmiddelalderen var 8. juli en av de største festdagene i landet, og kulten hadde spredt seg til hele Norden og Nord-Tyskland. Også helgenanlegget, kirkene og benediktinerklosteret på Selja vitner om en flere hundre år gammel kult på øya.

Sunnivallegenden har blitt sammenliknet med legenden om Ursula, om Modwenna og om Donnán. Det er mange likhetspunkt, men Sunnivallegenden har også mange detaljer som den er alene om, f.eks. at Gud sender raset for å redde dem. Parallellitet betyr ikke nødvendigvis avskrift.

Faktorer som har blitt diskutert i forbindelse med alderen på Sunnivakulten er: Eksistensen av en eldre tradisjonskjerne i legenden, landskapslovenes bruk av betegnelsen *Seljemannamesse*, Sunniva-navnets opprinnelse, Adam av Bremens *scholion 145*, opprettelsen av bispedømme på Selja, kirkens behov for en helgen og kongemaktens behov for å bli legitimert på 1100-tallet, og Orø-korset. De fleste av disse faktorene brukes for å forfekte en sen datering for kulten rundt Sunniva.

Er Sunniva en historisk person? Etter en vurdering av påstanden om to tradisjonslag i legenden, av vektleggingen av Sunniva i den latinske legenden og i Bergen bispedømme, og av andre faktorer, konkluderer vi med at hun tidlig kan ha vært med i legenden, men at vi likevel ikke med sikkerhet kan vite at Sunniva var en historisk person ut fra det kildematerialet vi i dag kjenner. Vi tror ikke at hun er tatt inn i legenden av kirkepolitiske årsaker eller på grunn av kongemaktens behov. Å velge å tro at hun har levd, er et valg som hører til innenfor troens rom, og kan ikke etterprøves vitenskapelig.

Innhold

Sammendrag	3
Mål for avhandlingen	7
1 Metodiske spørsmål	9
1.1 Innledning.....	9
1.2 Helgenlegenders funksjon og innhold.....	9
1.3 Olav den Hellige.....	12
1.4 Ansgar, Nordens apostel	13
1.5 Sunniva	14
1.6 Om liturgi.....	15
1.7 Oppsummering.....	16
2 Sunnivallegenden	17
2.1 Tre versjoner	17
2.2 Synopse	18
2.3 Fem hendelser, ulik vekt	18
2.4 Opphav for legendevariantene	20
2.4.1 Kirkens Sunnivalegende	20
2.4.2 Sunnivallegenden i Odd munks saga om Olav Tryggvason	25
2.4.3 Sunnivallegenden i Flateyjarbok	28
2.5 Sammenlikning av legendevariantene	32
2.6 Særpreg	39
2.7 Sunnivalegendens funksjon.....	43
2.8 Legendens kildeverdi.....	43
2.9 Oppsummering.....	44
3 Andre kilder for kulten rundt <i>Sunniva</i> og <i>de hellige på Selja</i>	47
3.1 Innledning.....	47
3.2 Lovtekster i Norge	47
3.3 Liturgiske tekster	48
3.3.1 Innledning.....	48
3.3.2 Bønner	50
3.3.3 Hymner	51
3.3.4 Mirakelberetninger	53
3.4 Relikvier	53

3.5 Bilder, skulpturer	55
3.6 Helgenanlegget på Selja	55
3.7 Kulten rundt Sunniva og de hellige	57
3.8 Oppsummering.....	59
4 Legender som likner Sunnivalegenden	61
4.1 Innledning.....	61
4.2 Jan Erik Rekdals legendesammenlikninger.....	61
4.3 Legender om Ursula og Modwenna	65
4.4 Oppsummering.....	70
5 Hvor gammel er Sunnivakulten?	71
5.1 Innledning.....	71
5.2 Er det et eldre tradisjonslag i legendeteksten?.....	72
5.3 Landskapslovene og Sunniva	76
5.4 Sunniva-navnet.....	78
5.5 Adam av Bremens <i>scholion 145</i>	80
5.6 Opprettelsen av bispesete på Selja	81
5.7 Kirkens behov for en helgen i tiårene før 1170.....	83
5.8 Kongemaktens behov for å bli legitimert	84
5.9 Orøkorset.....	86
5.10 Oppsummering.....	86
6 Er Sunniva en historisk person?	89
Konklusjon	94
Bibliografi	95
Vedlegg: Synopse	101

Nøkkelord: Hagiografi, legender, helgener, Sunniva, Seljahelgenene, Seljemannamesse, Selja, helgenkult, synopse, kristningstiden i Norge.

Takk til veileder Oddvar Johan Jensen som har trodd på prosjektet, Matti Garnes Wiik som oversatte artikkelen om Sunniva i *Acta Sanctorum* fra latin og Eirin Larsen for oversettelse fra italiensk av kapittelet om Sunniva i *Bibliotheca Sanctorum*, takk også til venner som har vist interesse og gitt oppmuntring til arbeidet med avhandlingen.

**Til mitt barnebarn Sunniva
Fra mormor**

Sankta Sunniva – er hun en historisk person?

Mål for avhandlingen

Sankta Sunniva feires i dag som helgen i den katolske kirken i Norge med minnedag 8. juli, slik hun også ble feiret i enda større grad i middelalderen fram til den protestantiske tro ble innført i de fleste nordeuropeiske land i begynnelsen av 1500-tallet. I Norge skjedde dette trosskiftet ved at den dansk-norske kongen Christian III i 1537 ga påbud om å innføre protestantiske gudstjenester.

På øya Selja like sør for Stadlandet ytterst på kysten nord i Sogn og Fjordane finnes den dag i dag ruiner etter klosteret og kirken som ble bygget under helleren der Sunniva ifølge legenden mistet livet på slutten av 900-tallet, og den enorme terrassen lenger oppe i skråningen, også nevnt i en av legendeversjonene, ligger der som et vitnesbyrd om at Sunniva og de irske følgesvennene hennes ble sett på som viktige vitner for den kristne tro de første århundrene etter at Norge ble kristnet.

Organisasjonen *Venner av Selja kloster*, opprettet i 2005, arbeider i dag med å fremme de historiske og kulturelle verdiene knyttet til klosteret og helgenanlegget på Selja, og søker å gjøre stedet kjent og tilgjengelig for publikum. De har tatt initiativ til å reise en statue av Sta. Sunniva på torget i Selje, og i 2012 har de også arrangert konsert «til Sankta Sunnivas ære» i Selje på den dagen da Sunnivakisten i 1170 ankom Bergen, translasjonsdagen 7. september. *Seljumannamessekomitéen*, som i hovedsak består av personer med bakgrunn fra statskirken, har de siste årene arrangert gudstjeneste på Selja 8. juli, som er den dagen da *Seljumannamesse* ble feiret i middelalderen, dødsdagen for de irske Selja-martyrene.

Sankta Sunniva og Selja-martyrene er følgelig helgener man forholder seg til den dag i dag, også utenfor den katolske kirken. Gro Steinsland, professor i religionshistorie, påpeker også i sin nyeste bok *Mytene som skapte Norge* at det i det i de aller seneste årene er skapt ny interesse rundt Sunniva og Selje-tradisjonene både i forskning og folkeliv¹.

Så viktig ble Sta. Sunniva for den katolske kirken i norsk middelalder, at hennes angivelige levninger i 1170 ble flyttet til daværende domkirke på Holmen i Bergen. Hun ble utnevnt til skytshelgen for Bergen og Vestlandet, og flere mirakelberetninger forteller at folk ba henne om hjelp, både til kroppslige skader og sykdommer, og ved større ulykker, som brann i Bergens bebyggelse.

¹ Steinsland 2012, 156

I forbindelse med at den historiske forskningen på kristningstiden av Norge (ca 900-1200) kom i gang på 1800-tallet, ble de latinske kildeskriftene for legenden utgitt. En rekke norske historikere begynte å interessere seg for sannhetsgehalten i Sunnivallegenden. Legendene, som fantes i en rekonstruert latinsk versjon etter to bevarte kilder, samt i flere norrøne versjoner av flere kompilatorer, ble gått nøye igjennom, og flere forskere la vekt på at kongsdatteren Sunniva måtte være et senere tillegg til legenden, som de mente opprinnelig bare hadde fortalt om irske øyboere, Seljemennene.

I dag er også de fleste forskere enige om at kongsdatteren Sunniva ikke har eksistert, mens noen holder muligheten åpen for at hun har vært en historisk person. Gro Steinsland påpeker at det ved myte- og legendedannelser nærmest er ugjørlig å gå opp grensene mellom historiske realiteter, trosforhold og ideologiske elementer, og for henne er heller ikke dette om å gjøre, skriver hun². Steinsland ser på denne legenden som en levning, et vitnesbyrd om hva middelalderens mennesker trodde på.

Det er for troende mennesker de historiske realiteter er viktig, for vi våger å påstå at det har ingen mening å se på en kvinne som et ideal eller en helgen dersom hun i realiteten aldri har levd. Helgener kan ikke bare være noe vi mennesker trenger i så sterk grad at vi like gjerne finner dem opp selv. Pater Olav Müller skriver i kapitlet «Trenger vi helgener i dag?» i sin bok *Pateren dypper pennen*³ at en helgen er et religiøst mysterium som sprenger alle menneskelige begreper. Det er helgener som beveger verden og gir nytt liv til stivnede strukturer i samfunn og kirke, hevder han. Men da må jo etter vår mening forutsetningen være at helgenen er en historisk person.

I vår avhandling vil vi i kapittel 1 gå gjennom en del metodiske spørsmål, og i kapittel 2 sammenlikne den rekonstruerte latinske versjon av legenden om Sunniva fra siste halvdel av 1100-tallet med de to utgavene som er bevart på norrønt i sagaer om Olav Tryggvason. Deretter vil vi i kapittel 3 beskrive andre kilder for kulten rundt Sunniva og de hellige på Selja, i kapittel 4 presentere andre legender som forskerne mener Sunnivallegenden kan sammenliknes med, og i kapittel 5 gå gjennom synspunkt på Sunnivakultens alder. I kapittel 6 prøver vi å svare på spørsmålet om Sunniva kan være en historisk person i tråd med det legenden sier.

Vårt utgangspunkt er at Sunniva er en historisk person og at hun har reist med sitt irske folk til Selja slik både den latinske legenden og de to norrøne legendeversjonene om henne forteller.

Men kan vi så finne historisk belegg for at Sunniva kom til Selja sammen med sine irske «båtflyktninger» på slutten av 900-tallet, og at hun ble funnet hel og uskadd etter å ha blitt drept av et ras? Eller er det mer sannsynlig at legenden ble nedtegnet uten rot i den historiske virkelighet og har gått inn i den katolske kirkes tradisjon av kirkepolitiske eller andre årsaker?

² Steinsland 2012, 159

³ Müller 2010, 197 og 200

1 Metodiske spørsmål

1.1 Innledning

I Norge kom den historiske forskningen på kristningstiden i vårt land (ca år 900-1200) i gang midt på 1800-tallet, og kildene denne forskningen bygger på, er mange. Det kan være skaldekvad, som Glælugnskvida (1033-34), trolig det eldste skaldekvadet som omtaler hellig Olav, eller andre kildegrupper som sagaer, kirkelig litteratur, folketradisjon, lovgivning, utenlandske annaler og krøniker, runeinnskrifter og mynt⁴. Andre kilder kan være arkeologisk materiale, f.eks. gravfunn og løsfunn⁵. Relikviegjemmer, bilder og dekorasjoner er også viktige kilder i forbindelse med forskning på den tidlige kristne tid i Norge.

Helgenlegender er en del av gruppen kirkelig litteratur, og tilhører sjangeren hagiografi. Borgehammar påpeker at det finnes seks hagiografiske teksttyper: En kort notis om en helgen i et *kalendarium* eller *martyrologium*, det *liturgiske helgenvita* inndelt i leksjoner til lesning under matutin (tidlig morgenbønn), *korte beretninger om mirakler* i forbindelse med helgenen, det *lengre, litterære vitaet* til privat lesning, det *poetiske vita*, også for privat studium, samt *helgenvita på folkespråket*⁶, som i Norge var norrønt.

Men legendepreget stoff inngår også i andre kildegrupper, for eksempel i ovennevnte skaldekvad Glælugnskvida eller i Snorre Sturlassons saga om hellig Olav (ca 1230) i *Heimskringla*.

I innledningen vil vi først si noe om helgenlegenders funksjon og innhold generelt. Dernest presenterer vi to helgenlegender av svært ulik karakter i forhold til legenden om Sunniva: legender om Olav den hellige og om Ansgar, Nordens apostel. Vi presenterer først legendenes innhold og opphav, dernest ser vi på deres funksjon og kildeverdi, og på deres relevans for tidlig trosformidling, enten som levninger eller historiske beretninger⁷. Vi tar også med noen innledende betraktninger om Sunnivalegenden, og avslutter med å beskrive kjennetegn på liturgiske tekster, som en av legendeversjonene om Sunniva er.

1.2 Helgenlegenders funksjon og innhold

Formålet med hagiografi er ganske enkelt ”oppbyggelse”, sier Tveito. Han siterer Honorius av Autun (ca 1100): *Historie forteller om fortiden, profetier forteller om fremtiden, og hagiografi jubler over det evige livs gleder*⁸. Tveito påpeker videre at helgenen skal tjene som *exemplum* (eksempel) for de som

⁴ Andersen 1977, 109

⁵ Tveito 2005, 14

⁶ Borgehammar i Rindal 1997, 139

⁷ Kjeldstadli 2005, 169ff

⁸ Tveito 2005, 20. Oversatt fra latin av oppgaveskriveren

hører eller leser fortellingen, og at målsettingen er ikke en objektiv skildring av personen. Ved å vektlekke Ansgars lidelse og død, er *Vita Ansgarii* et eksempel på at slike skildringer også ble laget i analogi med skildringen av Jesu liv.

Det er ifølge Thomas A. DuBois to ting som karakteriserer en helgen: De må for det *første* ha levd et eksemplarisk liv i den grad at deres samtidige la merke til det og forventet at de kom til himmelen, selv om dette ikke betyr at de var uten synd. I sen klassisk tid og i middelalderen betydde det heller at de var på det rette stedet i rette tid, eller at de tok en avgjørende bestemmelse som påvirket kirkens fremtid: at de led martyrdøden, reiste en kirke, ga avkall på status eller rikdom for å leve et fromt liv. For det *andre* må de ha lagt for dagen vilje til å gi overnaturlig hjelp til folk i nød, noen ganger mens de levde, men spesielt etter døden.⁹

I middelalderen var det mest berømte verket nest etter Bibelen helgenantologien *Legenda Aurea* (c.1262-6) av dominikaneren Jacobus de Voragine. Verket og deler av det ble oversatt til minst et dusin europeiske språk, og selv på Island kom oversettelsen *Reykjahólarbók* ut på 1500-tallet. I middelalderen skapte disse bøkene ideer om helgener og heroisme for århundrer¹⁰. Verket ble i 2012 oversatt til norsk¹¹. Sta. Sunniva er ikke med i denne oversikten, heller ikke Olav den hellige og St. Ansgar.

Ofte bruker en forfatter av en helgenlegende *topoi* (*entall: topos*), standardmotiv som er felles for denne sjangeren. Ifølge Tveito skildres for eksempel Martin av Tours i et slags *ur-vita* som en misjonær som benytter seg både av mirakler og demonstrasjoner på Guds makt. Slike hendelser har så blitt ført videre til senere helgenvita. Tveito påpeker at hagiografi tidligere ble kritisert for sin svake kildeverdi, men at forskere i nyere tid har blitt mer positive og i større grad benytter helgenlegender som historiske kilder.¹²

DuBois påpeker at ved å utgi slike helgenantologier med beskrivelser av helgeners liv (*vitae*) og mirakler ble de hagiografiske skildringene standardisert, og at vi i helgenlegender fra slutten av middelalderen lett kan få øye på typiske mønstre (*topoi*) i narrativ progresjon, i åpenbaring av hellighet og i mirakeltyper. Vanlige mirakler er for eksempel at en helbredende kilde bryter frem på stedet der martyren døde, at den helliges kropp ikke brytes ned etter døden, eller at hellige relikvier motstår ild. Men også unaturlig hurtig nedbryting av kroppen kan skje, dette skjedde for eksempel med svenske Sta. Birgitta (død 1373), eller helgener kan få *stigmata*, slik Frans av Assisi opplevde første gang i 1224.

⁹ DuBois 2008, 6

¹⁰ DuBois 2008, 20

¹¹ De Voragine 2012 (ca 1260)

¹² Tveito 2005, 20f

På grunn av utgivelse av hagiografisk litteratur, skriver DuBois, har helgenene utviklet seg til å bli mer og mer like uansett hvor de kommer fra.¹³

På 1100-tallet hadde autoriteter i Roma begynt å ta kontroll over prosessen i forbindelse med helgenkåringen, den katolske kirken etablerte da et undersøkelsessystem som snart begynte å influere på den litterære strukturen av både helgenens liv (*vitae*) og mirakelberetninger (*libelli miraculorum*). Til da hadde godkjenningen av nordiske helgener ligget fullstendig i hendene til lokale autoriteter, spesielt biskopene. Men det var ikke før på 1900-tallet at helgenkalenderens historisitet fikk en grundig gjennomgang.¹⁴

DuBois mener at Skandinavia, som kom inn i den kristne verden lenge etter at helgenkåringen tok til, i forkortet form gikk gjennom den lange hagiografiske historien som kirken allerede hadde opplevd. Kirken i Skandinavia hadde sine tidlige misjonshelgener, martyrer, og eneboerhelgener, som Ansgar, Henrik og Sunniva, de hadde misjonerende konger, som Olaf, Magnus, Knud og Erik, eksemplariske biskoper, som Þorlákr, sine legmystikere, som Birgitta og Katarina. Skandinavia var ikke isolert fra resten av det kristne Europa, her oversatte og leste folk helgenlegender fra områder fjernt fra der de bodde. I kunnskapen om helgener var Skandinavia både nært knyttet til og fullt integrert i tradisjonene til resten av Europa.¹⁵ Else Mundal påpeker også i flere artikler at vi i Norge får etablert lokal helgenkult på et svært tidlig tidspunkt¹⁶.

En helgenlegende kan ha en martyr-del (*passio*), en del som forteller om et funn av for eksempel benrester (*inventio*), og en del om som omtaler at funnet blir identifisert som relikvier (*exaltatio*).¹⁷ DuBois påpeker at en viktig rituell hendelse i utviklingen av en helgenkult var *elevatio*, den offentlige fremvisning av en helgens relikvier – ben eller andre bevarte legemsdeler av helgenen – på et alter slik at de troende kunne betrakte dem og bønnfalle dem om hjelp.¹⁸

På den tiden da Paulus levde og gjorde uvanlige kraftgjerninger, oppdaget folk at sykdommer forlot de syke hvis de fikk berøre noe Paulus hadde hatt på seg (Ap. gj. 19.12). Dette potensialet lå også i *translatio*, som innebærer flytting av deler av (vanligvis ben) eller hele helgenens legeme til en ny helligdom, for eksempel til et vakkert skrin i et kapell i en katedral, et bærbart relikvieregjemme, eller hovedalteret i en lokal kirke. Ofte ble datoen for flytting av helgeners relikvier fastsatt til en festdag i tillegg til dødsdagen.¹⁹ Sunnivas legeme ble ifølge legenden om henne flyttet flere ganger, hun ble først lagt i et skrin på alteret i kirken foran hulen på Selja, hun ble flyttet til Bergens daværende

¹³ DuBois 2008, 21

¹⁴ DuBois 2008, 21

¹⁵ DuBois 2008, 21-2

¹⁶ Mundal i Rindal 1997, 94, i Rindal 1994, 62 og i *Collegium Medievale* 1995/2, 110

¹⁷ Rekdal i Rindal 1997, 105

¹⁸ DuBois 2008, 8

¹⁹ DuBois 2008, 12

domkirke på Holmen, og hun måtte der reddes fra en storbrann, men da stoppet brannen som truet kirken og bebyggelsen rundt²⁰.

1.3 Olav den Hellige

Olav Haraldsson dro til Norge for å hevde sin odal år 1015. Han hadde med seg fremstående engelske geistlige, for han ville fortsette å kristne landet. 29. juli 1030 ble han drept i slaget på Stiklestad. Så skjedde underlige ting: Mange så et merkelig lys, sår ble leget og en blind fikk synet igjen²¹, ett år etter hans død hadde Olavs lik frisk ansiktsfarge, og hår og negler hadde vokst. Biskop Grimkjell proklamerte ham da som helgen, for slik var også stemningen blant folk. Olavs betydning for kirke og fromhetsliv i Norge ble enorm, og strakte seg også langt utover landets grenser²².

Helgenlegenden *Passio Olavi*, redigert ca år 1180 av erkebiskop Eystein Erlendsson, forteller om Olavs lidelser og om de undergjæringer som skjer etter hans død. En versjon av legenden var tatt med i Gammelnorsk Homiliebok (slutten av 1100-tall). Den latinske versjonen ble spredt til England og kontinentet, og meldte med det landet vårt inn i det kristne Europa, mener Eiliv Skard²³. *Passio Olavi* ble utvidet helt til biskop Eysteins tid (1157-88), som også selv bidro med et mirakel²⁴, og mirakelberetningene ble tidlig tatt med i kirkens Olavsmesser, også i England så tidlig som i 1050.²⁵

Helgenen Olav har tjent en viktig funksjon i den norske kirkes liv og virksomhet langt tilbake i tid, sier Per Sveaas Andersen²⁶. Han hevder at legendene om Olav gir visshet om hvordan geistligheten i Norge ønsket å oppfatte ham etter hans død. Et hovedmål med den legendariske litteraturen om Olav Haraldsson har vel vært å styrke helgenens, og dermed også kirkens posisjon, skriver Jon Gunnar Jørgensen²⁷. Jan Schumacher påpeker at i legenden om Olav ble kongens liv skildret på en slik måte at parallellene til Jesu livshistorie gradvis trådte tydeligere fram.²⁸

Men tidlige skaldekvad viser at også utenfor kirken ble Olav hedret som en helgen. Og mange av miraklene ble tatt med i mer historisk betonte skildringer, for eksempel av Snorre. Olavs tale og kontrovers med Dale-Gudbrand er gjengitt i Snorres *Heimskringla*²⁹, men ikke i *Passio Olavi*.

²⁰ DuBois 2008, 83. DuBois siterer *Flateyjarbok* (3:294), som i Sverressaga forteller om brannen.

²¹ Langslet 1995, 90ff

²² Jørgensen 1995, 36

²³ Skard 1970, 9-14

²⁴ Skard 1970, 64

²⁵ Birkelid 1995, 193

²⁶ Andersen 1977, 112

²⁷ Jørgensen i Ekrem 2000, 157

²⁸ Schumacher i Oftestad 2005, 35

²⁹ Snorre 1979, 317f

Når det gjelder kildeverdien, påpeker Lars Boje Mortensen at eldre protestantisk forskning så på helgenkultus som noe folkelig og ureddekkende for kristendommen, mens nyere katolsk forskning holder en åpen dør for at miraklene virkelig har skjedd. Nyere protestantisk og ikke-konfesjonell forskning aksepterer miraklene uten å problematisere dem, sier han³⁰. Schumacher hevder at Olavslegenden bærer preg av litterære forelegg for hvordan legender skulle skrives, og at helgenlegendens realisme er av samme type som den vi for eksempel finner i billedfremstillinger av Jesu fødsel³¹. Skard sier i sin innledning til *Passio Olavi* noe tilsvarende: "*Lidingssoga*" kan sakte ikkje gje oss noko litande bilete av den historiske kong Olav Haraldsson, hans karakter og gjerning. Men sogene om hans undergjerninger vitnar tydeleg om kva makt han hadde i folkehugen³².

Vi mener *Passio Olavi* må være en relevant kilde for kirkens trosformidling i hundreårene etter Olavs død, og legenden har dermed størst verdi som levning.

1.4 Ansgar, Nordens apostel

Den franskfødte benediktinermunken Ansgar (ca 801- 865) ble to ganger sendt som misjonær fra Tyskland til Danmark og Birka i Sverige. Han var erkebiskop i Hamburg og i Bremen (848) og han bygget kirker, grunnla klostre, bibliotek, skoler og sykehus. Han kjøpte fri fanger fra vikingenes slavehandel, tok seg av de fattige, virket ivrig for den kristne tro og kultur, og arbeidet for avskaffelse av slavehandelen. I tillegg var han undergjører og helbredet mange syke med bønn og salving med olje³³.

Ansgars liv og forkynnelse er nedtegnet i *Vita Ansgarii*. Som forfatter pekes ut Ansgars etterfølger i embetet som erkebiskop, Rimbert (død 888). På grunn av sitt innhold kan vitaet karakteriseres både som et helgenvita og som en misjonskrønike³⁴. I Adam av Bremens misjonshistoriske beretning (ca 1075) henviser han til *Vita Ansgarii*³⁵, men ikke veldig detaljert.

Vita Ansgarii er særpreget av sin balanserte formidling av troskonfrontasjoner der også hedningene får komme til orde. Flere gjentatte Ansgar-taler med slike konfrontasjoner vitner om den kristne Guds makt. Selv om skriftets opplagte hensikt i følge Tveito er den tradisjonelt hagiografiske, mener han at Rimberts primære hensikt kan ha vært av en mer spesifikk art. Da Rimbert skrev vitaet var han

³⁰ Mortensen i Ekrem 2000, 104

³¹ Schumacher i Oftestad 2005, 35

³² Skard 1970, 13

³³ <http://www.katolsk.no/biografi/ansgar.htm>

³⁴ Tveito 2005,149. Vitaet finnes i to versjoner, én fra før år 860 og én fra tidlig 1100-tall.

³⁵ Adam 1993, 197

bekymret for videreføring av misjonsarbeidet, og han understreker Ansgars bekymringer for dette³⁶. *Vita Ansgariis* primære funksjon må da ha høyst sannsynlig ha vært å motivere nye potensielle misjonærer til misjonsvirksomhet, mener Tveito. Rimbart fikk frem at jordsmonnet var bearbeidet, misjonærene ville møte åpne dører, og arbeidet ville bære frukt³⁷. Dessuten kunne vitaet brukes i forbindelse med opplæring av nye misjonærer, det var et slags praktisk-teologisk pensum³⁸.

Selv om *Vita Ansgarii* på enkelte punkt er kan anses for upålitelig når det gjelder historiske fakta, skriftet har noen unøyaktigheter og bruker hagiografiske *topoi* av ahistorisk karakter, så har ifølge Tveito vitaet både litterært og språklig kvaliteter som overgår tradisjonell hagiografi. Han mener at skriftets litterære kvaliteter er et argument for pålitelighet, fordi forfatteren må være både kompetent og innsiktsfull³⁹. Andre årsaker til denne kildens troverdighet er at Rimbart og Ansgar hadde nære personlige relasjoner, at skriftet ble nedtegnet få tiår etter hendelsene, at Rimbart trolig selv deltok i misjonsvirksomheten og at Rimbart selv sier han er forfatter, hevder Tveito⁴⁰.

Er maktdemonstrasjonene og underne litterære virkemidler eller beskriver de noe som historisk har skjedd? I ettertid er det vanskelig å bedømme dette, for gjennom hele den kjente historie har det skjedd hendelser som ikke kan forklares rasjonelt. Tveito mener at selv om talene i *Vita Ansgarii* ikke er nøyaktige referater, må de anses å ha en historisk kjerne, og de er representative for måten misjonering skjedde⁴¹.

For oss synes vitaet trolig å ha sin største verdi som *historisk beretning* om primær trosformidling på Ansgars tid. Tveito mener også at dette er en god kilde for misjonsforkynnelse⁴².

1.5 Sunniva

Både Ansgar og Olav den hellige er eksempler på legender om personer som vi med stor sikkerhet vet har eksistert som historiske personer, Ansgar som munk, misjonær og biskop, og Olav som en misjonerende konge med avgjørende betydning for vårt lands utvikling, fordi religionsskiftet virket inn på hele samfunnet. Med Sunniva er alt mer usikkert, og denne legenden har lavere kildeverdi enn Ansgars- og Olavslegendene. Vi har ingen håndfaste historiske bevis på at Sunniva og hennes følgesvenner virkelig har levd, legendene om henne er så lite bekreftet av andre skriftlige kilder at vi med rette må stille spørsmål om hun er en oppdiktet person, selv om vi vet at kulten rundt

³⁶ Tveito 2005, 169

³⁷ Tveito 2005, 170

³⁸ Tveito 2005, 21

³⁹ Tveito 2005, 149f

⁴⁰ Tveito 2005, 150

⁴¹ Tveito 2005, 157

⁴² Tveito 2005, 152

Seljemenneskene og Sunniva har eksistert og til dels eksisterer den dag i dag og at mange troende katolikker har bedt henne om forbønn gjennom tidene, og selv om vi ifølge legendene kjenner årstallet for når Sunniva ble funnet og skrinlagt.

Mange forskere er derfor svært usikre på om både Sunniva og Seljemenneskene virkelig har eksistert, og om de har bodd på Selja på slutten av 900-tallet. Noen forskere som har kommet frem til at det aldri har eksistert en kongsdatter med navn Sunniva som kom til Selja, mener likevel at Seljemenneskene kan være reelle, og at Sunniva er blitt lagt til i legenden på et senere tidspunkt. Dette gjelder for eksempel de nåtidige forskerne Åslaug Ommundsen og Alexander O'Hara. Andre, som for eksempel Else Mundal og Thomas A. Dubois, er åpne for at Sunniva kan ha eksistert, i følge Mundal nødvendigvis ikke som en kongsdatter, men i hvert fall som en del av et Seljekollektiv.

Den latinske legenden om Sunniva tilhører den hagiografiske teksttypen *liturgiske helgenvita*.

Legenden om Sunniva, som også finnes bevart i to versjoner på norrønt, er både en martyrlegende og en slags eneboerlegende: Ifølge legenden forlater Sunniva sitt land for at hennes tro skal bli bevart, og hun og hennes venner lever isolert på en øy vest i Norge, der de til slutt blir drept av et ras. Dette er legendens lidelses-del (*passio*). Snart finnes benrester på øya (*inventio*), og disse blir identifisert som relikvier (*exaltatio*) av biskopen og kongen. Også Sunniva finner man, hel og uskadd, og hun flytter man (*translatio*) til et alter i en kirke nær rasstedet, der de troende kan be henne om hjelp (*elevatio*). Også senere blir hun flyttet, som omtalt tidligere.

Vi presenterer Sunnivalegendens tre versjoner mer detaljert i kapittel 2.

1.6 Om liturgi

Som vi skal se, er den latinske utgaven av Sunnivalegendens ikke bare en legende for å løfte fram Sunniva og Seljemenneskene, men legenden inngår i liturgien for kirkens tidebønner.

Hva kjennetegner så liturgi? Ordet liturgi betyr *allmennyttig arbeid eller verk, en tjeneste fra eller for folket*, sier Den katolske kirkes katekisme, og i kristen tradisjon betyr det at Guds folk tar del i "Guds verk".⁴³ I Det nye testamentet brukes ifølge katekismen ordet *liturgi* til å betegne ikke bare gudstjenestefeiring, men også forkynnelse av evangeliet, det dreier seg om en tjeneste for Gud og mennesker. Katekismen understreker at liturgien virkeliggjør og fremviser Kirken som et synlig tegn på samfunnet mellom Gud og mennesker gjennom Kristus, at liturgien er deltakelse i Kristi bønn til Faderen i den Hellige Ånd, og at liturgien er den kilde all Kirkens kraft springer ut fra. Derfor er

⁴³ KKK 1994, 293. Katekismen henviser til St. Augustin, Sermo, 56, 6, 9

liturgien også fremfor noe stedet for undervisning av Guds folk i troen.⁴⁴ Katekismen påpeker at i Den nye paks liturgi er hver liturgisk handling et møte mellom Kristus og Kirken.⁴⁵

Tidligere kardinal Joseph Ratzinger (nå pave emeritus Benedict XVI) understreker at den erfaring av frigjøring som liturgien kan gi bare finner sted der hvor det skjer et sant møte med den levende Gud.⁴⁶ Det er i denne sammenhengen en liturgisk tekst, som den latinske Sunnivallegenden, skulle fungere.

1.7 Oppsummering

Helgenlegenders funksjon er å være oppbyggende, og helgener skal tjene som eksempler for andre mennesker. Helgener må ha levd et eksemplarisk liv og ha vist vilje til å gi overnaturlig hjelp til folk i nød, spesielt etter at helgenene var døde. Legendene er vanligvis preget av *topoi*, i narrativ progresjon, i åpenbaring av hellighet og i mirakeltyper. Skandinavia gikk gjennom den samme hagiografiske historien som resten av Europa med misjonshelgener, martyrer, eneboerhelgener, misjonerende konger, eksemplariske biskoper og legmystikere. Helgenlegender kan karakteriseres ved nøkkelordene *passio, inventio, exaltatio, elevatio, translatio*.

Som misjonerende konge fikk Olav den Hellige avgjørende betydning for kristningen av Norge, og kulten rundt ham ble spredt til England og kontinentet. Tidlige skaldekvad og historiske skildringer som *Heimskringla* forteller om mirakler både mens Olav levde og etter hans død. Som *levning* er legenden *Passio Olavi* en relevant kilde for kirkens trosformidling.

Benediktinermunken Ansgar ble sendt som misjonær til Danmark og Sverige, og ble siden erkebiskop i Hamburg-Bremen. Legendene *Vita Ansgarii*, nedtegnet kort tid etter hans død, er preget av troskonfrontasjoner og gjengir flere av Ansgars taler. Dermed er dette en god kilde for misjonsforkynnelse, og legendens funksjon kan derfor ha vært å motivere til misjonsvirksomhet. Sin største kildeverdi har legenden som *historisk beretning* om primær trosformidling på 800-tallet.

Legendene om Sunniva er et *liturgisk helgenvita* som ikke er direkte bekreftet av andre kilder, og det er usikkert om hun er en historisk person. Flere forskere tror hun er lagt til legenden på et senere tidspunkt, og at det fantes en opprinnelig legende om et kollektiv på Selja. Legendene kan ses på som både en martyr- og eneboerlegende.

Den latinske Sunnivallegenden er en liturgisk tekst, og den inngår dermed i kirkens forkynnelse av evangeliet.

⁴⁴ KKK 1994, 294

⁴⁵ KKK 1994, 301

⁴⁶ Ratzinger 2001, 16-17.

2 Sunnivallegenden

I den dette kapitlet skal vi beskrive nærmere innholdet i Sunnivallegendens tre versjoner, som vi skal sammenlikne ved hjelp av vår synopse. Vi skal dernest presentere legendeversjonenes opphav, deres særpreg, funksjon og kildeverdi.

2.1 Tre versjoner

I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*⁴⁷ er Sunnivallegenden presentert på følgende måte: En irsk kongedatter og tronfølger ville unngå en hedensk erobrer og beiler, derfor satte hun ut på havet sammen med noen trofaste menn og kvinner, og de kom til Firða-fylket i Norge. Men de ble fordrevet av de hedenske innbyggerne der, og måtte seile videre. I stormen ble skipene adskilt. Sunniva og noen fra hennes følge landet på øya Selja, og de andre på Kinn. Der bodde de i klippehuler og levde av fiske. Men der ble de også utsatt for forfølgelse. Øyene var ubebodde, men ble brukt til sauebeite. Når de hedenske saueeierne ikke fant igjen alle sauene sine, ble så de uskyldige fremmede mistenkt. Den hedenske Håkon Ladejarl ble tilkalt, og han kom med sin hær. Men da gikk de hellige inn i hulen sin, og på deres bønn raste steinene ned foran inngangen slik at de ble drept og at sjelene deres ble frigjort for himmelen. I Olav Tryggvasons tid oppdaget fremmede handelsmenn en lyssøyle på Selja, som gikk ut av en hodeskalle. De tok med seg hodet og fortalte om lyset til kongen i Nidaros. Kongen og biskopen dro til Selja, fant klippehulen med de helliges ben, og bygde en kirke på stedet. Etter dette ble Sunnivas legeme funnet intakt, og dette ble skrinlagt i kirken på Selja år 996. Siste opplysning i legenden er historisk: 7. september 1170 foregikk hennes andre translasjon, på biskop Pål's initiativ ble relikviene flyttet til Bergens domkirke.

Denne presentasjonen av legenden er laget på grunnlag av to kirkelige kilder på latin, fragmentet AM 670 og *Breviarium Nidrosiense*⁴⁸, som begge blir omtalt under.

En liknende gjennomgang av legendeteksten, på grunnlag av Nidarosbreviaret, har også Jan Erik Rekdal gitt i sin artikkel ”Legenden om Sunniva og Seljemenneskene” i boken *Selja – heilag stad i 1000 år*.⁴⁹ Han legger til at Sunniva levde på Irland keiser Otto den stores tid, og at hennes fromme liv og levned var et eksempel for folket. På grunn av truslene forlater hun landet i tre skip, sammen med menn, kvinner og barn, og de starter seilasen uten årer og annet nødvendig utstyr. På Selja lever de i avholdenhet og fattigdom, i kyskheter og hellig livsførsel. Den lysende hodeskallen oppbevares av kong Olav Tryggvasons biskop som en relikvie. Men flere vitner om syn på øya Selja. Kongen og biskopen kommer til en berghammer på øya hvor det nylig må ha gått ras, og der finner de velluktende knokler. Der kirken etter det ble bygget, skjedde det undere og jærtegn.

⁴⁷ *KLNM* 1970, bind XV 118-19

⁴⁸ Hamre, Lars 1943, 59. Hamre hevder at vi med full rett kan kalle breviaret vår eldste trykte bok.

⁴⁹ Rekdal i Rindal 1997, 102-3

Allerede i 1880 redigerte Gustav Storm Sunnivallegenden i fragmentet AM 670 og i *Breviarium Nidrosiense* sammen slik at det ble en sammenhengende legende. Men i dag finnes en mer fullstendig utgave, trolig mer dekkende for kirkens opprinnelige latinske legendetekst, som Stephan Borgehammar har komponert på grunnlag av fire latinske kilder (se under). I tillegg finnes, som tidligere nevnt, to utgaver av legenden på norrønt, én av Odd munk Snorresson, og én i Flateyjarbok. Borgehammars latinske utgave er oversatt til bokmål, og de to norrøne legendeversjonene til nynorsk. Det er disse oversatte versjonene vi bruker i sammenlikningen, da vi mener at oversettelsene følger den opprinnelige teksten så nøye at vi ikke mister vesentlige poeng i innholdet av legendene.

2.2 Synopse

For å sammenlikne kirkens legendeversjon med de to norrøne, har vi satt opp en synopse.⁵⁰ I synopsen har vi lagt ulike farger på de ulike hendingene i legenden, noe vi tror kan hjelpe oss å se hva som vektlegges i de tre legendevariantene. Det er fem hendelser (narrative element) som peker seg ut som sentrale i legenden, og vi har gitt disse hendingene ulik farge⁵¹:

Grønt: Sunniva i Irland, på reise, på Selja, truet av Håkon Jarl, raset begraver henne og vennene.

Rosa: Handelsmenn finner et lysende menneskehode som de tar med til Olav Tryggvason, blir døpt.

Blått: Kong Olav Tryggvason og biskopen reiser til Selja, finner velluktende ben, reiser en kirke der.

Rødt: Sunniva blir funnet og skrinlegges.

Svart: Sunnivaskrinet blir ført til Domkirken i Bergen.

I synopsen har vi fulgt den kronologiske rekkefølgen som Kirkens legende er skrevet i⁵² fordi vårt utgangspunkt er at Sunniva er en historisk person, slik også kristne trodde da de ba henne om hjelp i nød i kirkens første århundrer i Norge.

Flateyjarbok bruker også kronologisk rekkefølge i sin beskrivelse av det som skjedde, mens Odd munk Snorresson starter med to kapitler om funnet av hodeskallen og hva som skjedde etter det. I tredje kapittel forteller Odd om Sunniva og følget hennes fra de reiser fra Irland til de dør på Selja.

2.3 Fem hendelser, ulik vekt

Vi ser av synopsen at de tre utgavene av Sunnivallegenden har ulik lengde, og de utdyper nærmere forskjellige hendelser.

⁵⁰ Vedlegg side 101

⁵¹ Åslaug Ommunsen bruker en tilsvarende inndeling av hendelsene i kapittelet "Ei heilag jomfru til bispesete" i boken *Fra kongssete til kulturminne* 2011, 33.

⁵² Åslaug Ommunsen har valgt å tilpasse Kirkens legende (Bergensredaksjonen) til Odd munks framstilling som slutter med fortellingen om Sunniva. (Ågotnes og Øye 2011, 33)

Kirkens legende har ca 1920 ord⁵³, legenden skrevet av Odd munk har ca 1380 ord, og legenden i Flateyjarbok ca 2180 ord, alle i sin norske oversettelse.

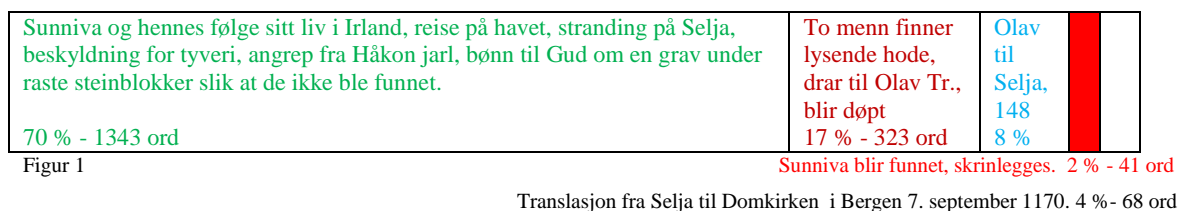
Den korteste og minst detaljrike legenden er skrevet av Odd munk, som bare tar med det aller viktigste av legenden fram til raset gjemmer de hellige på Selja (30 prosent av teksten). Men legenden skildrer i detalj hvem de to Fjordane-mennene som drar for å møte Håkon jarl, er, og hva som skjedde fra de så et lys som skinte ned fra himmelen og de fant en hodeskalle av et menneske, til de møtte Olav Tryggvason på Lade der de ble døpt samme dagen av biskop Jon (Sigurd).

Den mest ordrike legendevarianten finnes i Flateyjarbok. Hovedtyngden i denne teksten ligger også i skildringen av funnet av hodeskallen og oppholdet på Lade, men med en del andre detaljer enn i Odd munk sin tekst. Også tiden etter med bygging av en steinterrasse og kloster er utførlig skildret. 37 prosent av teksten skildrer Sunniva og hennes følge fra Irland til de avslutter livet på Selja.

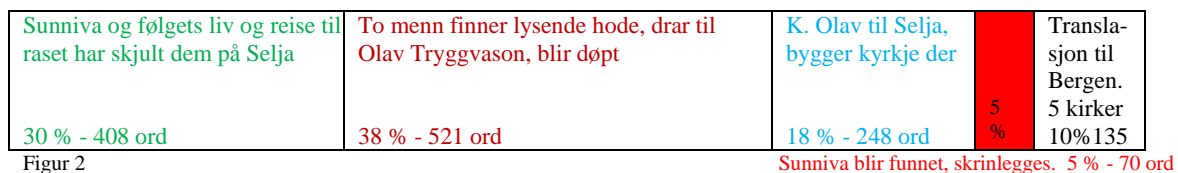
Kirkens legendetekst har hovedvekt på Sunniva og hennes ferd over havet frem til raset gikk foran helleren. Hele 70 prosent av legendeteksten omhandler dette, og det skjer i de seks første lesestykkene. De tre siste lesestykkene handler om tiden etter raset, og det eneste særstoffet i denne delen av legenden er begynnelsen av syvende leseestykke der Håkon jarls død og Olav Tryggvasons og biskop Sigurds kristningsframstøt i Norge skildres.

På figurene under illustrerer vi hvordan de tre legendeversjonene vektlegger de fem hendelsene.

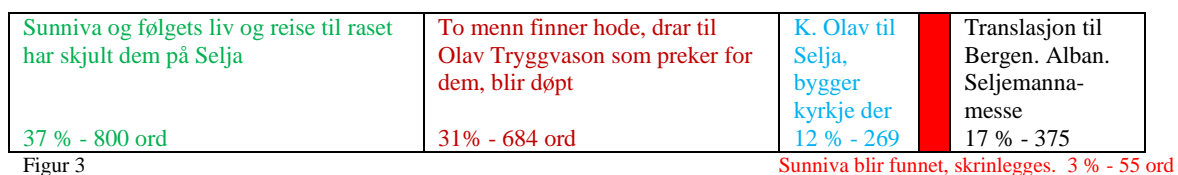
Kirkens Sunnivalgende (1923 ord)

Sunnivalgenden i Odd munks saga om Olav Tryggvason (1382 ord)

Sunnivalgenden i Flateyjarbok (2183 ord)

⁵³ Avrundet til nærmeste 10-tall

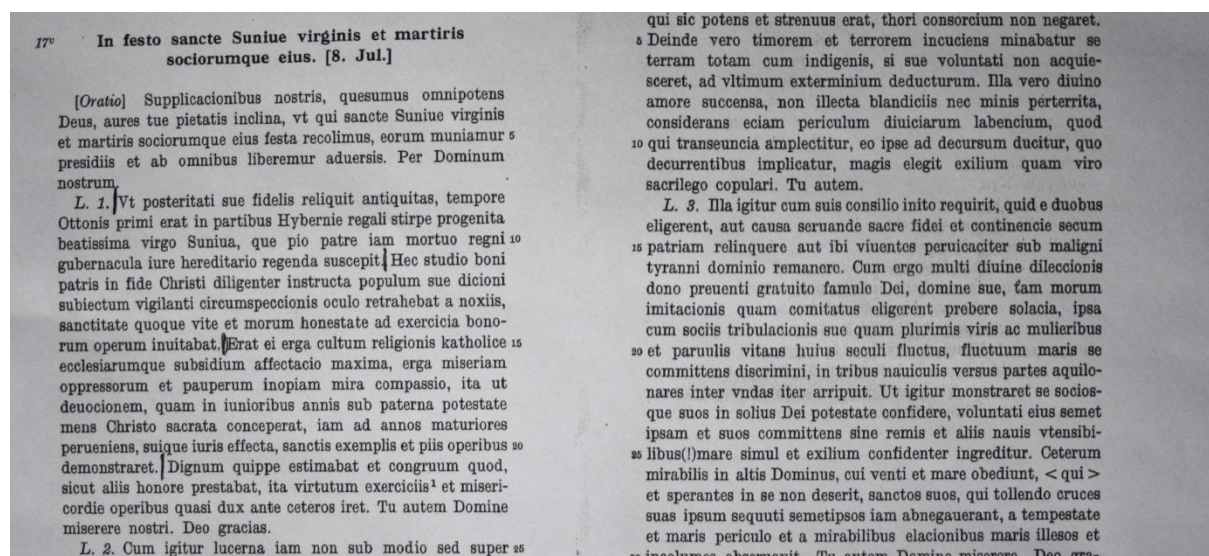
Vi ser at legendeversjonene vektlegger ulikt de fem narrative elementene, og vi tror at den prosentdelen av legenden som de ulike elementene utgjør, er med å understreke det som har vært viktig å formidle for dem som skrev de ulike legendene. Den latinske legenden vektlegger Sunniva og folket hennes, de norrøne versjonene vektlegger kong Olav Tryggvason.

Før vi går inn på en mer detaljert sammenlikning av de tre legendevariantene, vil vi se nærmere på opphavet til disse tekstene.

2.4 Opphav for legendevariantene

2.4.1 Kirkens Sunnivalgende

Den latinske *Sunnivalgenden*, som vi velger å kalle *Kirkens legende* fordi det er et *liturgisk helgenvita* til bruk i en kirkelig sammenheng, er bygget opp av Stephan Borgehammar på grunnlag av fire bevarte latinske tekster som finnes i *Breviarium Aboense* (A), i et fragment av en islandsk håndskrift (F), i *Breviarium Nidrosiense*, og i *Breviarium Scarense* (S).⁵⁴

I venstre spalte på bildet ser vi første lesestykke (*L. 1*) for festen for sankta Sunniva, jomfru og martyr, og følgesvennene hennes fra boken *Zur Kenntnis des breviarium Aboense* (1957). Lesestykket slutter med *Tu autem Domine miserere nostri. Deo gratias*. De loddrette strekene viser hvor de tre lesestykkene som inngår i *Breviarium Scarense* (med små variasjoner i ordvalget) begynner og slutter.

Kilden A finnes i Stockholm på Kungliga biblioteket under navnet *A 56*. Denne kilden er en liten samling *officier* (tidebønner), et tillegg til et *breviarium* (bønner og liturgiske lesestykker) fra Åbo stift, skrevet ca år 1500 av Nicolaus Jacobi Byrkop. Håndskriften er så utgitt av Aarno Maliniemi i

⁵⁴ Borgehammar i Rindal 1997, 270

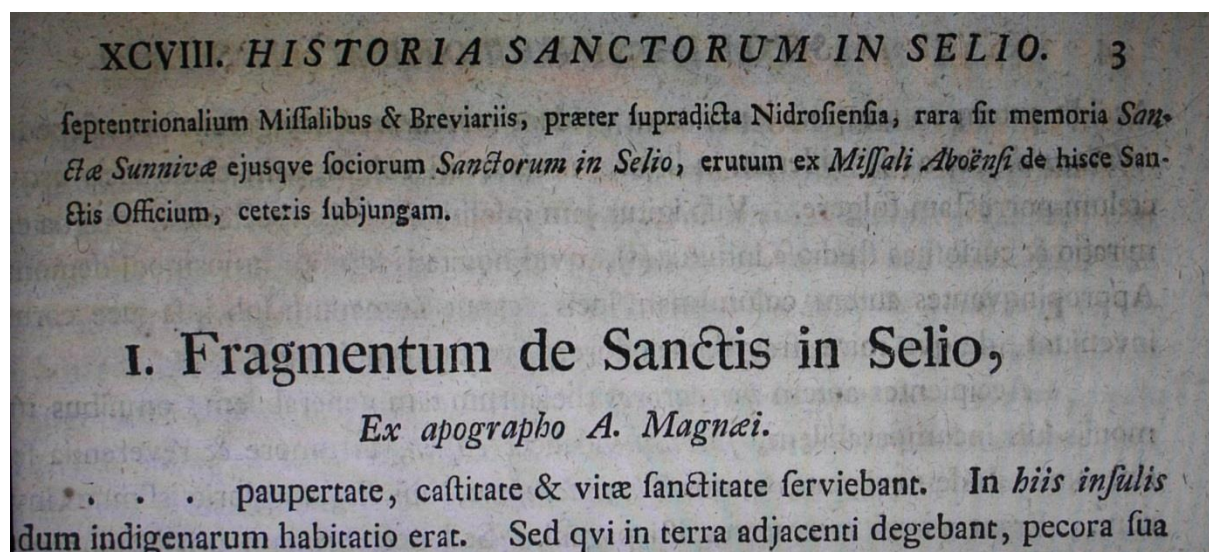
boken *Zur Kenntnis des breviarium Aboense* i 1957⁵⁵. De ni lesestykkene som utgjør Sunnivallegenden har overskriften *In festo Suniue virginis et martiris sociorumque eius. (8. Jul.) (Til festen for Sankta Sunniva, jomfru og martyr, og følgesvennene hennes. 8. juli)*. Lesestykkene innledes med en kort bønn i dette officiet.

Avskriften er nøyaktig, men bemerkningene og tilleggene er ifølge Borgehammar mangelfulle⁵⁶.

Denne håndskriftens tekst er ganske lik kilden F (se under), men med *lakuner* (manglende deler, luker). I slutten av lesestykke fire mangler skildringen av de norske fastboende som ”*var forblindet av hedensk villfarelse, og med sine svake øyne var de ikke i stand til å se sannhetens lys*”⁵⁷. I femte og sjette lesestykke mangler selve martyriet, og i syvende lesestykke omtalen av lyset fra himmelen og funnet av menneskehodet, det første relikviefunn⁵⁸. Lesestykkene fire, fem og seks har også andre grenser enn i N.

I A slutter lesestykkene med hele eller begynnelsen av formuleringen *Tu autem Domine miserere nostri. Deo gracias. (Men du Herre miskunne deg over oss. Gud være lovet.)* Denne slutten er ikke tatt med i Borgehammars legendeutgave, fordi den savner støtte i N og avspeiler en liturgisk praksis som bare sporadisk pleide å uttrykkes i skrift.⁵⁹

Men nettopp denne slutten er med å tydeliggjøre at den latinske legendeutgaven er en kirkelig liturgisk tekst, og dermed vesensforskjellig fra de to norrøne legendeversjonene.

Fragmentet av avskriften av det islandske håndskriftet er utført av Árni Magnússon og er trykket på latin i Jacob Langebeks bok *Scriptores rerum danicarum medii ævi* IV. Tittelen viser at fragmentet gjelder de hellige i Selja (*Sanctis in Selio*). Fragmentet starter midt i *lecti V* i setningen som forteller at Guds hellige tjente Herren i stor avholdenhet og fattigdom. Denne kilden (kalt F) er beskrevet under.

⁵⁵ Maliniemi, Aarno 1957, 148-151

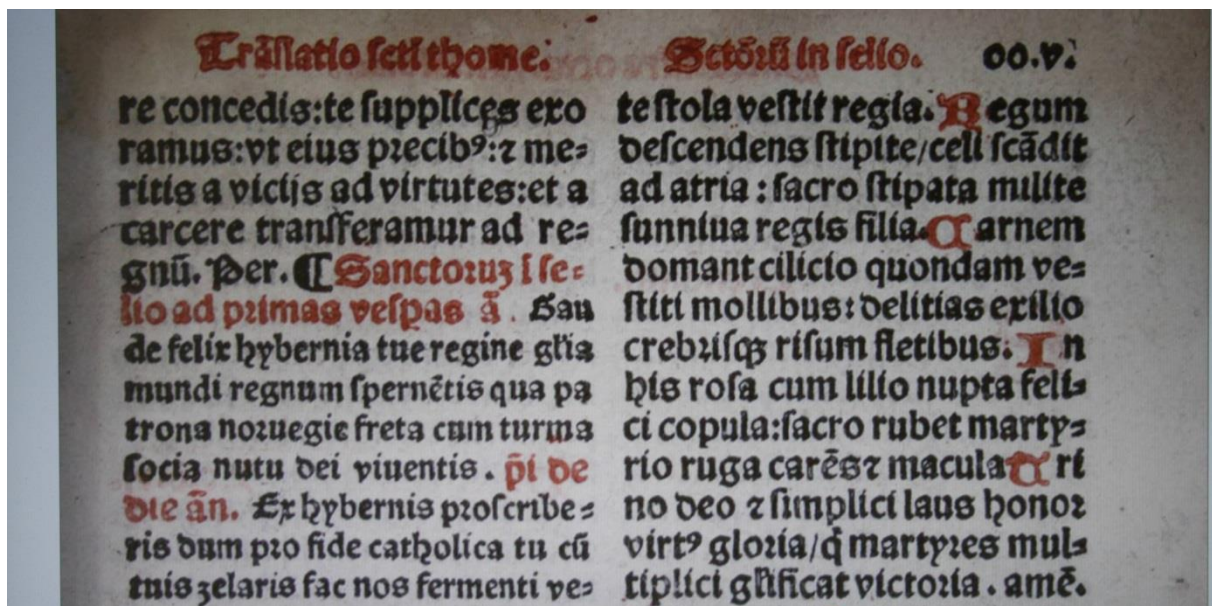
⁵⁶ Borgehammar i Rindal 1997, 270

⁵⁷ Borgehammar i Rindal 1997, 295

⁵⁸ Borgehammar i Rindal 1997, 297

⁵⁹ Borgehammar i Rindal 1997, 276. Også i dag er liknende avslutninger i katolske liturgiske tekster forkortet eller utelatt.

Kilden *F* finnes i København på Det Arnamagnæanske Institut under navnet *AM 670 k i 4°*, fol. 2-6⁶⁰, og representerer samme redaksjon som *A*, sier Borgehammar, som antar at teksten er en 1400-talls håndskrift og at den er en pålitelig avskrift. Denne avskriften av et fragment av en islandsk håndskrift er utført av Árni Magnússon (1663-1730). Han noterer etter avskriften at fragmentet er fra 1394 og gjelder *Festen for de hellige som hviler i Selja* (*Festum Sanctorum in Selio quiescentium*).⁶¹ Avskriften omfatter legenden fra midten av lesestykke fem til midten av lesestykke ni. Denne teksten fyller ut lakunene i kilden *A* slik at legenden blir sammenhengende. Gustav Storm redigerte denne teksten sammen med kilde *N* på slutten av 1800-tallet.⁶² Fragmentet er også trykket i en av Jacob Langebeks bøker med middelalderskrifter⁶³.

Fra *Breviarium Nidrosiense*, side 00.v: Vi ser teksten *Sanctorum in Selio ad primas vespas a.* (De hellige i Selja til første vesper, antifon) i rødt i venstre spalte. På andre og tredje linje under ser vi *patrona noruegie* (Norges skytshelgen). Overskriften på de neste sidene er *Sanctorum in Selio*.

Kilden *N* finnes i *Breviarium Nidrosiense* fol. 00.v. til 00.viii (v. sp.) (6,5 sider). Breviarieret er trykket i Paris på bestilling av erkebiskop Erik Valkendorf⁶⁴ år 1519. Her presenteres en forkortet versjon av legenden, og forkortningene er gjort ved mindre strykninger og forenklinger.⁶⁵ Legendeteksten består

⁶⁰ Koden *AM* betyr at middelalderhåndskriftet finnes i den Arnamagnæanske Samling i København (eller på Island), og tallet etter angir nummeret teksten har i samlingen. Størrelsen på tekstsidene kan være angitt som fol., som er forkortelse for *folium*: arket blir brettet én gang slik at det blir fire sider med skrift. Størrelsen 4to betyr *quarto*, arket blir brettet to ganger slik at en får åtte skriftsider. *Perg.* er forkortelse for tekstmaterialet pergament. (Flokenes 2002-3, 104)

⁶¹ Borgehammar i Rindal 1997, 271

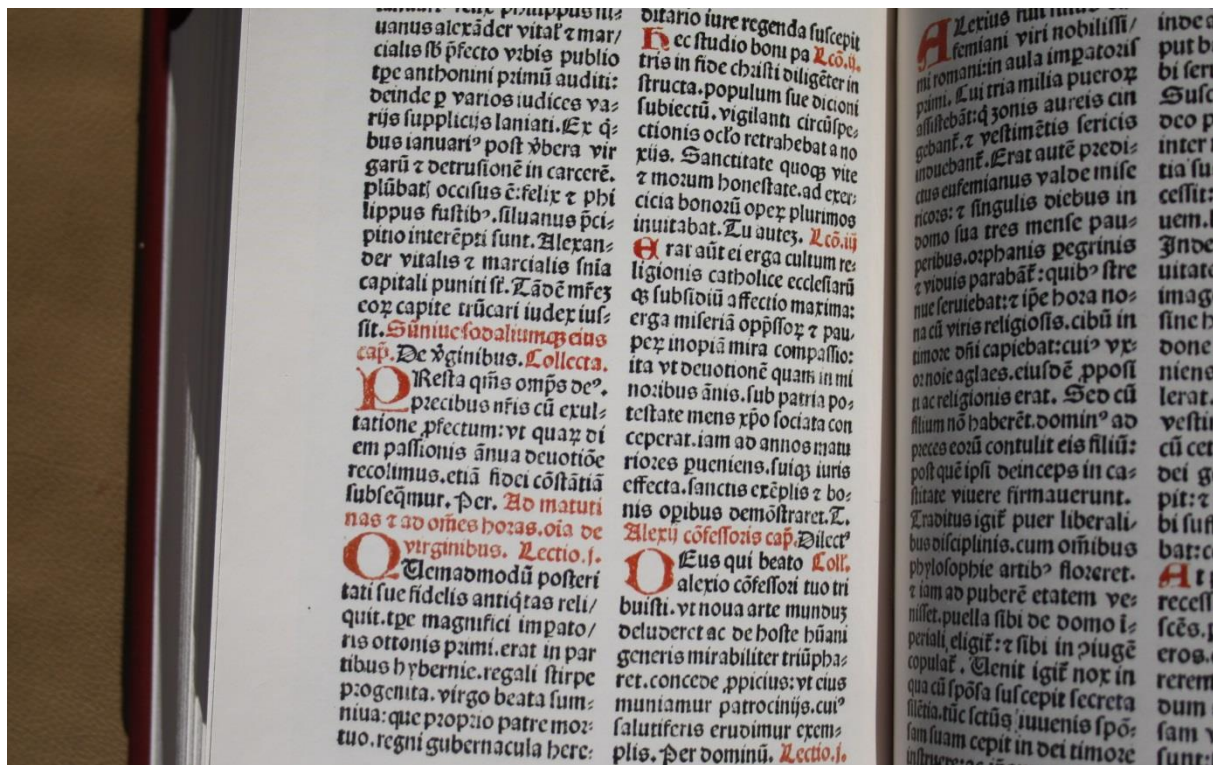
⁶² Storm 1880, 147-152. Oversettelse til norsk i Juvkam 1970, 7-10

⁶³ Langebek, Jakob 1772, 3-4

⁶⁴ Hamre 1943, 57ff

⁶⁵ Thormod Torfæus har skrevet av Sunnivallegenden gjengitt i *Breviarium Nidrosiense* i sitt historieverk *Historia rerum Norvegicarum*, 1711 (2010) bind IV, 30-33

av ni lesestykker (*lectio I-IX*), og lesestykkene ble lest enkeltvis i første til tredje *nocturno* (nattlige tidebønner) avløst av salmer, *antifoner*, *responsorier* og *versiculus* (korte vers).

Fra *Breviarium Scarense*. De tre leksjonene om Suniue og hennes følgesvenner kommer etter Kollektbønnen (*Collecta*) i venstre spalte midt på siden, *Lectio I* ser vi i venstre spalte, og *Lcō* (*Lectio II* og *III*) starter øverst i høyre spalte. Vi ser at *Lcō* (*Lectio II*) slutter med *Tu autez*, og *Lectio III* med *T.*, noe som likner avslutningene i *Breviarium Aboense*.

Kilden S, *Breviarium Scarense*, fol. CCLVII er trykket i Nürnberg i 1498. Denne kilden inneholder legendens 13 første linjer (nesten hele første leksjon i kilden A), inndelt i tre korte leksjoner⁶⁶, og den har ingen forkortninger slik som N. I S slutter andre leksjon med *Tu autez*, og tredje leksjon med *T.* Begge disse avslutningene kan være en forkortet utgave av avslutningene i kilden A.

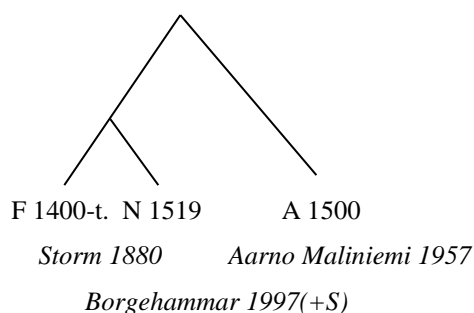
De viktigste opplysningene om kildegrunnlaget for Kirkens Sunnivalegende er:

Kilde	A (likner F, lakuner)	F (fragm. fyller ut A)	N (forkortet versjon)	S (13 første linjer)
Navn	A 56 (<i>Brev. Aboense</i>)	AM 670 k i 4°, fol.2-6	<i>Breviarium Nidrosiense</i>	<i>Breviarium Scarense</i>
Oppbev.	Kungliga bibl. Stockh.	Arnabagn. Inst. Kbnh.	Gunnerusbibl. Trondh.	Kungliga bibl. Stockh.
Tid	1500 Hånds. N.J.Byrkop	1400-talls håndskrift	Trykket Paris 1519	Trykket 1498 Nürnberg
Annet	Utg. 1957 A. Maliniemi	Avskr. Á. Magnússon	Mindre strykninger	
	Liturgisk avslutning	(1663 – 1730)	og forenklinger	Liturgisk avslutning

⁶⁶ Maliniemi 1957, 30. Maliniemi sier at festen feires som *simplex* med bare tre leksjoner.

Borgehammar fremhever at etter at Maliniemi oppdaget kilden A, er det mulig å rekonstruere hele den eldre versjonen av legenden⁶⁷. Han tror at kildene F og N har felles opphav framfor alt fordi de har den samme feilen (skriver *inter preces* i stedet for *interpretes (forklare)*), og at disse to kildene sammen har samme vekt som kilden A.

Det stemmatiske forholdet mellom F, N og A er ifølge Borgehammar som på tegningen under:⁶⁸

Borgehammar understreker at N kan brukes som kilde for den eldre tekstversjonen, men at det må skje med forsiktighet på grunn av alle forkortningene. I sin legendeversjon har han derfor foretrukket kildene A eller F framfor kilde N.⁶⁹

Hvor gammel anses kirkens legendevariant å være? Selv om håndskriftene bare dateres til 1400-tallet, finnes det ifølge Borgehammar bevis for at teksten er vesentlig eldre. Han viser til Bjarni Aðalbjarnarson, som har vist at en latinsk tekst ligger bak legenden som finnes i Odd munks saga om Olav Tryggvason⁷⁰, en tekst Borgehammar mener må være svært lik Storms 120-årige latinske legendetekst.⁷¹

Det finnes språklige årsaker til at den latinske legenden stammer fra 1100-tallet, påpeker Borgehammar. Han viser til undersøkelser av de rytmiske verssluttene som kalles *cursus*, der Tore Janson har påvist bruk av de tre vanligste typene i 85 prosent av satsavslutningene (*velox* 57 prosent, *planus* 16 prosent og *tardus* 12 prosent).⁷² Borgehammar konkluderer med at Sunnivalegendens hyppige bruk av *cursus* i allminnelighet og av *velox* i særdeleshet, kombinert med en gjentatt bruk av *tardus*, klart peker mot 1100-tallet.⁷³

Borgehammar mener at siden translasjonen av Sunniva til Bergen i 1170 blir omtalt, kan ikke legenden være skrevet tidligere enn 1170. Men også at biskop Pål er død (*uenerabilis memoriae*- i salig ihukommelse), nevnes i legenden, og dette skjedde i 1194. Betyr det en datering etter dette året?

⁶⁷ Borgehammar i Rindal 1997, 272

⁶⁸ Borgehammar i Rindal 1997, 272

⁶⁹ Borgehammar i Rindal 1997, 273

⁷⁰ Mest sannsynlig skrevet 1190. Mer om dette under.

⁷¹ Borgehammar i Rindal 1997, 274

⁷² Rindal 1997, 274. Borgehammar siterer i fotnote 7 Janson 1975

⁷³ Borgehammar i Rindal 1997, 275

Borgehammar tror at både opplysningen om translasjonen og om biskopens død kan være et tillegg. Disse opplysningene er også mindre elegant formulert enn det øvrige. Da vil den opprinnelige legenden i følge Borgehammar slutte etter ”... og lagt i et helgenskrin. Dette skjedde i det nådens år 996.” I tillegg kan slutten av legenden med lovprisningen, ”under vår Herre Jesu Kristi herredømme, og ham tilkommer heder og ære i evigheters evighet. Amen”, opprinnelig ha vært med.⁷⁴

Konklusjonen om datering blir ifølge Borgehammar at den latinske utgaven av legenden er skrevet på bestilling av biskopen i Bergen år 1170 eller like før, slik at legenden forelå ved Sunnivas translasjon fra Selja til daværende domkirke i Bergen, Kristkirken ved Bergenhus festning. Stilistisk kan legenden også ha vært skrevet noen årtier tidligere, og da til bruk på Selja i Albanus-klosteret der. Men dette mener Borgehammar er usannsynlig fordi Albanus-klosteret ikke nevnes i legenden.⁷⁵

Borgehammar mener det er sannsynlig at også Odd munk (se 2.4.2) kan ha hatt tilgang til en versjon av legenden uten translasjonen og biskopens død. Odd nevner ikke at biskopen er død, og hans saga ble trolig skrevet i 1190, altså fire år før biskopen døde.⁷⁶

Professor Gustav Storm (1845-1903) mente at den latinske legenden var skrevet like etter skrinleggingen i 1170, og at opplysningen om at biskop Pål var død var et senere tillegg.⁷⁷

2.4.2 Sunnivallegenden i Odd munks saga om Olav Tryggvason

Den ene ikke-liturgiske versjonen av Sunnivallegenden som det i dag er bevart håndskrifter av på norrønt språk, finnes i Soga om Olav Tryggvason, i den såkalte *tåtten*⁷⁸ om Seljemenneskene.⁷⁹ Den opprinnelige versjonen av sagaen på latin blir holdt for å være skrevet i *Pingeyrar*-klosteret på Nord-Island ca 1190.⁸⁰ Sagaen hadde flere kilder, og en regner at Odd munk også hadde en latinsk legende om Seljemenneskene tilgjengelig når han skrev helgenlegenden inn i sagaen om Olav Tryggvason. Rindal mener at han sannsynligvis også har bygget på muntlige tradisjoner. Flere ganger bruker Odd formuleringer som ”folk forteller”, ”det er fortalt”, ”de sier”, eller ”noen sier”. Jan Erik Rekdal påpeker at sagaversjonen av legenden har fått nye trekk som den kirkelige tradisjonen ikke kjente til eller ikke benyttet, og det var kanskje særlig muntlig stoff.⁸¹

Ca år 1200 skal Odds saga være oversatt til norrønt.⁸² Den latinske versjonen av sagaen anses for tapt, men det finnes i dag to bevarte norrøne håndskrifter, AM 310 og Stockholm 18 4to.⁸³ (Se under.)

⁷⁴ Borgehammar i Rindal 1997, 274

⁷⁵ Borgehammar i Rindal 1997, 275

⁷⁶ Borgehammar i Rindal 1997, 275

⁷⁷ Storm 1880, XXXII

⁷⁸ En *tått* (flertall *tætter*) var på norrønt benevnningen på korte fortellinger av ulike arter, og *tætter* inngår oftest som deler av større teksthelheter. (Hagland 1998, 43) De tre kapitlene om Sunniva, Seljemenneskene og funnet av relikviene er en *tått*. Et annet eksempel er *tåtten* om Eindride og Erling i *Flateyjarbok*.

⁷⁹ Rekdal i Rindal 1997, 105

⁸⁰ Rindal i Snorresson 1977, 7. *Pingeyrar*-klosteret, grunnlagt i 1190, var Islands eldste kloster og et hovudsete for den intellektuelle aktiviteten på Nord-Island, kanskje på hele Island (Rekdal i Rindal 109).

⁸¹ Rekdal i Rindal 1997, 106

⁸² Rindal i Snorresson 1977, 8

Det finnes også et fragment (U) av en oversettelse av Odds saga til norrønt. Dette fragmentet, som ikke har med Sunnivallegenden, utga Finnur Jónsson i 1932 sammen med de to håndskriftene A og S. Tittelen på hans utgivelse var *Saga Óláfs Tryggvasonar af Oddr Snorrason munk*. Jónsson hevdet i denne boken at kilden A er mest pålitelig, mens S forkorter og endrer innholdet.⁸⁴ Bjarni Aðalbjarnarson påpeker at ingen av disse håndskriftene kan være en original av Odds saga.⁸⁵ Aðalbjarnarson hevder også at det kan bevises at de tre håndskriftene stammer fra én norrøn oversettelse, selv om håndskriftene på mange måter er ulike med hensyn til ordvalg (ordlyd).⁸⁶ Rindal argumenterer for at det fantes to latinske sagaer på latin, den ene skrevet Odd munk, og den andre av Gunnlaug Leivsson, også munk ved *Pingeyrar*, litt senere.⁸⁷ Men Gunnleiv Leivssons saga er tapt.

I sagaen om Olav finner en flere spor etter den latinske originalen, mener forskerne ifølge Rindal. I kapittel 67 av sagaen finnes en strofe på latin, og i kapittel 30 om Sunniva finnes en setning på latin: *Pro sustentatione ratio assumunt*. (I staden for utsetjing tok dei ei rådgjerd.) Rindal nevner også at noen navn har latinsk bøyning, og i tillegg formuleringer av typen ”som vi kaller” som henspeler på latin.⁸⁸

Rindal sier at det ikke ser ”*ut til at Odd Snorresson har arbeidet kritisk som Snorre*”, og at han trolig har diktet deler av sagaen selv, der kildene tidde. Rindal regner med at Odd har funnet inspirasjon og stoff både i Bibelen, helgenlegender og i sagntradisjon. Men også fortellinger om andre konger kan ha inspirert ham, påpeker Rindal. For eksempel kan fortellingen om høvdinger som står på en holme og ser Olavs flåte seile forbi, være inspirert av en kjent fortelling om Karl den store i en tilsvarende scene.⁸⁹ Det har også vært hevdet at Odd skrev denne sagaen for at Olav skulle bli godkjent som helgen, sier Rindal, dette til tross for at det ikke hadde skjedd mirakler i forbindelse med ham etter hans død.⁹⁰

⁸³ Rindal 1997, 307

⁸⁴ Rindal 1997, 268

⁸⁵ Aðalbjarnarson 1937, 55. Aðalbjarnarson viser til Peter Andreas Munch i sin foretale ved utgivelse av håndskriftet Stockholm 18 mbr 4to og en anmerking til samme, til Morgenstern i Oddr Fagrskinna Snorre, 2 o. fg, og til Finnur Jónsson i sin Litteraturhistorie, II, 386-87 og i innledningen til utgaven, xi o. fg.

⁸⁶ Aðalbjarnarson 1937, 56-57

⁸⁷ Rindal i Snorresson 1977, 15

⁸⁸ Rindal i Snorresson 1977, 15

⁸⁹ Rindal i Snorresson 1977, 11. Lars Lönnrot utga i 1963 sin meget kritiske artikkel om Odd munks saga: Studier i Olav Tryggvasons saga (Samlaren 1963: 54-94). Uppsala. Ifølge Rindal mente Lönnrot at det vi vet om Olavs liv etter denne sagaen, kan oppsummeres i noen få setninger, og at særlig Olav T.s kristningsverk egentlig gjelder Olav den hellige, noe han tenker seg at trønderske og islandske nasjonalinteresser står bak. Adam av Bremen (1075) nevner også at Olav den hellige bygde kirke i nord.

⁹⁰ Rindal i Snorresson 1977, 12

Rekdal mente i 1997 at Odd har fulgt den opprinnelige latinske legenden nøye, men har forandret rekkefølgen av episodene og føyd til småting fra muntlig tradisjon.⁹¹ Rekdal tror at hovedintensjonen med Olavslegenden er å etablere en sterk tradisjon om Olav - Islands apostel - som helgenkonge, under henvisning til måten legenden er bygget opp på. Han mener at måten Sunnivallegenden er inkorporert i Olavssagaen på, også tjener dette formålet.⁹²

Men selv om mye er usikkert i denne sagaen, regnes ifølge Rindal mye som historiske kjensgjerninger: Olav Tryggvason ble født ca 968, sønn av kong Tryggve, barndom og ungdom i Russland, herjet som viking i Østersjøen og vestover, var i England i begynnelsen av 990-årene, ble kristen vestpå, reiste mot Norge i 995, ble konge i Norge etter at Håkon jarl var drept, tvang gjennom kristendommen på Vestlandet, i Trøndelag, i Hålogaland og på Island, reiste mot Vendland sør i Østersjøen, men tapte mot overmakten ved Øresund på hjemveien.⁹³

Magnus Rindal har oversatt Olav Tryggvassons saga med legendetekstene om Sunniva og Seljemenneskene fra norrønt til nynorsk, med utgivelse i 1977. Han bygger på Jónssons utgave av kilden A, og fyller ut med kilden S der A har en lakune.⁹⁴ I denne sagaen er det kapittel 28, 29 og 30 som forteller om Sunnivallegenden. Kapittel 28 har overskriften *Seljemennene blir funnet*, kapittel 29 *Om kong Olav*, og kapittel 30 *Om Sunniva*. Det er denne teksten vi har benyttet i synopsen, slik den er gjengitt i boken *Selja – heilag stad i 1000 år*.⁹⁵

Kilden AM 310 4to (A) er ifølge Magnus Rindal skrevet ca 1250-75, kanskje i Norge.⁹⁶ Språket i denne teksten er en blanding av islandsk og norsk. Dette håndskriftet ligger nå i Den Arnamagnæiske Håndskriftsamling i København.⁹⁷ A har to store lakuner og en av dem er siste del av fortellingen om Seljemenneskene i kapittel 30 og om kong Olav som kristner Hordaland, overbeviser høvdinger i Vika om den nye troen, og døper høvdinger i Trøndelag (kapittel 31-33).

Kilden Stockholm 18 Sth. Perg. 4to nr. 18 (S) ligger i Kungliga Biblioteket i Stockholm. Teksten er skrevet på islandsk og skal være fra ca 1300 eller litt senere.

⁹¹ Rekdal i Rindal 1997, 106

⁹² Rekdal i Rindal 1997, 109

⁹³ Rindal i Snorresson 1977, 12

⁹⁴ Rindal i Snorresson 1977, 17

⁹⁵ Rindal 1997, 307-10

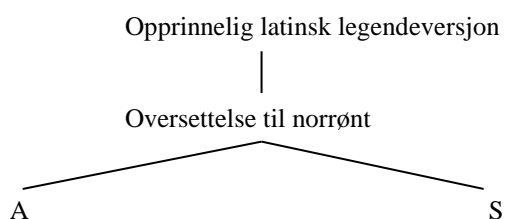
⁹⁶ Rindal 1997, 267

⁹⁷ Rindal i Snorresson 1977, 8

Hovedopplysningene om kildegrunnlaget for Sunnivallegenden i Odd munks saga om Olav Tryggvason er:

Bokstavbetegnelse	A (Iakuner)	S (fyller ut A)
Manuskriptnavn	AM 310 4to	Stockholm 18 Sth. Perg. 4to nr. 18
Oppbevaringssted	Arnamagn. Inst. København	Kungliga bibliotek, Stockholm
Tid, språk	1250-75 islandsk/norsk	Ca 1300 islandsk
Andre opplysninger	Seljemenneskene mangler Mest pålitelig	Forkorter og endrer

Det genealogiske forholdet mellom A og S blir trolig:

I vår utgave av Sunnivallegenden følger oversettelsen håndskriften A til og med ”*Dei la så ut på ferda si.*” Deretter fortsetter fortellingen etter håndskriften S: ”*Dei hadde ikkje utstyr eller hærklede eller våpen, og bad Gud...*”⁹⁸.

Kildeverdien for denne norrøne legendeversjonen synes å være noe usikker. Odd kan ha endret på rekkefølgen av hendelsene, og han skriver at Albanus var bror til Sunniva. Formålet med å skrive om funnet av knoklene og at disse bringes til Olav Tryggvasson i begynnelsen av tåtten, kan være at Olav skulle fremheves fordi man ville beskrive ham som en helgen. At Albanus var bror til Sunniva kan stamme fra muntlige kilder som ikke var til å stole på. Det har blitt hevdet at St. Albanus-klosteret som ble bygget av benediktinermunker ca år 1100 oppbevarte Albanus’ hode som en relikvie, etter at det var blitt flyttet fra England⁹⁹, og dette kan derfor være årsaken til koblingen av St. Albanus, som ble henrettet i London i begynnelsen av 200- eller 300-tallet, med Sta. Sunniva.

2.4.3 Sunnivallegenden i Flateyjarbok

Den tredje legendeversjonen vi presenterer i synopsen, er Else Mundals oversettelse til nynorsk av Sunnivallegenden på norrønt i Flateyjarbok.

⁹⁸ Rindal 1997, 307

⁹⁹ *Bibliotheca Sanctorum* 1969, b. 12, 73. Også Gustav Storm har denne opplysningen i Storm 1880, XXXXII.

Ejnar Munksgaard hevder at Flateyjarbok, som teller 450 store foliosider på skinnpergament, er den ”største, stateligste og tillige best bevarede af alle islandske Codices”.¹⁰⁰ Ifølge Munksgaard ble det meste av boken skrevet på Viðidalstunga i Vesta Norðurland på Island i årene 1387-94, og avskrivningen har sannsynligvis funnet sted etter håndskrifter som ble oppbevart på *Pingeyrar*-klosteret som lå like i nærheten (avstand ca 25 km). Det var den islandske høvdingen Jón Hákonarson (f.1350) som bekostet dette arbeidet, og han ble bokens første eier.¹⁰¹ Gjennom århundrene skiftet boken eier, og navnet fikk den da den ble oppbevart av den ansette Vestmannaætten på Flatey i Breidafjord nordvest på Island¹⁰². I slutten av 1400-tallet ble det føyd til tre avsnitt. Sommeren 1647 ble Flateyjarbok gitt biskop Brynjólf i Skálholt, og i 1656 ble boken sendt til Frederik III i København.¹⁰³ Etter å ha tilhørt Den Arnamagnæanske samling i København i flere hundre år, ble boken i 1973 sendt til oppbevaring i håndskriftsamlingens avdeling i Reykjavik.¹⁰⁴ Forordet i Flateyjarbok forteller hvem forfatterne er, og der leser vi at det er presten Jón Thórdarson som har skrevet om Eirik Vidfórle og begge Olavssagaene, og dermed også Sunnivallegenden som inngår i den første av Olavssagaene.¹⁰⁵

Flateyjarbok er preget av at forfatterne har gjengitt en mengde *tætter*, bare i de to Olavssagaene til sammen 51. I forordet skrives det om sagaen om kong Olav Tryggvason *med ollum sinum Paattum* (med alle sine tætter). Hagland mener derfor at det kan se ut som om kompilatoren – han som har skrevet sammen stoffet – har villet samlet så mye tradisjonsstoff om disse kongene som mulig.¹⁰⁶ I 1868 ble Flateyjarbok utgitt i Norge etter at dr. Gudbrand Vigfússen, Oxford, skrev av hele teksten i København, og professor Carl Richard Unger, Christiania, besørget trykking i Christiania.

Rekdal beskriver hvordan Flateyjarbok har blitt til på følgende måte¹⁰⁷: Flateyjarbok (Gl. Kg. sml. 1005 fol.) er en revidert utgave av en ny versjon av Den store saga om Olav Tryggvason (*Óláfs saga*

¹⁰⁰ Munksgaard 1930, 13

¹⁰¹ Munksgaard 1930, 14

¹⁰² Flokenes 2002-3, Band I, 11

¹⁰³ Den islandske historikeren Thormod Torfæus, som tilbrakte mange år på Karmøy, der han også døde i 1719, lånte *Flateyjarbok* da han arbeidet med sin *Historia rerum Norvegicarum* i 4 bind, som kom ut i København i 1711. Torfæus har skrevet opplysninger på første side av *Flateyjarbok*, mange fotnoter, og har stått for paginering av boken. (Munksgaard 1930, 22) I sitt historieverk har han gjengitt både Sunnivallegenden i *Flateyjarbok* og i *Breviarum Nidrosiensis*, begge gjengivelser med svært få endringer. Han skriver i kapittelet om den hellige Sunniva at han har valgt en nøyaktig oversettelse selv om ordene i *Flateyjarbok* er ”full av pavetro”. (Torfæus bind 4, 25). Han hevder også at Sunnivallegenden i *Breviarum Nidrosiense* ”bekrefter redegjørelsen i *Flateyjarbok*. (Torfæus bind 4, 30). Torfæus har blitt kritisert av den moderne radikale kildekritikken, men Torgrim Titlestad, redaktør for nytutgivelsen av Torfæus historieverk, skriver at vi i dag kan se ”at Torfæus prøvde å gi en kritisk historiefremstilling så langt som hans 1600-tallshorisont tillot det” (Torfæus bind 1, 20).

¹⁰⁴ Københavns Universitets hjemmeside: <http://nfi.ku.dk/samlinger/haandskriftsamling/udlevering/>

¹⁰⁵ Munksgaard 1930, 14. Presten Magnus Thorhallsson har skrevet resten av boken, samt illustrert den.

¹⁰⁶ Hagland 1998, 43

¹⁰⁷ Rekdal i Rindal 1997, 109. Beskrivelsen er i samsvar med Magnus Rindal sin beskrivelse i samme bok (Rindal 1997, 268).

Tryggvasonar en mesta), den tredje og yngste kilden for Sunnivallegenden, skrevet på norrønt i begynnelsen av 1300-tallet¹⁰⁸. Den nye versjonen ble til ved å stokke om på episoder og legge til nye tillegg.¹⁰⁹

Den store saga om Olav Tryggvason (*Óláfs saga Tryggvasonar en mesta*) ”er eit av dei mest interessante arbeida i den norrøne bokheimen”, skriver professor Gunnstein Akselberg¹¹⁰. Og han fortsetter: Vi får innsyn i ulike sider ved det norrøne samfunnet som dagligliv, politikk, tro og overtro. Sagaen forteller om Norge og Island i en avgjørende periode i historien, og gir oss innblikk i ulike sjangrer som blir brukt i nordisk middelalder. Selv om hovedtemaet er en framstilling av hvordan kristendommen ble innført i Norge og på Island, er sagaen først og fremst en lovprisning av den gjeve vikingkongen Olav Tryggvason – han som la grunnlaget for kristendommen både i Norge og på Island, fremholder Akselberg. Han påpeker at denne sagaen derfor er en hagiografi. Akselberg skriver at vi har liten kunnskap om hvordan boken er blitt til, heller ikke finnes noen av de opprinnelige tekstene i original.

Den store saga om Olav Tryggvason har henta stoff fra mange ulike kilder, og er ifølge Akselberg den mest heterogene av middelaldersagaene om Olav. *Heimskringla* av Snorre Sturlason (ca 1230) regnes for å utgjøre skjelettet i sagaen, men også deler av andre sagaer er tatt inn, som stoff fra Gunnlaug Leifssons saga om Olav Tryggvasson¹¹¹.

Sunnivallegenden eller Seljemenneskene er ikke med i *Heimskringla*, og heller ikke i andre sagaer fra slutten av 1100- og 1200-tallet¹¹².

Sunnivallegenden som er inkorporert i ”Den store saga” stammer ifølge Aðalbjarnarson¹¹³ fra Gunnlaug Leifssons tapte latinske saga (Se 2.4.2). Gunnlaug munk, død ca 1220, må ha vært en yngre samtidig av Odd munk og hatt Odds saga som en av sine kilder. Han anses for å være mer ambisiøs enn Odd både som forfatter og som lærd. Rekdal mener at ved lesning av ”Den store saga” er det ”ingen tvil om hvor høyt Olav Tryggvason ble ansett på Island i egenskap av Islands apostel.”¹¹⁴ Ifølge Rekdal er også påvirkning fra hagiografiske sjangre sterkere enn hos Odd munk fordi det mirakuløse og legendariske er mer fremtredende.

¹⁰⁸ Sagaen er i *Bergsbok* (Stockholm 1 fol.) tilskrevet Bergr Sökkason i Munkaþverá-klosteret på Nord-Island, abbed i andre kvartal av 14. århundre (Rindal 1997, 109)

¹⁰⁹ Det bevarte håndskriftet AM 62 fol. regnes å stamme fra den samme nye versjonen, men er ufullstendig bevart. ”Den store saga...” er også bevart i AM 61 fol., AM 53 fol., og AM 54 fol.

¹¹⁰ Etterord av Akselberg i Flokenes 2002-3, bind III, 95

¹¹¹ Akselberg i Flokenes 2002-3, bind III, 97

¹¹² Rindal 1997, 268

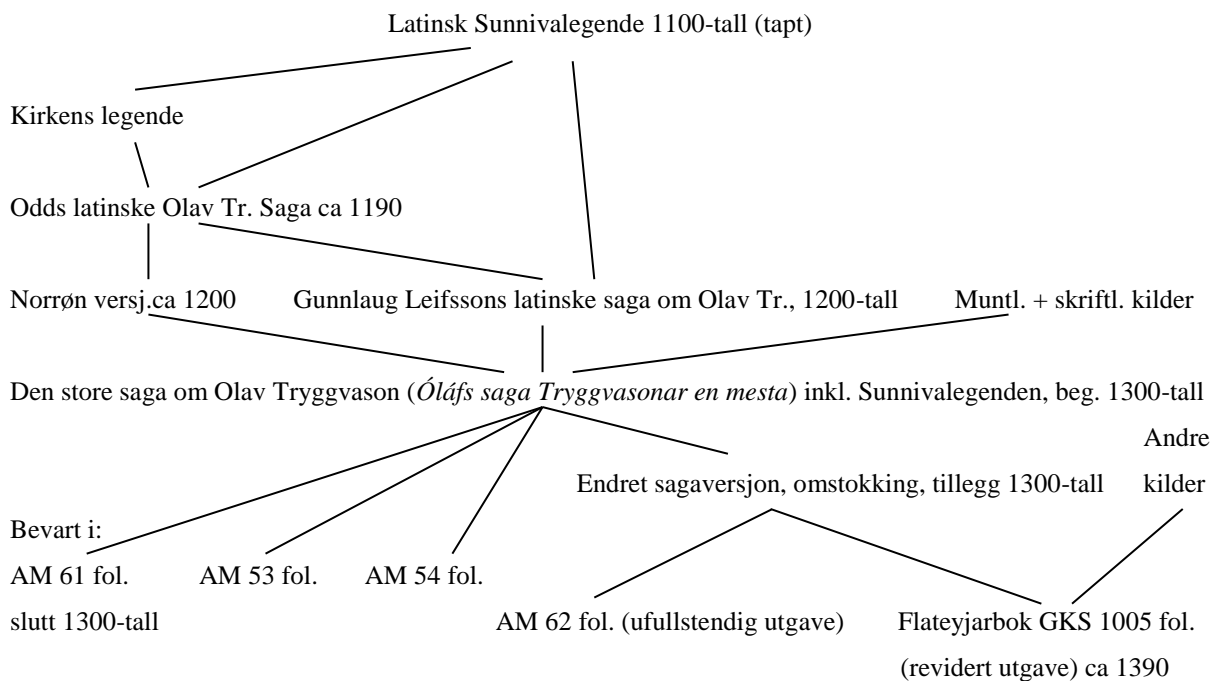
¹¹³ Aðalbjarnarson 1937, 101

¹¹⁴ Rekdal i Rindal 1997, 109

Rekdal mener at Gunnlaug bygger opp igjen en sammenhengende Sunnivalegende ved å gå tilbake til den kronologiske strukturen i breviarie-versjonen slik at hendelsene skjer i samme rekkefølge som i denne. Rekdal ser på Gunnlaugs Olavssaga som et gedigent legendarium der Gunnlaug understreker kongens klare rolle som fortolker av benfunn og initiativtaker til translasjon og kirkebygg.¹¹⁵ Dette blir da en god nok grunn til å bevare den opprinnelige legendens form, da kan forfatteren ifølge Rekdal enda mer fremme Olav Tryggvasons fromhet og hellighet.¹¹⁶

Kåre Flokenes bemerker i sin innledning i bok III¹¹⁷ av *Den lengste saga...: Mens Olav Tryggvason var om bord i skipet sitt, hendte det at han gikk på land uten at noen så at han forlot skipet. Når han kom om bord igjen, så de ham, men da var det ikke alltid spor i doggen etter ham. Dette førte til at folk undret seg over om Olav Tryggvason var en virkelig person, eller om han var en himmelsk utsending som skulle gi menneskene hjelp.*

Flateyjarboks opprinnelse antas å være slik:

En sammenlikning av Sunnivalaenden i Flokenes sin oversettelse av ”*Den store saga*”¹¹⁸ og Else Mundals oversettelse fra *Flateyjarbok*, viser at versjonen i *Flateyjarbok* har med flere detaljopplysninger. Det gjelder navn på de to handelsmennene, og navnet Ulvesundet, bonden som

¹¹⁵ I Gunnlaugs Sunnivalaegend er f. eks. Olav Tryggvason med når Sunnivas hele legeme oppdages.

¹¹⁶ Rekdal i Rindal 1997, 110

¹¹⁷ Flokenes 2003, 12

¹¹⁸ Denne oversettelsen bygger på AM 61 fol., en tekstversjon som ble utgitt av Ólafur Halldórsson i tre bind i årene 1958-2000 under navnet *Den lengste saga om Olav Tryggvason*. (Djupedal 2002-3, bind III, 98)

hadde en hest på Selja, navn på kong Magnus, erkebiskop Tomas' død i translasjonsåret, at kong Olav bygde terrasseanlegget (steinlad). Dette viser at kompilatoren bak *Flateyjarbok* har hatt tilgang på andre kilder enn Den store saga. Kildene kan ha vært Odd munks saga, andre skriftlige kilder eller muntlige kilder, da sagaen sier ”*I følge nokre menn heite dei bae Tord...*”. Ulvesundet er også nevnt i Odds saga. Også fortellingen om bonden og hesten finnes hos Odd. At det ble bygget et terrasseanlegg må stamme fra andre kilder, denne opplysningen finnes bare i *Flateyjarbok*.

2.5 Sammenlikning av legendevariantene

Vi skal nå sammenlikne innholdet av de tre legendeutgavene vi har satt inn i synopsen: Kirkens legende (ofte kalt Bergensredaksjonen, for eksempel av Åslaug Ommundsen¹¹⁹), Sunnivallegenden i Olav Tryggvasons saga etter Odd munk Snorresson, og Sunnivallegenden i *Flateyjarbok*.

Vi har, som nevnt tidligere, valgt å tilpasse den narrative rekkefølge i Odd munks legende til *Kirkens legende*. Også Sunnivallegenden i *Flateyjarbok* følger opprinnelig kronologien i Kirkens legende. I synopsen har vi derfor startet Odds legende med det meste av kapittel 30 *Om Sunniva* fram til raset og at Håkon jarl og mennene dro bort, så fortsetter den med kapittel 28 *Seljemennene blir funnet* og kapittel 29 *Om kong Olav*, og legenden avsluttes med siste del av kapittel 30 fra beskrivelsen av at kristne menn samlet sammen ben og også fant Sunniva og Albanus.

Beskrivelsen av Sunnivas liv på Irland, hennes reise til Selja og liv der, samt at raset begraver henne og folket hennes, er fortalt i første til sjette lesestykke i Kirkens legende, i første del av kapittel 30 i Odds versjon, og i første del av legenden i *Flateyjarbok*. Som tidligere vist, utgjør denne delen av legenden 70 prosent av Kirkens legende, 30 prosent av Odd munk sin legende og 37 prosent av *Flateyjarbok* sin legendeutgave.

Kongsdatteren Sunniva

Kirkens legende sier i **første lesestykke** at Sunniva ble født på Otto Is tid (936-73), mens de to norrøne legendene forteller at Håkon jarl (970-995) styrte. Felles for alle tre versjonene er at Sunniva var en irsk kongsdatter som arvet land etter sin far. *Flateyjarbok* og *Kirkens legende* har med at hun var klok, en god kristen, og vakker. *Flateyjarbok* sier at hun styrte riket med råd og hjelp fra slekt og venner, og *Kirkens legende* legger til at hun aktivt prøvde å trekke folket bort fra onde gjerninger, at hun var levende opptatt av gudstjenesten, hadde medfølelse med undertrykte og fattige og hadde viet sitt sinn til Kristus, noe hun viste ved fromme eksempler og gode gjerninger.

¹¹⁹ Ommundsen i Ågotnes og Øye 2011, 32

Hedensk beiler truer

Andre lesestykke i *Kirkens legende* starter med en henvisning til *Matteus 5.15*, at Sunniva ikke stilte sitt lys under en skjeppe. (fra N) Denne henvisning finnes verken i *Odds legende* eller *Flatøyjarbok*. Mens *Kirkens legende* forteller at ugudelig tyrann undertvang Sunnivas rike, er det i *Odds legende* en viking som herjer og gjør livet vanskelig og i *Flatøyjarbok* en hedensk viking som vil tvinge henne til ekteskap. *Kirkens legende* bruker en henvisning til *Daniel 19.56* når det spørres om tyrannen er en sønn av Kana'an eller av Juda, og legenden beskriver også nærmere tyrannens løfter, overtalende ord og trusler, og hennes avslag begrunnet i kjærlighet til Gud og at forgjengelige rikdommer også kan føre henne til fall.

Forlater landet i Herrens vold

Alle legendeversjonene er enige om at Sunniva holder ting med folket sitt, og ber dem velge mellom å forlate landet eller holde ut livet under en tyrann, og dette er innledning til *tredje lesestykke* i *Kirkens legende*. *Flatøyjarbok* har med en lengre tale av Sunniva, der hun utdyper hvorfor hun vil reise fra en ufri tilværelse i landet sitt og overgi seg i sin Herres, Jesu Kristi vold. Av kjærlighet til sin dronning velger nå mange å følge henne, både menn og kvinner ifølge *Kirkens legende* og *Flatøyjarbok*, ja til og med barn ifølge *Kirkens legende*. Så satte de til havs ifølge alle legendeversjonene. (Her skifter *Odds legende* fra å være basert på AM 310 til Stockholm 18 4to.) *Kirkens legende* sier at Sunniva stolte på den eneste Guds makt, satte kursen nordover og dro ut uten årer og annet nødvendig utstyr. *Odds legende* nevner utstyr eller hærklær eller våpen, og *Flatøyjarbok* at de verken hadde seil, årer, skipsutstyr, våpen eller hærklær. I *Kirkens legende* avsluttes tredje lesestykke med en lovprisning av Herren som ikke svikter den som setter sitt håp til han (*1. Kor. 15.19*), men bevarte sine hellige, som - med henvisning til *Matteus 16.24* – hadde tatt opp sitt kors og fulgt ham og fornektet seg selv. *Flatøyjarbok* viser til Sunnivas fromhet, hun stoler på den allmektige himmelkongen, og overgir seg og reisefølget i hendene på den levende Gud.

Jaget fra Firdafylke

Fjerde lesestykke i *Kirkens legende* starter med en lang reise på havet, noe de to andre versjonene også har med. *Odds legende* lar dem komme til Norderlanda og ”de øyene som før er nevnte”¹²⁰. Men i *Kirkens legende* kommer reisefølget først til Firdafylke der de ble jaget av innbyggerne, som var fremmede for fornuft, villmenn i sin levemåte, uten seder og dyriske i adferd og sinn. Innbyggerne gikk ut mot dem med sverd og stokker liksom mot røvere, de var forblindet av hedensk villfarelse, ute av stand til å se sannhetens lys. (Denne henvisning er utelatt i kilden A). Deretter brøt det ut en storm, og det hellige reisefølget ble skilt fra hverandre.

¹²⁰ I kapittel 28 er Selja nevnt, og i kapittel 29 er både Kinn og Selja nevnt.

På Kinn og Selja, beskyldes for sauetyveri

Da de opprørte bølgene hadde lagt seg, fortsetter *femte lesestykke* av *Kirkens legende*, strander Sunniva og de fleste i reisefølget på Selja, og resten på øya Kinn. *Flateyjarbok* nevner også Kinn. I både *Kirkens legende* og *Flateyjarbok* leser vi at Sunniva og folket hennes bodde i hamrer og hellere. Alle tre legendeutgavene er enige om at de levde av fiske.

Kirkens legende tar med at tyrannen Håkon Ladejarl tok makten på den tiden, og at de hellige bodde der i ganske lang tid og tjente Herren i stor avholdenhet og fattigdom, kyskhets og hellig livsførsel, og at øya var ubebodd, men at innfødte på fastlandet pleide å ha sauene sine der.

Her begynner en stor lakune i kilden A for Kirkens legende, men lakunen fylles ut av kilden F og til dels av N til slutten av *åttende lesestykke*.

I *Kirkens* og *Odds legende* fortelles at det ofte hender at dyr på beite ikke kommer hjem. Alle legendevariantene er enige om at bygdefolket (*Kirkens legende*: hedningene fra fastlandet) trodde øyboerne var illgjerningsmenn og hadde tatt slike bortkomne sauer.

Kirkens legende legger til at Guds hellige var folk de innfødte ikke kjente av utseende, de snakket et uforståelig språk, og hadde en ro og gudsyndyrkelse forskjellig fra deres egen. I legenden forsvares Guds hellige som uskyldige, men allikevel ble de forbannet som tyver og røvere og de ble tilføyet mange krenkelser av de innfødte.

Alle legendeversjonene forteller at bygdefolket dro til Håkon jarl pga det antatte sauetyveriet, og de ba ham komme med sin hær og drepe dem. Ifølge *Flateyjarbok* tror bygdefolket at øyboerne er vikinger.

Håkon jarl finner ingen pga ras

I *Sjette lesestykke* i *Kirkens legende* understrekes det at Håkon jarl er ond, et syndens og djevelens lem, sen i dyder og rask til skjendige overgrep, og at han gikk med på de fastboendes urettferdige krav.

Alle versjonene forteller så at de hellige (*Kirkens legende*) eller de rettferdige folkene (*Odds legende*) eller Guds venner (*Flateyjarbok*) gikk inn i hellerne sine og bad til Gud om at han måtte gi sjelene deres evig hvile (*Kirkens legende* og *Flateyjarbok*) og få en grav under nedstyrte steinblokker (*Kirkens legende*) slik at hedningene ikke fikk makt over legemene deres (*Flateyjarbok*).

Det er enighet om at etter denne bønningen styrtet steiner ned, begravde alle, og at øyboerne døde der. Kirkens legende legger til at kongsdatteren og hennes ledsagere dermed blir ført fra klippehulen til Kongens tempel, der de skuer Gud ansikt til ansikt og nyter hans sødme uten avsmak. *Flateyjarbok* understreker at de tok imot den evige salighet som lønn for sin timelige tjeneste.

Så blir øya undersøkt av jarlen og mennene hans, men de fant ingen øyboere. Både *Kirkens legende* og *Flateyjarbok* påpeker at de var svært forbauset, for de hadde jo sett dem før de kom til øyene (*Flateyjarbok*).

I teksten videre er *Kirkens legende* mye mer sparsom med bruk av ord enn både *Odds legende* og *Flatøyjarbok*. *Kirkens legende* bruker 580 ord, 30 prosent av totalt antall ord, *Odds legende* bruker 974 ord, 70 prosent av totalt ord-antall, og *Flatøyjarbok* bruker 1383 ord, 63 prosent av totalt antall ord. I den siste delen av synopsens legender er det kong Olav som er sentral, i første del var det Sunniva og fulget hennes.

Odds legende skifter her kilde fra Stockholm 18 4to til AM 310 fol, som kapittel 28 gjengir.

To menn finner lysende hode som dufter søtt

Kirkens legende starter *syvende lesestykke* med å fortelle at jarlen er drept av sin trelle, og med det fikk sin velfortjente straff av den høyeste dommer, at den oppriktig kristne kong Olav Tryggvason da tok makten, at hans energiske pågåenhet fikk folk til å kaste vrak på trelldommen under avgudene og at biskop Sigurd lot dem motta den kristne tros sakramenter.

Noen handelsmenn på vei til Trondheim seiler forbi Selja. Der får de se en lyssøyle på stranda. I *Kirkens legende* stråler søylen opp mot himmelen, men i *Odds legende* og *Flatøyjarbok* stråler søyla ned fra himmelen og treffer landet og øya og sjøen (*Odds legende*). Legendeverisjonen har nesten likelydende beskrivelser av mennenes reaksjon på synet: De blir slått av en stor undring og nysgjerrighet, og seiler nærmere land for å undersøke hva som er under strålen.

Til forskjell fra *Kirkens legende*, forteller både *Odds legende* og *Flatøyjarbok* mennenes navn, at de var mektige bønder i Fjordane, at de tenkte seg til Håkon jarl, at de ikke hadde hørt om høvdingsskiftet, og at de passerte Ulvsundet.

Mennene går dit de har sett lyset skinne, og der finner de et lysende menneskehode som det kommer er søt duft fra (vidunderlig sødme *Kirkens legende*) er den likelydende beskrivelsen i de tre legendene. En *Inventio* har skjedd.

Her slutter den store lakunen i kilde A for *Kirkens legende*, lakunen startet i begynnelsen av *femte lesestykke*, men begynnelsen av *lectio 7* finnes i kilden A.

Til Olav Tryggvason, mennene døpes, og viser fram hodet

Åttende lesestykke starter med at handelsmennene tok imot det hellige hodet og brakte det med seg i frykt og ærbødighet. *Flatøyjarbok* legger til at de ikke forsto hva denne gode duften betydde, siden de var hedninger, og *Odds legende* sier at de var redde.

Odds legende og *Flatøyjarbok* forteller at de behandlet hodet med ærbødighet, og at de ville gi det til Håkon jarl. De trodde at han med sin klokskap kunne forstå hva dette var tegn på. *Flatøyjarbok* sier at de la hodet i et rent klede.

Så forteller *Odds legende* og *Flatøyjarbok* at de får vite at jarlen er død og at det har kommet en ny høvding, den gjeve høvdingen kong Olav Tryggvason. Mennene reiser videre, de vil treffe denne kongen som det gikk store ord om. De ankommer så Lade.

Alle legendene forteller at nå finner de kongen, og ifølge *Odds legende* og *Flatøyjarbok* tar han vennlig imot dem.

Og straks tar kongen til å preke.

Kirkens legende forteller kortfattet at mennene etter den første prekenen lover å lyde påbudene i Guds så søte ord, at den katolske kongen tilkaller biskopen som døver dem i Den hellige treenighets navn og føyer dem til i flokken av de troende, og at de blir opplært i troen på Kristus.

Odds legende forteller at kongen ber dem til gjestebud og at kongen da begynner å be mennene om å tro på den sanne Gud ”med kjærleik og fagre ord”. De sier ja til å ta imot kristendommen, og blir døpt av biskop Jon Sigurd. Alt folket gleder seg, og kongen lar de sitte ved bordet med stor ære. Kongen mente mennene fortjente høytidelig æresbevisning og kongelig selskap og vennskap med ham, siden de etter hans overtalelse hadde fått del i den himmelske arven.

Flatøyjarbok sier at kongen ber mennene ta dåpen, og at de skal få hans fulle vennskap til gjengjeld hvis de sier ja. Mennene synes godt om det, og sier at de gjerne vil tjene ham. Samtalen fortsetter ved at mennene gir kongen nyheter som han spør etter.

Mennene sitter ved bordet sammen med kongen og biskopen, de er glade (*Odds legende*), nå forteller de om lyssøylen og om hodet de har funnet, sier alle legendeversjonene. Så legger de fram hodet på kongens bud. Den ærverdige biskopen løfter hodet fromt opp i sine hellige hender, og steder det i stor ærbødighet til hvile blant helgenrelikviene, sier *Kirkens legende*. En relikvie er identifisert (*Exaltatio*). ”Dette er for visst hodet til et hellig menneske”, sier biskopen i *Odds legende* og i *Flatøyjarbok*, og ifølge *Odds legende* viser han det fram til alle og forteller om hodet med stor glede.

Flatøyjarbok sier at nå begynner kongen på nytt å legge ut troen for de to mennene, og en lengre tale siteres. Kongen påpeker i talen at den allmechtige Gud av omtanke vil gi alle gode og rettroende mennesker stor heder og glede, selv om en verken kan se, høre eller tenke seg hvor gild lønn Herren gir tjenerne sine for det timelige strevet. Men derfor har han vist mennene så stor nåde og dette tegnet (hodet) slik at de raskere av egen fri vilje skulle vende seg fra avgudenes villfaring til den sanne troen og den hellige dåpen. Dette står det mer respekt av enn alt annet dersom en tenker på at den herlige himmelkongen kan gi sine kjære venner den største ære i himmelrikets glede, når han lar dem alle kjenne en slik utrolig duft av døde mennesker og de pinte legemene deres at det ikke kunne bli en slik duft av velluktende urter.

Denne talen blir mennene så grepet av at de sier ja til å tro på den sanne Gud. Nå blir ifølge

Flatøyjarbok mennene og følget deres døpt, og siden holder kongen et gjestebud for dem mens de ennå var i dåpsklærne, mens han underviste dem i kristendomskunnskap.

Flatøyjarbok forteller altså at mennene blir døpt etter at de har vist frem hodet, med påfølgende preken av kongen, mens legendene *Kirkens legende* og *Odds legende* lar biskopen døpe dem før de viser fram hodet.

Deretter dro mennene hjem, forteller *Odds legende* og *Flateyjarbok*. Styrket i den hellige troen dro de glade og med heder, og holdt siden nøye kongens bud, sier *Odds legende*, mens *Flateyjarbok* forteller at de fikk med seg gode gaver og kongens vennskap. Her slutter kapittel 28 i *Odds legende*.

Olav til Selja, befaler å bygge kirke der, Sunniva finnes og skrinlegges, flyttes til Bergen

Niende lesestykke i *Kirkens legende* starter med samme hendelse som kapittel 29 i *Odds legende* åpner med.

Kirkens legende forklarer at mange nå blir vitner om Kristi martyrer, selv deres heftigste forfølgere blir nå gjort verdige til å forklare deres hellighet. For flere kom til kongen og hevdet at de ofte hadde sett det samme som de første ute på øya.

Både *Odds legende* og *Flateyjarbok* forteller om en bonde som hadde en hest på Selja. Han gikk til kongen og fortalte at en dag var hesten borte, og bonden lette etter den. Han fikk øye på den på vestsiden av øya, stående ved noen store hamrer. Da han gikk dit, fikk han se et stort lys. Dette skjedde ofte senere, sier *Odds legende*, mens *Flateyjarbok* legger til at det gjorde dypt inntrykk på mannen. *Flateyjarbok* forteller at kong Olav holdt ting på Dragseidet, og at bonden og andre fortalte om et fagert lys på Selja da kongen spurte seg for *etter* tinget.

Kongen og biskopen drar raskt til øya, sier de tre legendeversjonene. En flokk troende følger, sier *Kirkens legende*, mens *Flateyjarbok* nevner et stort følge.

På vestsiden av øya ser de et stort fjell der det måtte ha gått et ras for noen år siden, forteller alle versjonene, og *Odds legende* og *Flateyjarbok* legger til at det tidligere hadde vært huler der. Mellom steinene finner kongen og følget hans mange knokler med velluktende, søt duft.

Nå forteller *Kirkens legende* at biskopen befalte bygging av en kirke, dette med velvillig tilslutning fra kongen, og etter innvielsen virker Gud der både tegn og undere ”like til denne dag” gjennom sine helliges fortjeneste.

Også *Odds legende* forteller om kirkebygging, viet til de Guds menn¹²¹ som var der, og at Gud gir stor miskunn på grunn av de menns fortjeneste som ligger der. Og bena ble samlet sammen og omsorgsfullt gjemt på øya. Odds nevner også mange under på Kinn, der det også er helligdommer av samme folket som på Selja. Også der gjør Gud ”for begges skyld” mange jærtegn på grunn av sin nåde og miskunn.

Her slutter kapittel 29 i *Odds legende*, overlevert i håndskriften AM 310 4to.

De kristne samler omsorgsfullt sammen helgenknoklene de kan finne, forteller *Kirkens legende*, og da finner de liket av den salige jomfru og martyr Sunniva uskadet (*Inventio*). Dette blir under ærbødighet brakt derfra og lagt i et helgenskrin, og året er 996.

¹²¹ På norrønt brukes ordet *madr* både om mann og menneske. Både her og i neste linje kan man trolig bruke ordet menneske i stedet for mann.

En nesten likelydende fortelling finnes i *Odds legende*, som nå siteres etter siste del av kapittel 30 med håndskriften Stockholm 18 4to. Men ifølge Odd finner de kristne også Albanus, av Odd kalt Sunnivas bror, som også er like hel. De sies begge å bli lagt i skrin og dyrket av alt folket ”helt til i dag”, og det mener *Odds legende* vil fortsette så lenge Norderlanda er bebygd. Mange jærtegn viser seg.

I legendeversjonen *Flateyjarbok* finner Olav, biskopen og følget hans legemet til den høyaktede jomfru Sunniva hel og uskadd med hår og ”hold” som om hun nylig var død. Denne helligdommen blir tatt opp og stelt ærefult med, til stor glede og herlig lovprisning til Gud. Så forteller *Flateyjarbok* at øya blir bebodd og at Olav lar bygge en kirke foran hulen der legemet til den salige jomfruen ble funnet. Etter det blir helligdommen hennes dyrket gjennom styringstiden til mange konger (*Translatio*).

Flateyjarbok presiserer at det er i styringstida til Erling Skakkes sønn, kong Magnus, at den ”høgborne” Guds brud blir flyttet med ”fagnad” og vakre jærtegn til Bjørgvin¹²², og der hviler hun i et stort og staselig skrin på høyalteret i kirken.

Også Odd forteller at Sunniva blir ført til Bjørgvin, mens Albanus hviler i Selja der hovedkirken hans er ved siden av munkeklosteret. Dette er et stort hellig sted med mye herligdom og mange skrin. *Odds legende* avslutter kapittel 30 med at det er bygd et kapell som kalles Salen i den dyrebare helleren med én vegg som er laget av stein og med helleren som den andre veggen. Fra et oppkomme inne i berget renner det en liten bekk (løk) som mange får legedom av. I kapellet oppe i fjellet er det også bygget et alter. Også på Kinn blir disse folkene dyrket på samme måte, sier Odd.

Kirkens legende forteller at da lang tid var gått, overførte biskop Pål av Bergen nevnte relikvier av salige jomfru og martyr Sunniva til Bergen år 1170, og at relikviene ble lagt ned i byens domkirke¹²³ *7. september under vår Herre Jesu Kristi herredømme, og ham tilkommer heder og ære i evigheters evighet. Amen.*

Dette utgjør de siste linjene i *Kirkens Sunnivalgende*.

Odds legende om Sunniva avsluttes med at opplysningen om at det er fem kirker i Selja, og derpå nevnes navn på seks kirker: fylkeskirken, Kristkirken, Mariekirken, Mikaelkirken, Albanuskirken og Sunnivakirken. Deretter forteller Odd at dødsdagen deres blir helligholdt av nordmennene den åttende Idusdag i juli måned, og at dagen kalles Seljemannamesse.

¹²² Bjørgvin er norrøn skrivemåte for Bergen, byen ble grunnlagt i 1070. Latinisert skrivemåte var *Biargina*, *Berginum*, *Bergæ* ifølge <http://snl.no/Bjørgvin>.

¹²³ Byens domkirke var da Kristkirken på Holmen (senere Bergenhus), som ble revet på 1500-tallet av forsvarshensyn.

Flatøyjarbok legger til at Tomas erkebiskop døde det året Sunniva ble flyttet. Dernest kommer et tillegg om kong Olav Tryggvason som takker den allmektige Gud for at han i sin store miskunn åpenbarte herligheten til sin tjenestekvinne Sunniva og hennes salige flokk i hans (Olavs) tid. For alle de klokeste menneskene ble vekket til kjærlighet til den allmektige Gud og lydighet mot kongen ved at så slike herligheter så klart bli åpenbart gjennom de store underne. Og den samme troen som Olav forkynte, var at det alene gir styrke å tjene den levende Gud.

I denne legenden er det ikke tatt med at bror til Sunniva, Albanus, slik det står skrevet, var i den hellige flokken fordi det synes tvilsomt, forklarer *Flatøyjarbok*. Men bokens legende tar med at folk som er kjent i Selja at det er en stor kirke der som er viet til Albanus som hadde blitt pint for Guds navn, og de sier at der skal hodet til den Albanus som ble drept i England bli dyrket med stor ære. Så legges det til at ved denne kirken er det et benediktinerkloster, og at det er mange store og små skrin derfor helligdommene til de gode menneskene som var sammen med Sunniva.

Som i *Odds legende*, nevnes i *Flatøyjarbok* Sunnivakirken i fjellet, som kan være den samme som det kapellet Odd beskriver (Salen), og bekken som springer opp fra en kilde i helleren, og at syke mennesker som drikker av bekken, får legedom.

Som den eneste legendeversjonen, tar *Flatøyjarbok* med at kong Olav lot bygge et stort ”steinlad” (terrasse) så høyt og sterkt som den sterkeste festning, som noen sier skal være et av de største byggverkene som er laget av dette slaget. Under terrassen er klosteret bygget, og det går en sti opp til den øvre kirken langs bekken, mellom bekken og terrassen.

Flatøyjarbok avslutter med, i likhet med *Odds legende*, at messedagen for Sunniva og hennes flokk er 8. juni, og at dagen kalles Seljumannamesse. Etter det påpeker *Flatøyjarbok* at i Selja gjør Herren, Jesus Krist, mange store under for sine helliges skyld som en skal ære evig for den timelige ”møda” (strevet) deres.

2.6 Særpreg

Kirkens legende på latin skiller seg ikke bare fra de norrøne versjonene ved at Sunnivas liv og skjebne opptar en mye større plass. Den latinske legenden inneholder også, som vi har påpekt i gjennomgangen av legendene, en rekke *henvisninger til Bibelen*, som i begynnelsen av andre lesestykke s. 101: *Hun stilte ikke lenger sitt lys under sin skjeppe, men satte det i en lysestake* (Matt. 5.15), i midten av andre lesestykke: *han var virkelig en sønn av Kana'an og ikke av Juda* (Dan.13.56), i slutten av andre lesestykke: *den som omfavner forgjengelige ting* (Job 15.31), *føres selv til fall* (Jer. 18.15) (fra N) i begynnelsen av tredje lesestykke side 102: *Ledet av den guddommelige kjærlighets nådige gave* (Ef. 3.7), i slutten av tredje lesestykke side 103: *ikke svikter dem som setter sitt håp til ham* (1. Kor. 15.19) og: *de hadde allerede tatt opp sitt kors og fulgt ham og fornektet seg selv* (Matt. 16.24), fjerde lesestykke side 103: *gikk ut mot dem med sverd og stokker liksom mot røvere* (Luk.

22.52) og: *For de var forblindet av hedensk villfarelse, og med sine svake øyne var de ikke i stand til å se sannhetens lys* (2. Kor. 4.4) (Utelatt i A), sjette lesestykke side 105: *hvor de skuer Gud ansikt til ansikt* (1. Kor. 13.12) *og nyter hans sødme uten avsmak* (1. Tim. 6.17), åttende lesestykke side 106: *Guds så søte ord* (Salme 119.103)¹²⁴ og: *lot dem døpe i Den hellige treenighets navn* (Joh. 1.33) *og føyes til flokken av troende* (Ap. gj. 4.32), niende lesestykke side 107 *de som tidligere var deres heftigste forfølgere, finnes nå verdige til å forklare deres hellighet* (Paulus omvendelse i Ap. gj. 9.20 og 27) og: *under vår Herre Jesu Kristi herredømme, og ham tilkommer heder og ære i evigheters evighet.* (Hebr. 13.31 etc.) Amen.

Vi ser at de fleste henvisningene til Bibelen, i all hovedsak til Det nye testamentet, finnes i den delen av legenden som omtaler Sunniva og hennes folk til de dør i raset. Ingen av disse henvisningene finnes i de norrøne legendeversjonene, noe som understreker det som er hovedintensjonen bak en liturgi: Den skal være et møte med den levende Gud, et møte mellom Kristus og Kirken, og da må man vise menigheten til skriftens ord, Bibelen, der frelseren åpnes i Det nye Testamentet.

Som vi har påpekt i innledningen, avsluttes hvert lesestykke i Åbo-breviaret (kilden A) med hele eller deler av (begynnelsen) lovprisningen *Tu autem Domine miserere nostri. Deo gratias*. Etter tredje lesestykke er også *Responsorium tercium*¹²⁵ (tredje responsorium)føyd til. Et *responsorium* er et svar i en liturgi, der det veksles mellom å lese hovedteksten og responsoriet, for eksempel kan presten lese et litani, og menigheten svarer. I Nidaros-breviaret (kilden N) finnes også responsorier, men de leses etter hver leksjon, og er ulike. Om det i tillegg ble lest *Tu autem Domine miserere nostri. Deo gratias* like etter hver leksjon, har man ikke kildebelegg, hverken her eller i fragmentet (F). I Breviarium Scarense ser man også begynnelsen av denne slutten i de tre korte leksjonene der (se pkt. 2.4.1).¹²⁶ Alle bibelhenvisningene gjør at Kirkens legende har et sterkt preg av å være en kirkelig tekst. Ikke minst gir avslutningen, «*under vår Herre Jesu Kristi herredømme, og ham tilkommer heder og ære i evigheters evighet. Amen.*», Kirkens Sunnivalgende et særpreg som knytter den til liturgisk bruk i kirken.

Det er særlig *Kirkens legende* som er preget av hagiografiske *topoi*: Når f. eks. fastlandsboerne gikk mot båtfolket med sverd og stokker liksom mot røvere, er det en parallell til Jesu liv (Luk 22.52). De mange henvisningene til Bibelen i den latinske legenden må være eksempler på standardisering av de hagiografiske skildringene, slik DuBois også har påpekt (1.2). Andre *topoi*, som også finnes i de norrøne legendeversjonene, er at en helbredende kilde brøt frem på stedet der de irske martyrene døde og at Sunnivas kropp ikke ble brutt ned etter døden.

¹²⁴ Odd munk skriver at Olav ba mennene med kjærleik og fagre ord.

¹²⁵ Borgehammar i Rindal 1997, 286

¹²⁶ Breviarium Scarense, fol. CCLVII

Kirkens legende beskriver også Guds Hellige med ord som tyder på *nær kontakt* mellom dem og beboerne på fastlandet: Ifølge legenden er de irske øyboerne folk de ikke kjenner av utseende, de snakker et uforståelig språk, de har en ro og Gudsdyrkelse forskjellig fra deres egen.

Fastlandsbeboerne ser dessuten ned på dem, de forbanner dem som tyver og røvere, og tilføyer dem mange krenkelser.

Legendeskriverne uttrykker også mer *følelsesmessig engasjement* på vegne av Sunniva og hennes tro. Sunniva er en høysalig jomfru av kongelig slekt, hun kaller folket til gode gjerninger, er opptatt av gudstjenesten, har inderlig medfølelse, gjør dydsøvelser og barmhjertighetsgjerninger.

Seljemenneskene omtales som *de hellige*¹²⁷ og er Kristi martyrer.

Denne legenden påpeker *motsetningene* mellom kristne og hedninger: Øyboerne er djevelens tjenere og fremmede for Gud, og Håkon jarl er et syndens barn og djevelens lem som får sin velfortjente straff.

Kong Olav er oppriktig kristen og hans energiske pågangsmot får folket til å kaste vrak på trelldommen under avgudene, som så mottar den kristne tros sakramenter av biskop Sigurd. Olav omtales som den katolske konge, han preker for handelsmennene straks de ankommer, og de blir døpt og føyes til i flokken av troende etter opplæring i troen.

Ved denne omtalen *er også kirken med* i legenden. Legendens avsluttes med at Herren Jesus Kristus får æren. Betegnelsen *Seljemannamesse* nevnes ikke i Kirkens legende, til forskjell fra våre to norrøne versjoner.

Odd munk sin legende tar i liten grad med personlige opplysninger i sin presentasjon av Sunniva, han nevner bare at hun ikke vil gifte seg med en hedning. Ifølge Odd er Albanus, Sunnivas bror, med på reisen over havet. Sunniva stoler på Gud i en farlig verden, og hun og de som fulgte henne tjener Gud og lever nøysomt på Selja. Bare 30 prosent av legenden er viet Sunniva og følget hennes, som omtales som *rettferdige*.

Odd forteller at det ble sett folk, og beskriver dermed et *fjernt forhold* mellom øyboerne og fastlandsbeboerne. Håkon jarl er villig til å drepe, men beskrives ikke som noen tyrann.

Kong Olav er sentral både når det fortelles om funnet av hodet (kap. 28) og av flere lysende ben (kap. 29): Det er i kong Olavs regjeringstid at mennene drar ut på reise, de hører om en gjev ny høvding, kong Olav, og han tar vennlig og gjestfritt imot dem. Olav ber dem å gi opp troen sin med kjærighet og fagre ord. Det kongen sier, gjør inntrykk på mennesker, det er på grunn av hans utlegging av troen at handelsmennene får del i den himmelske arven, og senere holder de kongens bud. En bonde kommer til kongen for å fortelle om flere lysfenomen, og da reiser kongen og biskopen til øya, der de

¹²⁷ Else Mundal påpeker i Rindal 1997 at bruken av ordet *hellig* er noe som særpreger legender.

finner flere ben med søt lukt. Kongen og biskopen ber da om at bena blir tatt vare på, og etter bønn fra biskopen og råd fra kongen blir det bygget en kirke på Selja.

Odds legende har gitt navn til de to handelsmennene (*mercatores*) fra den latinske legenden, de har blitt storbønder og har fått navn, Tord Jorunnsson og Tord Egeleivsson. Gustav Storm mener at navnene er lånt fra kapittel 1 i Odds Olavssaga der to sendemenn med nesten tilsvarende navn er nevnt.¹²⁸

Som tidligere påpekt (pkt. 2.4.2) er den narrative rekkefølge i Odds fremstilling endret i forhold til den latinske legenden. Mange spekulasjoner gjøres i forbindelse med at kapittel 30 Om Sunniva er plassert etter to kapitler der kong Olav er den sentrale person. Dette vil bli nærmere drøftet senere i denne fremstillingen (pkt. 5.2).

Legenden i Flateyjarbok har samme narrative oppbygging som kirkens legende, men likner mest på Odds legende ved vektleggingen av de ulike hendelsene. 37 prosent av legenden beskriver Sunniva og folket hennes til de dør i raset på Selja. Sunniva er ifølge legenden både klok, en god kristen, og vakker.

I denne legendes første del om Sunniva følges Odds legende, men legenden har noen tillegg som utdyper fremstillingen, for eksempel *en lengre tale* av Sunniva, der hun begrunner sitt valg for folket om å forlate riket sitt. Det nevnes også at en del av folket hennes lander på Kinn.

Også *en lengre tale* av Olav Tryggvason er med her, en tale som griper slik at de to handelsmennene straks sier ja til å tro på den samme Gud. Men dåpen av mennene skjer etter at de har vist frem det lysende hodet, ulikt de tidligere legendeversjonene. Et senere innskudd om at Kong Olav uavlatelig takket den allmechtige Gud for Sunniva-åpenbaringen, er også bare gjengitt her.

I denne legendeversjonen, til forskjell fra de to foregående, ser det ut som om Olav og biskop Sigurd er med og finner Sunniva hel og uskadd.

Kong Olav Tryggvason har altså fått mye plass i legenden, og dette er også rimelig, da en viktig kilde for denne legenden er Sunniva-legenden i Den store saga, som etter mange forskeres mening hadde til formål å løfte fram Olav Tryggvason som helgenkandidat.

Legenden i Flateyjarbok er alene om å fortelle at Sunniva ble flyttet i regjeringstiden til kong Magnus, sønn til Erling Skakke, i det trettende året av kongedømmet, og at samme året døde erkebiskop Thomas. Legenden sier at det ikke fortelles om Albanus fordi det synes tvilsomt. Men legenden forteller om det store steinladet (terrassen) som den sier kong Olav lot bygge.

¹²⁸ Storm 1880, 42. I kapittel 1 av Odds saga om Olav Tryggvasson heter to sendemenn Tord Ingeleivsson og Tord Egeleivsson. Også Daae hevder i sin bok *Norges Helgener* 1879, 158 at mennenes navn er overført fra begynnelsen av sagaen om Olav Tryggvason, selv om de ikke er helt like.

2.7 Sunnivalegendens funksjon

Kirkens legende må primært ha vært skrevet for å presentere Sunniva og følget hennes som helgener, og legenden ble utformet til liturgisk bruk som et liturgisk helgenvita. Når det gjelder de to norrøne versjonene, er det gode grunner for å anta at deres primære funksjon var å presentere kong Olav Tryggvason som helgen, også i kongens befatning med Sunniva.

I Odd munks legende er det til kongen de to mennene bringer det lysende hodet, det er han som drar til Selja for å undersøke, det er han som bygger kirke. Bare 30 prosent av legenden handler om Sunniva og Seljemenneskene.

I Flateyjarbok sin legendeversjon, som i stor grad er identisk med Sunnivallegenden i Den store saga, har også kong Olav en sentral posisjon. Selv om forfatteren har gått tilbake til den latinske narrative rekkefølge, kan likevel hovedhensikten være å forherlige Olav som helgen. Bare 37 prosent av legende-innholdet er viet til Sunniva og folket hennes til de dør på Selja.

Rekdal mente i 1997 at forklaringen på den omvendte rekkefølgen hos Odd munk først og fremst kan ha med sjanger gjøre. Mens helgenen Sunniva vektlegges i den kirkelige legenden, blir kong Olav fremhevet i Odds saga, han fremstilles mest mulig lik en helgen på bekostning av Sunniva. Dette kan også være med å forklare, hevder Rekdal, hvorfor Sunnivafortellingen er plassert til slutt hos Odd.¹²⁹ Den liturgiske legenden har Sunniva og hennes martyrium i sentrum, de norrøne legendene har Olav i sentrum.

2.8 Legendens kildeverdi

Sunniva-legenden finnes ikke utenfor Norge, verken i Irland eller England. Men det finnes en mengde liknende legender tilknyttet keltisk kristendom, for eksempel Donnánlegenden¹³⁰, samt legender om kvinner med en tilsvarende skjebne¹³¹. Adam av Bremen omtalte hellige menn lengst mot nord som så ut som om de sov, og at det kunne være noen av de 11.000 jomfruene tilknyttet den hellige Ursula¹³². Som vi har påpekt tidligere, er det ikke enighet om at Sunniva har eksistert, om når hun ble en del av legenden, og hvem hun var. Det angelsaksiske navnet Sunniva fantes i Norge allerede på 1000-tallet, og dette kan tyde på at hun var kjent tidlig, selv om forskere også hevder at navnet ble innført fra øyer vestfra uavhengig Sta. Sunniva. Arne Odd Johnsen hevder at Sunniva-dyrkelsen nådde utover Selje først etter 1170¹³³, men Else Mundal tror ikke Sunniva er så ung som han argumenterer for¹³⁴. Mundal

¹²⁹ Rekdal i Rindal 1997, 113

¹³⁰ Omtales i kap. 4.

¹³¹ Wohlenberg, M., sokneprest i Selje, nevner 39 slike keltiske prinsesser (www.keltiskfromhet.no).

¹³² Adam 1993, 212

¹³³ Johnsen i Juvkam 1968, 62

¹³⁴ Mundal i *Collegium Medievale* 1995/2, 122

mener hun kan ha vært leder for de menneskene som sannsynligvis har strandet på Selja, og at hun senere ble omtalt som kongsdatter¹³⁵. (Dette diskuteres nærmere i kap. 4)

Legenden om Sunniva ser derfor ut til å ha lavere kildeverdi enn legendene om Olav den Hellige og Nordens apostel, Ansgar, nevnt i innledningen (1.1). Likevel mener vi at legenden må være en svært relevant kilde for kirkens tidlige trosformidling, og som levning sier legenden mye om den nye troens idealer, som kvinnelig kyskhed og godhet og ikke minst kvinnelig mot, i denne formidlingen.

2.9 Oppsummering

Vi har satt opp en synapse der vi bruker den narrative oppbygging for den latinske legenden som utgangspunkt. Ved å sammenlikne de fem narrative element legenden kan deles inn i, ser vi at Kirkens legende vektlegger beskrivelsen av Sunniva og følgesvennene hennes i mye større grad enn de norrøne legendeversjonene.

Kirkens legende er bygget opp på grunnlag av fire bevarte kilder til liturgisk bruk, to håndskrifter og to trykte kilder fra 1400- og 1500-tallet. Legenden i Odd munks saga om Olav Tryggvason, opprinnelig på latin, er bevart i to norrøne håndskrifter fra år 1250-1300, som utfyller hverandre. Her er den narrative rekkefølge endret i forhold til Kirkens legende. Legenden i Flateyjarbok fra ca. 1390 er bevart i sin helhet, og legenden bygger på norrøne legender, samt andre muntlige og skriftlige kilder, f.eks tætter. Den bruker samme narrative rekkefølge som den latinske legenden.

Det har etter forskeres mening eksistert en latinsk legende som er eldre enn kirkens legendeversjon, og denne har trolig også Odd munk hatt tilgang til. Også en yngre samtidig av Odd, Gunnlaug Leifsson, har skrevet en latinsk legende, som nå er tapt. Legenden i Flateyjarbok bygger også på denne legenden, via mellomledd.

Særpreget for Kirkens legende utover vektleggingen av Sunniva og de hellige er en rekke henvisninger til Bibelen og Jesu liv, et vanlig brukt *topos* i legender. Vi mener at legenden har en mer emosjonell beskrivelse av hendelsene enn de norrøne versjonene. Andre særtrekk er at de hellige i følge denne legenden har hatt nærkontakt med lokalbefolkningen og at motsetningene mellom de kristne «båtflyktningene» fra Irland og de hedenske fastboende poengteres. At festdagen for de hellige kalles Seljemannamesse, nevnes ikke i Kirkens legende.

Odd munk sin legende har få opplysninger om Sunniva, og han lar Albanus få status som hennes bror. Handelsmennene er oppgitt med navn. Det er kong Olav Tryggvason som er sentral i denne legenden, og de tre kapitlene åpner med at hodeskallen blir funnet og brakt til kongen, og siden flere ben. Så reises det en kirke på øya.

¹³⁵ Mundal i *Collegium Medievale* 1995/2, 122

Flateyjarbok-legenden følger den latinske legendes narrative rekkefølge. Den har med to lengre taler, og flere detaljer som legenden er alene om, f.eks. at den store steinterrassen ble bygget. I denne versjonen ser det ut til at Olav var med i finne Sunniva hel og uskadd.

Den latinske legendes funksjon er knyttet til liturgi og dermed primært til trosformidling. De norrøne versjonene ser derimot ut til å ha blitt skrevet for å presentere Olav Tryggvason, Islands apostel, som helgen.

Den latinske legenden er en relevant kilde for kirkens trosformidling, og som levning sier den mye om den nye troens idealer. Den er ingen sikker kilde for historisiteten av Sunniva og de hellige på Selja. De to norrøne versjonene, som begge også trolig bygger på en eldre latinsk kilde, har en tilsvarende lav kildeverdi når det gjelder de helliges eksistens, selv om formålet med dem er ulikt kirkelegendens intensjon.

Den lave kildeverdien for legenden som historisk beretning om Sunniva og de hellige på Selja er svært relevant når man skal vurdere om Sunniva har vært en historisk person. Dette blir nærmere drøftet i kapittel 6 under.

3 Andre kilder for kulten rundt *Sunniva* og *de hellige på Selja*

3.1 Innledning

Vi har mange kilder utenom legendetekstene som vitner om kulten som utviklet seg rundt *Sunniva* og *de hellige på Selja* (*Sancto in Selio*). Det er skriftlige kilder som *lovtekster* (normativ kilde) og de litterære kildene i liturgier: *bønner*, *hymner* og *mirakler*. Ikonografiske kilder som *bilder* og *skulpturer* vitner også om dyrkning av disse helgenene. Også *relikvier* etter *Sunniva* og *Seljemenneskene* fantes i middelalderen, både på *Selja* og i *Bergen*, men også andre steder i landet og til dels utenfor Norges grenser, nordiske land og i *Tyskland*. *Sunniva* og *de hellige på Selja* har blitt dyrket både i *Norge* og i *Norden*, og *Tyskland*. Men den viktigste kilden for kulten rundt *Sunniva* og følgesvennene hennes må likevel være kirkene, den enorme terrassen og klosteret som ble anlagt på *Selja*, men som det nå bare finnes igjen ruiner av, bortsett fra kirketårnet i *Albanuskirken*.

Vi skal nå presentere de bevarte kildene for denne kulten.

3.2 Lovtekster i Norge

I de gamle landskapslovene (som gjaldt før landsloven kom i 1274) *Gulatingsloven*, *Frostatingsloven*, *Eidsivatingsloven* og *Borgartingsloven* er det lovbestemt hvilke dager som skal helligholdes, og disse kildene regnes som den eldste bevarte tradisjon om helgendyrkelse i *Norge*¹³⁶. I følge *Arne Odd Johnsen* er forskere enige om at disse lovene ble nedtegnet rundt år 1100, men at lovtradisjonen de bygget på var av eldre opprinnelse.¹³⁷

I *Den ældre Gulathings-Lov* fastsatte *Olav den hellige* og *biskop Grimkjell* på *Mostertinget* at en rekke helgendager, til sammen 14, skulle holdes hellige med faste og nonshelg¹³⁸ og feires på samme måte som søndager, og blant dem var *heilagra manna messa i Seliu*. Også *Olavsmessen* ble nevnt i dette avsnittet *Um messo daga*.¹³⁹ Eldre *Frostatingslov*, eldre *Eidsivatings kristenrett*¹⁴⁰ og eldre *Borgartings kristenrett* har også liknende formuleringer, *Seliu manna messa*¹⁴¹, de som hviler i *Kin oc Sæliu*¹⁴², de

¹³⁶ Se pkt. 5.3 Landskapslovene og *Sunniva*

¹³⁷ *Johnsen* i *Juvkam* 1968, 40. I *KLNM*, bind V, spalte 560, hevder *Trygve Knutsen* at det finnes holdepunkt for at den skriftlige redigeringen av *Gulatingsloven* har skjedd før utgangen av 1000-tallet.

¹³⁸ Nonshelg innebærer at dagen skulle helligholdes fra kl 15 dagen før. *Lokalhistoriewiki.no* - NHL

¹³⁹ *NGL* 1. bind, 10.

¹⁴⁰ *Kristenrett* betyr kirkelov, lov som handler om kirkelige forhold: påbud om helligholdelse etc. *KLNM* IX, 297

¹⁴¹ *NGL* 1. bind, 139. Gjelder Eldre *Frostatingslov*.

¹⁴² *NGL* 1. bind, 378. Gjelder Eldre *Eidsivatings kristenrett*.

hæilaghra som hviler i *Kin oc i Sæliu*¹⁴³. I eldre Borgartings kristenrett blir også *Sælliu vaka*¹⁴⁴ (Seljevake) oppført som nummer 15 i rekken av 22 messedager.

I yngre Gulatings kristenrett fra 1267¹⁴⁵ finner vi helgendagen *Seliu manna messo dagr*¹⁴⁶, og i Borgartings nye kristenrett fra 1268 nevnes *Sæilia voku daghr* (Seljavake dag)¹⁴⁷ som en dag man skulle feire på linje med søndager. Også i erkebiskop Jon Raudes kristenrett fra 1273 finnes *Sæliu manna messa* og *Sæliu manna voku*¹⁴⁸. I følge Johnsen er det i Magnus Lagabøters nye bylov av 1276 at Sunniva for første gang finnes og erstatter Seljemennene i en lovtekst. Her er Sunniva nevnt både i åpningen og i avslutningen av Tingfarebolken i denne loven, som etter Johnsens oversettelse åpner med å be om Kristi fred og velsignelse og at forbønner fra hellige Maria, Olav, Sunniva og alle Guds hellige menn må være med alle Bergens menn¹⁴⁹ nå og alltid¹⁵⁰.

Johnsen påpeker at betegnelser som Seljumanna messa var så dypt rotfestet i det norske folk at de holdt seg lenge selv på Vestlandet og i Sta. Sunnivas egen by Bergen. Han henviser til et brev skrevet i Bergen år 1317, der *fiorom nattom eptir Seliv manna messo* brukes som tidfesting.¹⁵¹ Også erkebiskop Eiliv av Nidaros brukte tidfestingen *Selio manna woku dag* i året 1321¹⁵². Fra siste del av 1300-tallet er det i følge Johnsen bare Sta. Sunniva og ikke Seljemennene som er nevnt i det bevarte lov materialet¹⁵³.

3.3 Liturgiske tekster

3.3.1 Innledning

Tidligere har vi sagt at den latinske Sunnivalegenden er bevart i liturgisk materiale som *Breviarium Nidrosiense* (N), *Breviarium Aboense* (A), et fragment av en avskrift av et islandsk håndskrift (F) og *Breviarium Scarense* (S). Disse liturgiske tekstene fra Norge, Finland, Island og Sverige viser at Sunniva ble dyrket også utenfor Norges grenser. Den førstnevnte og sistnevnte teksten var trykket i henholdsvis Paris og Nürnberg, og disse latinske tekstene kan derfor også være spredt til andre land. I *Missale Nidrosiene* (alterbok), også utgitt i 1519, er *Sanctorum in Selio martyrum* med i listen over

¹⁴³ NGL 1. bind, 348. Gjelder Eldre Borgartings kristenrett.

¹⁴⁴ NGL 1. bind, 370

¹⁴⁵ I Arne Bøes artikkel i KLN, bind IX, 299, begrunner han at Yngre Gulatings kristenrett stammer fra år 1267.

¹⁴⁶ NGL 2. bind, 316

¹⁴⁷ NGL 2. bind, 297

¹⁴⁸ NGL 2. bind, 358f

¹⁴⁹ Johnsen i Juvkam 1968, 41f velger å oversette det norrøne ordet *monnum* med *menn*, men ordet *monnum* kan også bety *mennesker*. I setningen før oversetter han *guds hæilagra manna* med *Guds hellige menn*, etter at teksten først har nevnt to hellige kvinner (Maria og Sunniva). Det fantes allerede da mange hellige kvinner, og det er derfor etter vår vurdering ingen grunn til å oversette *manna* med *menn*. I den katolske kirken i dag sier man *alle Guds hellige*, og inkluderer dermed både kvinner og menn.

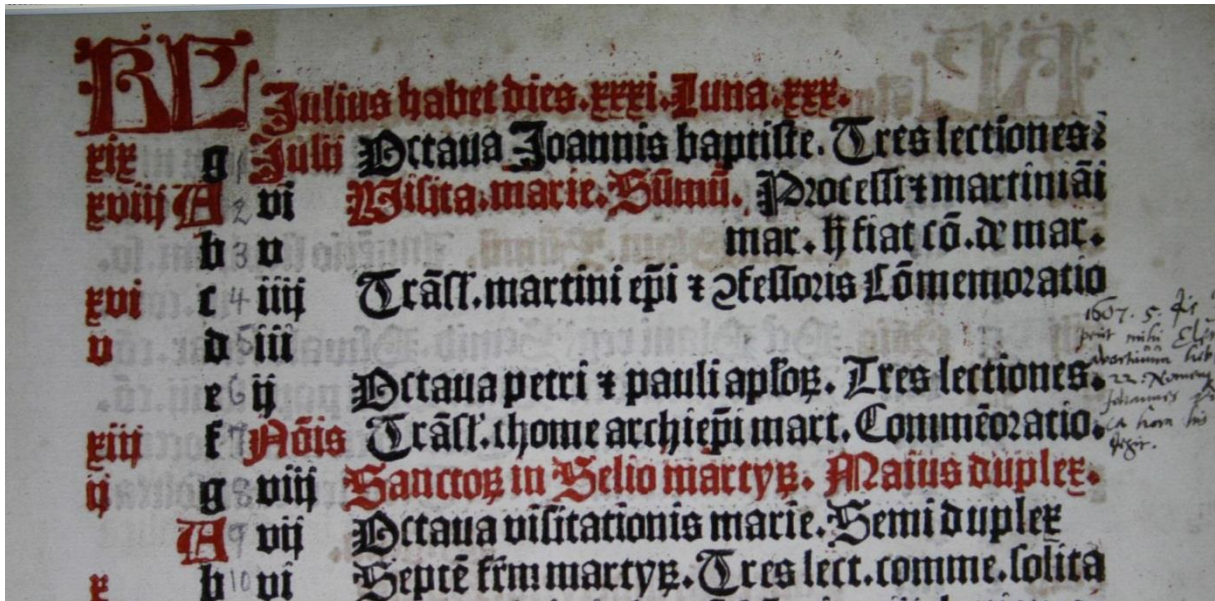
¹⁵⁰ NGL 2. bind, 187.

¹⁵¹ Johnsen i Juvkam 1968, 43. Brevet finnes i DN I, nr. 150 – *Diplomatarium Norvegicum* 1894-1915. Kristiania.

¹⁵² Johnsen i Juvkam 1968, 43. Han henviser til *Norges Gamle Love* 2.R. (1388-1604) bind I, nr. 255.

¹⁵³ Johnsen i Juvkam 1968, 43. Han henviser til *Norges Gamle Love* 2.R. (1388-1604) bind I, nr. 162, 167, 229, 242, 310 og 361, i tillegg til bind ii i 2. R. nr. 221, 271 og 282.

helgendagene, og lenger ute i missalet finnes det liturgi for Sunniva virg. + mar. (Sunniva jomfru og martyr) for 8. juli. I dette missalet er altså både de hellige på Selja og Sunniva nevnt.

Fra *Missale Nidrosiense*: Vi ser festdagen for de hellige Selja-martyrene i rødt på tredje linje nedenfra: *Sanctorum in Selio martyrum. Maius duplex* (nest høyeste grad), og datoen er viii (8.) i Julii (øverst).

Men i disse liturgiske tekstene finnes flere andre teksttyper enn legender om Sunniva, og vi skal i det følgende se nærmere på bønner, hymner og mirakelberetninger fra *Breviarium Nidrosiense*, det første trykte breviaret til bruk i Norge, før dette ble de liturgiske bøkene skrevet og kopiert for hånd¹⁵⁴. Også i liturgi i *Missale Nidrosiense* er «dine hellige martyrer Sunniva og følgesvennene hennes» (*sanctorum Martyrum tuorum Sunniva Sociorumque ejus*) nevnt flere ganger, f.eks. i bønner¹⁵⁵.

Adskillig tidligere kilder for kirkens liturgiske praksis i Nidaros erkebispedømme i middelalderen er utgitt i serien *Libri Liturgici Provinciae Nidrosiensis Medii Aevi, vol. I-III*. De eldste håndskrevne manuskriptene gjengitt i *Manuale Norvegicum (vol. I)* og *Ordo Nidrosiensis Ecclesiae (vol. II)* kan bli datert til ca år 1200, og vi vet ikke hvor mange generasjoner som hadde kopiert dem før denne dato, skriver Gjerløy i forordet til *Ordo Nidrosiensis Ecclesiae*¹⁵⁶. Hun understreker verkets viktighet som primærkilde for Nidaros-liturgien. Også anvisning av liturgi for Sunniva er tatt med i disse bøkene.¹⁵⁷ I seriens tredje bok *Antiphonarium Nidrosiensis Ecclesiae (vol. III)* er små fragmenter av liturgiske tekster fra kirkens første tid før år 1200 representert.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Lilli Gjerløy skriver at de katolske liturgiske bøkene ble konfiskert ved reformasjonen, og etter en tid ble brukt som innbinding og omslag for lensregnskapene, derfor har vi bare fragment igjen av disse bøkene. Gjerløy i Juvkam 1970.

¹⁵⁵ *Missale Nidrosiense* gjengitt i Langebek 1772, 14-15

¹⁵⁶ Gjerløy 1968, 5

¹⁵⁷ Gjerløy 1968. På side 364 leser vi bl.a. at de hellige i Selja på festdagen (8. juli) skal feires med ni lesninger, og på side 390 om liturgien for sankt Sunniva på translasjonsdagen (7. september).

¹⁵⁸ Gjerløy 1979, 13. Også festen for Sunniva *cum sociis* (med følgesvenner) er nevnt her på side 233 som en dag som i følge ordinariet skal feires med tekster fra fellestekstene for *mange martyrer*. Gjerløy påpeker også

I *Den norske kirkes historie* hevdet A. Chr. Bang for 100 år siden at disse *ritualer som blev brukt ved festerne for St. Olav, St. Hallvard og Sta. Sunniva, var forfattede inden landet selv*.¹⁵⁹ Men norsk liturgi er også sterkt påvirket fra det tyske og det anglo-franske område. Lilli Gjerløw hevdet at Nidaros-ordinariatet var *'a synthesis of the «Soutern» and «Western» traditions* ¹⁶⁰.

3.3.2 Bønner

Tidebønnene for festdagen for de hellige på Selja (*Sanctorum in Selio*) er tatt inn i *Breviarium Nidrosiense*. Her blir Sunniva i den første antifonen i første vesper (kvelden før festdagen) kalt Norges skytshelgen (*patrona noruegie*) og i en senere antifon Bergens skytshelgen (*bergensium patrona*)¹⁶¹.

Ludvig Daae, som vi oppfatter som en historiker med stor skepsis til helgener, mener at disse antifonene *hører heller ikke til de mærkeligere Frembringelser af denne Art*¹⁶².

Det finnes også bevart to små fragment av en håndskrift i Riksarkivet i Oslo. Disse inneholder noen bruddstykker fra disse tidebønnene. På et av fragmentene¹⁶³ ser en begynnelsen av bønnen under, som er avslutningsbønnen for første vesper. De bedende hedrer minnet om Sunniva og følgesvennene, og ber Herren vende sine fromme ører til bønnene deres slik at de blir beskyttet av helgenenes bønner og befrikk fra alt vondt, slik katolikker til alle tider har æret helgener og bedt dem om forbønn.¹⁶⁴

*Oratio*¹⁶⁵.

*Supplicationibus nostris domine aures tue pietatis inclina: vt qui beate sunnive virginis et martyris sociorumque eius memoriam*¹⁶⁶*recolimus eorum tueamur precibus et ab omnibus liberemur adversis.*

La oss be.

Vend de fromme ørene dine til bønnene våre, Herre, slik at vi som hedrer minnet om den hellige jomfru og martyr Sunniva og følgesvennene hennes, blir beskyttet av deres bønner og befrikk fra alt vondt.

Responsoriet under ble lest etter *Lectio 4* i den latinske legendeteksten (Sunniva og ledsagerne ankommer Firdafylket, men blir jaget derfra av hedninger ut på havet og blir skilt) i *secundo nocturno* (andre av tre nattlige bønnesekvenser mellom første vesper og laudes). I *primo* til *tertio nocturno* leses

her at Nidaros-breviarieret inneholder «a proper, rhymed Office of the Saints of Selja with lessons from their legends, ending with the Translation of Sta. Sunniva from Selja to Bergen in 1170.»

¹⁵⁹ Bang 1912, 261

¹⁶⁰ Gjerløw 1968, 433. Referert i Ommundsen 2010, 70

¹⁶¹ Storm 1880, 283, første og fjerde antifon.

¹⁶² Daae 1979, 161

¹⁶³ Avbildet i Ågotnes og Øye 2011, 42.

¹⁶⁴ Ommundsen 2011, 42-4. Ommundsen har oversatt de latinske bønnene til nynorsk, og Kari Berle Nilsen har oversatt dem fra nynorsk til bokmål.

¹⁶⁵ Storm 1880, 284

¹⁶⁶ I Storm er *memoriam* erstattet med *merita*, *memoriam* betyr minne, og *merita* betyr handlingar.

alle de ni lesestykkene av Sunnivalegenden, og mellom lesestykkene synges bibelske salmer, responsorier og antifoner.

I responsoriet blir Sunniva, som i *Lectio 4* ble reddet fra hedningeangrep, bedt om forbønn for engstelig flokk, og at de blir reddet fra hedenske (ufromme) fiender. Hun hadde også selv blitt reddet fra å omkomme på havet, og ble derfor ofte på lignende måte bedt om forbønn av sjøreisende.

Responsorium

*Huius sacri palacii/ patrona imploraris,
ad preces gregis anxii/ libens sollicitaris.
Ne manus hostis impii/ nos turbet tuearis.
Nec reos nos iudicii/ consili incendii/ sis via salutaris.*¹⁶⁷

Svar

*Vi ber deg innstendig, beskytter av dette hellige hus,
at du går i forbønn for en engstelig flokk.
Redd oss fra den ufromme fiendens horde.
Og, for at vi ikke skal dømmes med ild, vær du frelsesveien.*

3.3.3 Hymner

I tidebønnene for *Sanctorum in Selio* i *Breviarium Nidrosiense* finnes to hymner om Sunniva og ledsagerne hennes. I første vesper finner vi *Eterna Christi munera*, som i dag er oversatt til norsk, og salmen finnes oversatt til norsk både i den katolske salmeboken *Lov Herren* (nr. 609) og i *Den norske kirkes salmebok Norsk Salmebok*¹⁶⁸.

I denne salmen er det den treenige Gud som får lov og takk og ‘fager prydnad’ fra sin vitnehærs seier. Det er Kristi velgjerninger som blir lovet, Kristus kler Sunniva med martyrblod, men de som fant sin grav i et fremmed land, steg opp til himmelriket, og blomstrer nå i paradiset.

*Eterna christi munera
lauda mater ecclesia
qui martyrum per vulnera
te stola vestit regia.*

*Lov Kristi velgjerd, evigt stor,
pris han, Guds Kyrkja, du vår mor!
For han med martyrblod deg kler,
og skapar seg ein vitneher.*

*Regum descendens stipite
celi scandit ad atria
sacro stipata milite
sunniva regis filia.*

*Guds vitne valde gru og gråt
for frendelag og gledelåt.
Dei bøygde seg i trengsler ned,
og bar til fredlaust folk Guds fred.*

¹⁶⁷ Storm 1880, 286 (latinsk tekst) og Ommundsen 2011, 43 (nynorsk oversettelse, oversatt til bokmål av Kari Berle Nilsen)

¹⁶⁸ *Lov Herren* bruker en oversettelse av Bernt Støylen, mens oversettelsen i *Norsk Salmebok* er ved Kristoffer Juvkam Ørjavik (1975). Melodien i disse bøkene er en engelsk melodi av Percy C. Buck fra 1913, men ble trolig sunget på en av de tradisjonelle hymnemelodiene i middelalderen.

*Carnem domant cilicio
quondam vestiti mollibus
delitias exilio
crebrisque risum fletibus.*

*In his rosa cum lilio
nupta felici copula:
sacro rubet martyrio
ruga carens et macula.*

*Trino deo et simplici
laus honor virtus gloria
qui martyris multiplici
glorificat Victoria. Amen.¹⁶⁹*

*Dei siglde over ville hav,
dei fann i framandt land si grav,
men då dei under krossen seig,
til himmelhallar høgt dei steig.*

*Guds vitne veks i Jesu spor,
som rosa og som lilja gror,
dei raudna her i klungerris,
men blømar no i paradis.*

*Trieinig Gud, deg vere pris
og lov og takk på alle vis,
du Gud som fager prydnad fær
frå sigren av din vitneher. Amen.¹⁷⁰*

Hymnen *Devotum fide populum*¹⁷¹ ble sunget til *Laudes* (morgenbønn) på Sunnivas helgendag 8. juli. Hymnen er her gjengitt på latin.

*Deuotum fide populum
educavit hibernia:
qui seliensem scopulum
petit pro domo regia.*

*Volens subit exilia,
intrando solitudinem:
vt sit nobis lux preuia,
dat eternam dulcedinem.*

*Per hos fame vigiliis
libertas carnis teritur:
et sedulis suspiriis
mens in superna rapitur.*

*Hos de tyranny minibus,
ruina montis eripit:
et iubilans in laudibus,
celestis aula suscipit.*

*Trino deo et simplici
laus honor virtus Gloria,
qui martyris multiplici
glorificat Victoria. Amen.*

¹⁶⁹ Storm 1880, 284

¹⁷⁰ Lov Herren 2000, nr. 609

¹⁷¹ Storm 1880, 289

3.3.4 Mirakelberetninger

Åslaug Ommundsen har oversatt mirakelberetningene i de ovennevnte tidebønner i *Breviarim Nidrosiensis* til nynorsk¹⁷². De fem første mirakelberetningene ble lest som antifoner i *Laudes* før hymnen *Deuotum fide populum*, og den siste like etter denne hymnen. Vi ser at tre av miraklene handler om skader etter fall, en av dem om skader i forbindelse med havet, og at de to siste handler om helbredelse av legemlig sykdom, blindhet og lammelse. Sunniva ble reddet av fallende steiner, og ble på dermed 'spesialist' på fallskader. Sjøreiser var hun, som tidligere nevnt, også 'opptatt' av.

-Etter å ha falt over muren fra morens fang, virker en gutt livløs, men på Selja får moren gutten tilbake ved hjelp av de hellige (*sanctos*) der.

-Etter å ha tilbrakt natten i Sunniva-kirken (*Sunnivæ basilica*), kan hun som var født blind nyte synets gave, og den unge kvinnen reiser frisk hjem.

-En mann faller fra kanten av et tårn, mens han laget et vindu, men de hellige (*sancti*) reddet han ved at en kastevind satte ham tilbake på muren.

-En lam kvinne reiser til de hellige (*sanctos*) og med Guds hjelp reiser hun hjem frisk.

-Et skip blir skadet i en malstrøm, og Sunniva blir tryglet om hjelp (*Sunniva imploratur*). Skipet fløt mens det ennå var fullastet, og sank først etter at last og mannskap var berget.

-En jomfru blir stygt skadet når hun faller fra en bro, og ber om helbredelse av de hellige (*a sanctis*). Fordi hun bryter et løfte, blir hun verre, men etter å ha holdt løftet, kan hun dra hjem frisk.¹⁷³

Gustav Storm påpeker at miraklene som knyttes til legenden henføres til *Sancti in Selio* eller til *Sunnivæ Basilica*¹⁷⁴ (Sunnivakirken), og at hymnen som er diktet om miraklene, er forfattet i Selja og før Translasjonen.¹⁷⁵ Vi ser at Sunniva blir påkalt direkte bare i ett av miraklene, når et skip holder på å gå ned i en malstrøm.

Ludvig Daae sier at *Afsæregne Jertegn, som have været hende tillagte, findes kun meget faa bevarede i nogle maadelige Munkerim, der ingensomhelst Interesse frembyde.*¹⁷⁶

3.4 Relikvier

Sunnivaskrinet med relikvier av Sunniva stod i Kristkirken eller Domkirken på Holmen fra det ble flyttet dit i 1170. I *Historien om danenes ferd til Jerusalem*, skriver forfatteren at Bergen er *prydnet med relikvier av de hellige jomfruer (den hellige Sunnivas legeme hviler der på en forhøyning i*

¹⁷² Her er de gjengitt på bokmål, oversatt fra nynorsk av Kari Berle Nilsen.

¹⁷³ Ommundsen 2011, 41

¹⁷⁴ Arne Odd Johnsen mener at dette synes å være den eldste bevarte kilden som omtaler Sunniva ved navn (Juvkam 1968, 62).

¹⁷⁵ Storm 1880, XXXIV

¹⁷⁶ Daae 1879, 161

domkirken).¹⁷⁷ Men vi kjenner ikke til mange kirkededikasjoner til Sta. Sunniva med relikvier av henne utover denne kirken. I følge arkeolog Alf Tore Hommedal er det bare Sunnivakirken i Tjølling i Vestfold som er omtalt (år 1459)¹⁷⁸, og dette til tross for at Seljemannamesse 8. juli var en av største festdagene i landet og i senmiddelalderen ble feiret som en festdag *maius duplex*, en festdag av nest høyeste grad.

Alterdedikasjoner til Sunniva (med relikvier) er det også få av. Det var Sunniva-altare i Bergen og Trondheim¹⁷⁹, og siden Stavanger i 1517 hadde to samlinger Selja-relikvier, tror Hommedal at det også fantes et Sunniva-altar der. I 1849 ble det også funnet relikvier i Efterløt kirke i Sandsvær, Buskerud, og den ene av relikviene var merket «*De Sanctis in Selia*».¹⁸⁰

I Norden ellers fantes relikvier av «*sanctis in celio*» i Uppsala domkyrka og av Sunniva og av en annen i følget hennes (et kjeveben med fire tenner) i Lunds domkyrka i Sverige.¹⁸¹ Ludvig Daae skriver at det er relikvier av Sunniva og følget hennes i Frue kirke i København, hos minoritene i Roskilde og i Lunds domkirke¹⁸².

Ludvig Daae påpeker også at i Museet for nordiske oldsaker i København at det finnes en innskrift (*Omskrift*) under et medaljongbilde på baksiden av ene av korsarmene på et relikviekors i gull som angir at dette er Sunniva, men uten attributter. Dette relikviekorset stammer fra Ourø (Orø) i Holbekfjorden, men kan være av norsk opprinnelse. Det kan neppe være yngre enn i slutten av det 11. århundre (1000-tallet), mener Daae¹⁸³. Orøkorset ble funnet i 1849 i en åker.¹⁸⁴

Arne Odd Johnsen påpeker at Nationalmuseet i København i 1968 regner at den eldre danske tolkningen av innskriften som *Sunniva* hører til *de noget dristige*. Han mener at Orø-korset ikke kan gi noe å bygge på når det gjelder Sunnivakulten slik forskningen står i dag, og håper at *dette merkelige relikviekors vil bli gjort gjenstand for en grundig, komparativ undersøkelse*.¹⁸⁵

Så vidt vi kjenner til, har ikke forskere etter Johnsen tatt dette korset i betraktning når de vurderer Sunnivakultens alder.

¹⁷⁷ Salvesen 1969, 115. Oversettelse fra *Scriptores minores historiae Danicae medii aevi, vol II*, pp. 444-492. (København 1922)

¹⁷⁸ Hommedal i Rindal 1997, 185. Omtalen finnes i *Diplomatarium Norvegicum V*, nr. 823.

¹⁷⁹ Hommedal i Rindal 1997, 186. Han refererer Lidén og Magerøy: *Norges kirker. Bergen I*. 1980, 146 og Lexow: *Sancta Sunniva. Bergen og Vestlandets skytshelgen. Bergens Tidende* 13.05. 1922.

¹⁸⁰ Hommedal i Rindal 1997, 196, note 7.

¹⁸¹ Pegelow 2006, 250

¹⁸² Daae 1879, 160

¹⁸³ Daae 1897, 162

¹⁸⁴ <http://www.oroekirke.dk/html/Kirke-kors.htm>

¹⁸⁵ Johnsen i Juvkam 1968.

3.5 Bilder, skulpturer

Vi har sett at det ikke er mange kirker i vårt land som er dedisert til Sunniva, og heller ikke mange altere. Hommedal hevder at utfra de overleverte ikonografiske Sunniva-fremstillingene må likevel kulten ha hatt en videre utbredelse. Det finnes til sammen 23 ulike bevarte ikonografiske fremstillinger av Sta. Sunniva fra norsk middelalder, og de fleste er fra kirker i Hordaland, Trøndelag og Nord-Norge. I Bergen bispedømme er Sunniva sentralmotiv i et alterskap fra Granvin kirke. I et alterskap fra Austevoll kirke er en utskåret Sunniva-figur sentralmotiv (omslagsfoto side 1) og i tillegg er det en malt Sunniva-fremstilling på yttersiden av den ene fløydøren (omslagsfoto siste side)¹⁸⁶. Også kirker i Fjell og Holmedal i Hordaland hadde malte bilder av Sunniva.¹⁸⁷

Sunnivas vanligste *attributt* er en stor stein eller klippeblokk som symboliserer måten hun led martyrdøden på. I alterskapet fra Austevoll kirke er Sunniva avbildet med en klippeblokk i den ene hånden og trolig en bok i den andre, mens på treskulpturen i Karlsøy kirke i Troms holder hun en stor stein og en trefork (båtshake) i hendene.¹⁸⁸ Hun har også ofte krone på hodet slik som på alterskapet og trefiguren nevnt over.

De aller fleste bevarte Sunniva-fremstillingene i Norge er i følge Hommedal fra andre halvdel av 1400-tallet og de første ti-årene av 1500-tallet, faktisk like før reformasjonen i 1536/37. Hommedal konkluderer med at det på denne tiden ser ut til å ha vært en sterkt levedyktig og blomstrende Sunniva-kult¹⁸⁹.

Utenfor Norge finnes en Sunniva-figur i Yttergran Kyrkje i Uppland, og det skal ha vært en Sunniva-figur i Nikolaikirke i Stralsund i Tyskland¹⁹⁰.

3.6 Helgenanlegget på Selja

Hovedsenteret for dyrking av Sunniva og de hellige på Selja var uten tvil hulen, der man i følge legenden fant Sunniva, med helleren øverst i fjellsiden, Sunnivakirken med relikvier av de hellige litt lenger nede, og den store steinterrassen like nedenfor kirken. En liten bekk (løk) rant ut fra hulen.

¹⁸⁶ Plassert på Universitetsmuseet i Bergen. Inv. No. MA 283. Eik, 164 x 222 cm (åpnet). Gitt til museet i 1891. Se bilder av alterskapet på avhandlingens omslagssider.

¹⁸⁷ De andre malte fremstillingene er fra Veidholmen på Nord-Møre, fra Horg, Gartland, Otterøy og Leka i Trøndelag, fra Vik, Sømna, Berg, Kvæfjord, Trondenes og Skjervøy i Nord-Norge og fra Bygland i Aust-Agder. Trefigurer av Sunniva er fra Tranøy i Nordland, Karlsøy i Troms og Onsøy i Østfold, og i «*Christian 1s reisealter*» finnes en Sunnivafigur utskåret i en hvalrosstann. I tillegg er Sunniva avbildet på en *messehagel* fra Lebesby i Finnmark, på et *antemensale* (forstykke til et alter) fra Ulnes i Valdres og på en sølvkalk fra Ulstein kirke på Sunnmøre (Hommedal i Rindal 1997, 196f, note 8).

¹⁸⁸ Eckhoff 2000, 242 og Bang 1912, 248 (H. Fett, Norges kirker i middelalderen). Treskulpturen oppbevares i Universitetets oldsakssamling. Der oppbevares også fem malte bilder på fløyer av alterskap (Daae 1879, 161-2).

¹⁸⁹ Hommedal i Rindal 1997, 186

¹⁹⁰ Hommedal i Rindal 1997, 188. Han siterer Hallvard Trættemberg i artikkelen Geistelige segl i Bergen bispedømme ca 1250-1530, i Juvkam 1968.

Odd munk sier det slik: *I den dyrverdige helleren som rasa saman, er det no bygt eit kapell som dei kallar Salen. Helleren er den eine veggen, og den andre er laga av stein. Inn i berget går det ei hule, og ut av den renn det ein liten løk. Der får mange lækjedom. I dette kapellet er det bygt eit alter, og det ligg oppe i fjellet frå hovudkyrkja*¹⁹¹. Kapellet ble til ved å sette opp en steinvegg inntil hulen mot sør og vest. Veggen hadde rast ned, men ble reist igjen i 1930-årene¹⁹².

Sunnivakirken er omtalt i alle tre legendeversjoner: Odd skrev at det *ble reist ei kyrkje der etter bøn frå bispen og råd frå kongen, og ho blei vigd til dei Guds menn som var der*. Også andre kirker ble reiset, og Odd munk regner opp til sammen seks kirkenavn, til tross for at han hevder at det er fem kirker: ... fylkeskyrkja, Kristkyrkja, Mariekyrkja, Mikalskyrkja, Albanuskyrkja og Sunnivakyrkja. Forklaringen kan være at Mikaelkirken er kapellet oppe i helleren, sier Hommedal.¹⁹³

Også den latinske legenden nevner kirkebygging: *På befaling av den ærverdige biskop og med velvillig tilslutning fra kongen ble der bygget og innviet en kirke, og der virker Gud gjennom sine helliges fortjeneste tegn og undere like til denne dag*.

Flatøyarbok sier at *Olav let byggje ei kyrkje framfor helleren der lekamen til den sæle møya vart funnen. Og der vart heilagdomen hennar dyrka gjennom styringstida til mange kongar*.

Det er omtrent bare grunnmuren som står igjen av denne lille romanske Sunnivakirken i dag.

Hommedal mener at kirken er reist tidlig på 1100-tallet, og steinfundamentet den hviler på i slutten av 1000-tallet eller tidlig 1100-tall. I dag er kirken preget av hardhendte restaureringer fra 1909 og 1966-67.¹⁹⁴ Det er ikke funnet arkeologisk belegg for at den Sunnivakirken som vi ser litt av murene på i dag ble reist av Olav Tryggvasson slik Sunnivalegenden forteller, eller av Olav den hellige slik Adam av Bremen skriver¹⁹⁵.

Hommedal tror at kong Olav Tryggvason kan ha bygget en kirke på Bø på østsiden av Selja, der soknekirken for Selje som var en av hovedkirkene i Nordfjord lå gjennom hele middelalderen.¹⁹⁶

En annen forklaring kan kanskje være at en eldre kirke sto der restene etter en Sunnivakirke nå finnes. Kirken kan ha blitt utbygget når kultstedet fikk større tilstrømning og en trengte en større kirke.

Det er bare legenden i *Flatøyarbok* som forteller om den store terrassen: *Framfor kyrkja som er utfor helleren, let kong Olav byggje eit stort steinlad og så høgt og sterkbygt som den sterkaste festning. Somme menn seier at dette skal vere eit av dei største byggverka som folk har laga av dette slaget*.

¹⁹¹ Alle sitat fra legendeversjoner (i kursiv) i 3.6 er fra synopsen.

¹⁹² Hommedal i Rindal 1997, 48

¹⁹³ Hommedal i Rindal 1997, 46. Erkeengelen Michael ble ofte æret i fjellhuler.

¹⁹⁴ Hommedal i Rindal 1997, 48

¹⁹⁵ Adam av Bremen 1993, 212. Her bygget også Olav en kirke, skrev Adam. Historikere regner med at dette er Olav den hellige, siden Adam mente at Olav Tryggvason var ført på avveier av trollmenn. Adam ga ham tilnavnet *kråkebein* fordi han stolt fullt og fast på fuglevarsler. (Adam 1993, 91) Men i følge Adam var Olav den hellige den første som ledet nordmennene til kristendommen. (Adam 1993, 212)

¹⁹⁶ Hommedal i Rindal 1997, 66

Under dette steinladet eller festningsverket er klosteret bygt. Opp til den øvre kyrkja går ein stig langs bekken og mellom den og steinladet.

Steinterrassen er på ca 380 m², og forskere regner med at terrassen opprinnelig var avtrappet i flere nivå, slik den er i dag etter restaurering i 1930-årene. Hommedal tror at terrassen må sees i en liturgisk sammenheng, som et samlingssted for folk som valfartet til de Hellige på Selja, eller til bruk for liturgiske prosesjoner. Kirken her oppe med hovedrelikviene på Selja må ha ligget som et eget stort relikvieskrin, mener Hommedal, derfor trengte en plass til å bevege seg på utenfor kirken, spesielt på de store festdagene.¹⁹⁷

Nede på sletten lå de ovennevnte kirker og St. Albanus-klosteret, som ble bygget tidlig på 1100-tallet. I dag er det bare lave murer igjen av disse bygningene, bare tårnet i Albanus-kirken er bevart, og ble ferdig restaurert i 2012. Selv om ikke dette anlegget hørte med til selve helgenanlegget, kan det ikke være tvil om at dette benediktinerklosteret ble plassert der på grunn av helgenanlegget. Også den første vestnorske biskopen, sakseren Bjarnhard, ble plassert på Selja i 1067, der han ankom året etter, noe som understreker den viktige posisjon helgenstedet hadde allerede da.

3.7 Kulturn rundt Sunniva og de hellige

Seljemannamesse er lovfestet i alle de fire landskapslovene, og må derfor ha blitt feiret over hele landet. 8. juli, festdagen for *de hellige martyrer på Selja*, var en av de største festdagene i landet, i hvert fall i senmiddelalderen, mens translasjonsfesten 7. september ser ut til å ha en mer lokal fest innen Bergen bispedømme¹⁹⁸. Etter translasjonen til Bergen i 1170 ble byen et viktig kultsted for Sunniva, her sto Sunnivaskrinet på høyalteret i Kristkirken på Holmen¹⁹⁹. Også de mange ikonografiske framstillingene av Sta. Sunniva i kirkene spredt utover landet vitner om en utbredt feiring av helgenen.

På Island var *Sanctorum in Selio* med i de fleste bevarte kalendarier og liturgiske bøker²⁰⁰. DuBois sier at på Engey på Island ble en kirke innviet med Sunniva som en av skytshelgenene i 1379, og hennes fest ble feiret i de tyske byene Lübeck og Köln²⁰¹, i tillegg til Stralsund. Også i Sverige må kulturn ha bredt seg tidlig, sier Johnsen, for i det svenske Vallentunakalendariet fra ca år 1198 finnes *Sanctorum in selia* innført som helgendag 8. juli.²⁰² Uppsala, Lund, København og trolig også Roskilde hadde relikvier og må ha feiret Sunniva og de hellige. De nevnte legendetekstene fra Åbo i Finland (kilde A),

¹⁹⁷ Hommedal i Rindal 1997, 52

¹⁹⁸ Gjerløw 1968, 78. Hommedal i Rindal 1997, 185 viser til Storm 1880, 283ff og Gjerløw 1982, 119.

¹⁹⁹ Gjerløw 1968, 364. I *Profectio Danorum in Hierosolymam*, 1190, skriver forfatteren at Sunniva-skrinet ble beundret i Bergens domkirke: 'ibi sancta Sunnif toto corpore in ecclesia cathedrali exaltata quiescit' (fra Gertz: *Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi*, vol 2, 475)

²⁰⁰ Johnsen i Juvkam 1968, 41 og note 10, 120: Olaf Kolsrud i Norske kalenderdagnavn i middelalderen, 7* og 39*. Tillegg til J. Fr. Schroeters *Haandbog i kronologi II* (Oslo 1925)

²⁰¹ DuBois 2008, 87. Mariakirken i Lübeck hadde et alter til ære for Maria, St. Olav og Sta. Sunniva.

²⁰² Johnsen i Juvkam 1968, 41 o.a.

fra Island i Árni Magnússons avskrift av en håndskrift (kilde F) og fra Skara i *Breviarium Scarense* (kilde S) viser også at Sunnivakulten hadde bredt seg i Norden.

Hommedal mener at utbredelsen av kulten for en stor del må ses som resultat av handelskontaktene som Bergen hadde med Nord-Norge, Norden og Nord-Tyskland, og at en ikke uten videre kan si at det var en direkte kontakt mellom Selja og Sunnivakulten i høy- og senmiddelalderen²⁰³ (år 1130-1537).

Selja som kultsted

Men selv om kulten rundt Sunniva og de hellige på Selja har blitt spredt langt fra øya Selja og utover Norges grenser via Bergen, er det likevel oppbyggingen av helgenanlegget, kirkene og klosteret der som vitner mest om den betydning helgenene har hatt i kirkens første tid i Norge.

Vi har tidligere sagt at den store terrassen trolig ble brukt til prosesjoner, noe som ofte må ha vært en kald opplevelse i bakken under helleren på Selja som ligger i det mest værharde området i Vest-Norge. Til nå har man ingen bevarte skriftlige kilder som forteller noe om slike prosesjoner.

Kirkens legende sier at der ble bygget og innviet en kirke, og at Gud der gjennom sine helliges fortjeneste virker tegn og undere like til denne dag (Synopsen s. 108) og at den uskadete Sunniva ble lagt i et helgenskrin, noe som tyder på at folk har kommet til Selja for å søke hjelp i de helliges nærvær.

Om denne staden gjev den allmechtige Gud stor miskunn heilt til denne dag på grunn av dei menns fortieneste som kviler der (Synopsen s. 108), skriver Odd munk, og fortsetter: *Sunniva og Albanus, ... var like heile. Dei blei seinare lagde i skrin og dyrka av alt folket heilt til i dag, ... og der syner det seg mange jartegner.* (Synopsen s. 108) Når Gud i følge legenden gjør miskunn på det stedet, må det være fordi folk kommer dit for å be om hjelp. At det viser seg mange jærtegn (mirakler), er også et tegn på at troende mennesker som er åpne for mirakler kommer dit.

Også *Flateyjarbok* forteller at Olav bygget kirke foran helleren og at Sunnivas helligdom (relikvier) ble dyrket gjennom styringstiden til mange konger. Den forteller også om Albanuskirken med mange store og små skrin som var laget til helligdommene til Sunnivas følgesvenner. Legendene peker altså på at det kom folk hit som for å dyrke Sunniva og hennes hellige følgesvenner, og den forteller også om bekken og at mange syke mennesker som drikker av den blir leget (Synopsen s. 108).

Våre tre legendeversjoner peker altså alle på Selja som et kultsted folk valfartet til.

En tidligere skriftlig kilde som trolig peker på Selja som kultsted, er Adam av Bremen når han beskriver de sju mennene som sov i en hule lengst mot nord, følget som ble begravet av fjell som styrtet over dem, og Olav som bygget en kirke der²⁰⁴. Halfdan Koht tror Adam kan ha hørt om Selja av sakseren biskop Bernhard (Bjarnhard), på sin reise til eller fra Roma før han tiltrådte som biskop i

²⁰³ Hommedal i Rindal 1997, 190

²⁰⁴ Adam 1993, 212

1068 med bosted på Selja²⁰⁵. At Adam av Bremen skriver det ovennevnte, tyder på at helgenkulten på Selja må ha vært forholdsvis godt etablert i 1070/80, mener Hommedal²⁰⁶.

Andre kilder som indirekte peker på at pilgrimer kom til Selja, er mirakelberetningene i *Breviarium Nidrosiense* (Se 3.3.4), der også Sunnivakirken (*Sunnivæ basilica*) blir nevnt. Hommedal påpeker at den historiske kildeverdien i disse utsagnene kan diskuteres, men de forteller likevel om en tradisjon om valfart til Selja på 1100-tallet. Også Gustav Storm og Arne Odd Johnsen har påpekt dette i følge Hommedal²⁰⁷.

Benediktinerklosteret nede på sletten, som ble utbygget på 1200-1300-tallet, er også et indirekte bevis på at det var en levende kult i forbindelse med helgenanlegget, også etter translasjonen i 1170.

Klosteret ble nedlagt i 1460-70-årene, og Hommedal tror derfor vi kan regne med at kulten i en viss grad ble holdt oppe til da, sannsynligvis også lenger.²⁰⁸ Når en av mirakelberetningene forteller at *et skip blir skadet i en malstrøm, og Sunniva blir tryglet om hjelp* (Se 3.3.4), omtales Sunniva som verner for sjøfarende, og Hommedal stiller spørsmål om helgenanlegget på Selja den siste tida eksisterte som stoppested for sjøfarende langs kysten.²⁰⁹

At det hverken i stedsnavn langs pilegrimsveiene eller i muntlige tradisjoner har nedfelt seg videre opplysninger om en egen valfart til Selja, mener Hommedal kan skyldes at pilgrimene sin reiserute var langs skipsleia.²¹⁰

3.8 Oppsummering

Vi har sett at de fire norske landskapslovene omtalte *Seljemannamesse* (eller en liknende formulering) som en dag man skulle helligholdes. De hellige på Selja må følgelig ha blitt æret med festmesse 8. juli i kirkene i Norge i store deler av landet. Sunniva ble nevnt som helgen for første gang i byloven av 1276, men betegnelsen *Seljemannamesse* holdt seg lenge, og ble først erstattet av Sta. Sunniva i lover fra siste del av 1300-tallet.

I *Breviarium Nidrosiense* finnes, i tillegg til legenden i ni lesestykker, både bønner, hymner og mirakelberetninger om Sunniva og de hellige på Selja. Også fra andre land, som Finland (Åbo), Island og Sverige (Skara) har en bevart liturgiske tekster om Sunniva og følgesvennene, som de tidligere nevnte legendetekster.

Det fantes relikvier av Sunniva i Bergen, i Tjølling, i Efterløt og i Stavanger, og trolig i Trondheim pga Sunniva-alteret der. Uppsala og Lund i Sverige og København og Roskilde i Danmark hadde også relikvier.

²⁰⁵ Koht 1921, 84

²⁰⁶ Hommedal i Rindal 1997, 190. Se også pkt. 5.5 Adam av Bremens *scholion* 145

²⁰⁷ Hommedal i Rindal 1997, 191. Han omtaler Storm 1880, 152 og Johnsen 1968, 62.

²⁰⁸ Hommedal i Rindal 1997, 192. I 1522 ble det sendt to tønner fint mel til klosteret.

²⁰⁹ Hommedal i Rindal 1997, 194

²¹⁰ Hommedal i Rindal 1997, 191

Om ikke mange relikvier er kjent i ettertiden, så er det et rikere utvalg ikonografiske Sunniva-fremstillinger, til sammen 23 både fra Sør- og Nord-Norge. De fleste ble til i tiden like før reformasjonen i 1537, og taler om en utbredt Sunnivakult i vårt land i denne tiden.

8. juli var i senmiddelalderen en av de største festdagene i landet, mens translasjonsdagen 7. september trolig mest ble feiret lokalt i Bergen. Også til Nord-Norge, Norden og Nord-Tyskland hadde Sunnivakulten spredt seg, trolig gjennom handelskontakt med Bergen.

Helgenanlegget på Selja, innholdet i de bevarte liturgiske tekster og Adam av Bremens beskrivelse tyder på at det har vært en kult på Selja før translasjonen²¹¹. Det levedyktige benediktinerklosteret på 1200-tallet gir en pekepinn på at det var en blomstrende kult der også etter at Sunnivaskrinet ble flyttet til Bergen i 1170. Trolig kom pilegrimene for det meste sjøveien.

²¹¹ Se også kapittel 5 Hvor gammel er Sunnivakulten?

4 Legender som likner Sunnivalegenden

4.1 Innledning

Vi kjenner liturgiske tekster og flere legendevarianter om Sunniva og de hellige på Selja, og vi vet at det har eksistert en kult rundt dem, både før og etter translasjonen til Bergen i 1170. Mirakler er beskrevet, og mange kunstnere har fremstilt bilder og utskårne figurer av Sunniva, f. eks. på alterskap over store deler av vårt land. Også utenfor Norge har kulten bredt seg, og den var på det høyeste i tiden før reformasjonen da helgendyrkelsen ble avskaffet. I dag kan man se de synlige sporene etter Sunnivakulten i ruinene på Selja, i bevarte håndskrifter eller Sunniva-fremstillinger på museer og på trykk i bøker, både som ca 500 år gamle originalutgaver, og som avtrykk av håndskrifter eller tidligere trykte utgaver. I den katolske kirken æres dessuten Sunniva og hennes ledsagere som martyrer i minnedagen for Norden 8. juli.

Fra kirkens tidligere tider i Europa finnes mange eldre liknede legender. Det har derfor vært vanlig blant forskere å undersøke i hvilken grad Sunnivalegenden er en avskrift av allerede kjente eldre legender, både legender fra øyene rundt Irland og England, men også fra land i fastlands-Europa. Mecky Wohlenberg, daværende sokneprest i Selja for Den norske kirke, presenterte i 2005 en liste på til sammen 39 kvinnelige keltiske (irske og angelsaksiske) helgener med liknende bakgrunn som Sunniva²¹².

Vi skal nå presentere noen av de mest sentrale legender som Sunnivalegenden sammenliknes med, og vi begynner med Jan Erik Rekdals irske og engelske studier.

4.2 Jan Erik Rekdals legendesammenlikninger

I 1997 lovet keltolog Jan Erik Rekdal i avslutningen av sitt kapittel om Selja og seljemenneskene i boken *Selja – heilag stad i 1000 år*, utgitt etter Sunniva-seminaret på Selje i 1994, at han skulle foreta

²¹² I tillegg til Sunniva er både Monenna og Bega (også nevnt av Rekdal under) med i hans utvalg. Wohlenberg har lett etter disse seks temaene (i parentes beslektede temaer eller presiseringer), som alle passer på Sunniva, og i noe mindre grad på de andre helgenene: 1. Keltisk prinsesse (1a: keltisk; 1b: angelsaksisk; 1c: høvdingsdatter eller av kongelig slekt), 2. Hun flykter fra et påtvunget ekteskap (2a: fra en hedensk frier; 2b: voldtatt; 2c: kirkebyggende virksomhet som enke eller etter at ekteskapet er oppløst; 2d: kyskhets i et uønsket ekteskap; 2e: giftemål mot foreldrenes vilje; 2f: frivillig ekteskap med stor betydning for senere kirkehistorie), 3. Hun reiser over havet (3a: flukt; 3b: reise med mål og styring; 3c: uten årer), 4. Hun kommer til en øy (4a: i havet; 4b: i innsjø; 4c: halvøy eller ved kysten eller ved en elv; 4d: i en dal eller ved en innsjø; 4e: sønnen bor på en øy), 5. Hun bor i en hule (5a: eneboerhytte; 5b: sønnen bor i en hule), 6. "Fødselshjelper" for den lokale kirke (6a: hun føder en helgen; 6b: hun er veileder for en helgen). Han presiserer at det blant disse bare er Sunniva som både er av høy kongelig byrd og skal ha bodd i en hule.
http://keltiskfromhet.no/ressurser/2005/keltiske_prinsesser.htm

videre studier av Sunnivalegenden og dens angelsaksiske og irske referanser.²¹³ Siden da har Rekdal utgitt to artikler om emnet: «Sunnivalegenden – irsk rekved i norrøne fjæresteiner?» i *Norsk Teologisk Tidsskrift* år 2003 og «Vikings and Saints – Encounters Vestan um Haf» i *Peritia: Journal of the Medieval Academy of Ireland* i 2003-04. Dessuten var han bidragsyter i boken *Ireland and Scandinavia in the Early Viking Age fra 1998*²¹⁴ med kapittelet «Parallels between the Norwegian legend of St Sunniva and Irish Voyage Tales».

Vi mener at Rekdals synspunkt veier tungt i vurderingen av hvilket forhold Sunnivalegenden hadde til tidligere legender, og vi velger derfor å presentere hans Sunnivaforskning relativt bredt.

Legender fra Irland og England

I det irske middelaldertidsskriftet *Peritia* diskuterer Rekdal om der er grunner for å tro at helgenlegender i Irland og England bidro til importeringen og dannelsen av legender i Norge og på Island. Han påpeker at på steder som Orknøyene/Caithness (Skottland), Hebridene, Irland, Man og Cumbria (England) hadde folk av norrøn avstamning sitt første møte med kristendommen lenge før den ble introdusert i Norge av de kristne kongene og deres engelske misjonærer. Utgangspunktet for undersøkelsen hans er legenden om Sunniva, den tidligste helgenen vi kjenner i den norske og islandske helgentradisjonen. Dette er den eneste legenden som er i behold om en helgen fra koloniene i vest, fastslår Rekdal²¹⁵.

De norske og islandske helgenene med irsk opprinnelse ser alle ut til å tilhøre en tidlig periode, og de kan ha hatt en renessanse på 1100-tallet når henvisninger til dem er hyppigere, hevder Rekdal. Han tror at da kirken i Norge (i 1153) ble erkebispesetet over en provins som bestod av mange av de norrøne koloniene i vest, ble båndene fornyet og forsterket. Fordelingen av dedikasjoner og tradisjoner vedrørende helgenene Sunniva, Kolumkille, Brettiva og Maura dekker norsk vestkyst hvor kristendommen ser ut til å ha mottatt et sterkt element av kristne tradisjoner fra De britiske øyer, hevder Rekdal²¹⁶.

I følge Rekdal inngår tre hovedtrekk i Sunnivalegenden: (i) en kvinne viser stort mot og offervilje for å kunne leve som jomfru, (ii) en from gruppe av mennesker eller en kommunitet lever et slags monastisk liv på en øy nær det hedenske fastlandet; hedningene har sauer på beite på øya og beskylder dem for å stjele sauer og drepe dem, og ønsker derfor å drepe øyboerne, (iii) en sjøreise ble foretatt

²¹³ Rekdal i Rindal 1997, 120. Rekdal skriver at han ville undersøke nærmere hva den som skjedde fra bena ble funnet i raset til de ble utstyrt med en kristen biografi, og ved det gikk gjennom en *interpretatio Christiania* (som Rekdal mener representerer den første legende) for å bli relikvier.

²¹⁴ Clarke, Ní Mhaonaigh, Ó Floinn 1998. Boken inneholder foredragene gitt på konferansen «*Ireland and Scandinavia in the Early Viking Age*», avholdt i Dublin i 1995. Andre norske bidragsytere er Bjørn Myhre og Knut Helle, som skrev om henholdsvis *The Archeology of* og *The History of the Early Viking Age*.

²¹⁵ Rekdal 2003-4, 256

²¹⁶ Rekdal 2003-4, 274f

uten hjelpemidler (som seil og årer), de overlot alt til Guds vilje. Disse trekkene (enkeltvis eller i kombinasjon) er representert i mange legender fra de britiske øyene, som er områder der norrøn bosetning startet²¹⁷, sier han. Legendene om Triduana, Donnán, Senán, Mo Nenna (Medena) og Bega representerer disse tre hovedtrekkene.

I følge Rekdal eksisterte disse legendene i et kulturelt område som ble besøkt av vikinger og bebodd av folk med norrønt talemål, og deres tilstedeværelse er markert av stedsnavn og inskripsjoner der. Men det er fåfengt å prøve å lokalisere påvirkning eller låning, mener Rekdal, fordi historien om en kristen jomfru som er villig til å lide hva som helst for å unngå en hedensk beiler, er utbredt²¹⁸.

Rekdal fremholder at den kulturelle bakgrunnen for de norrøne menneskene likevel kan rettferdiggjøre spekulasjon om keltiske kristne legender ble lært å kjenne av de norrøne bosetterne og eventuelt ble brakt tilbake til hjemlandet av lekfolk, misjonærer, eller begge deler.²¹⁹

Donnánlegenden

I Rekdals artikkel «Sunnivalegenden - irsk rekved i norrøne fjæresteiner» sammenlikner han legenden om Sunniva med legenden om munken Donnán (drept år 617 i følge legenden) av Eigg, en av øyene i De indre Hebridene (skotsk vestkyst). Den siste legenden mener Rekdal kan ha eksistert både muntlig og skriftlig lenge før Sunnivalegenden ble utformet, noe som tidligst kan ha skjedd ved Olav Tryggvasons tilbakekomst til Norge i 995. I likhet med Donnán, var Sunniva i følge legenden offer for tidligere generasjoners hedenske blindhet²²⁰.

Likhetspunkt mellom den hellige Donnán og Sunniva er i følge Rekdal: (i) Martyr-helgenene representerer et kollektiv, og legenden kan, som Ursulalegenden, identifiseres både ved hovedpersonen og ved kollektivet. (ii) Begge mangler genealogi. (iii) De bodde i insulære klostresamfunn, og legenden forteller om motsetninger mellom en kristen øy og hedensk fastland, og mellom det fremmede og det stedlige. Av ulikheter nevner Rekdal: (i) I den irske legenden er mannen (Donnán) kristen og kvinnen som beordrer ham drept (dronningen) hedensk, mens i Sunnivalegenden er kvinnen (Sunniva) kristen og mannen som vil drepe henne (Håkon jarl) hedensk. (ii) Donnán-legenden inneholder ikke noen sjøreise slik Sunnivalegenden gjør, noe som i følge Rekdal er påfallende i irsk sammenheng. For eksempel fortelles det at «*Colomba som ville dra på pilegrimsferd for Kristi skyld, seilte fra Irland til Britannia*».²²¹

²¹⁷ Rekdal 2003-4, 261f. I Columba-legenden finnes prototypen på det siste trekket.

²¹⁸ Rekdal har tidligere hevdet at forekomsten av paralleller i to tekster heller ikke beviser at den ene er påvirket av den andre. Clarke, Ní Mhaonaigh, Ó Floinn 1998, 278.

²¹⁹ Rekdal 2003-4, 275

²²⁰ Rekdal 2003, 130. Rekdal påpeker at den hedenske beileren i den latinske Sunnivalegenden kalles «*tyrannus*», og i de norrøne «*(her)vikingr*», og dette indikerer at forestillinger om hedenske forfedre ligger til grunn for utformingen av legenden.

²²¹ Rekdal 2003, 130ff

Rekdal påpeker dessuten likhetspunkt med flere andre kvinnelige martyrhelgener, f.eks. Monenna²²², en irsk nonne som i likhet med Sunniva tvinges ut på flukt av en hedensk beiler, oppgitt død år 518. Hvis Sunnivalegenden går tilbake til Olav Tryggvasons misjonsstrategi, er det flere grunner for at en kvinne ble valgt, påpeker Rekdal. En kvinne vil møte mindre motstand enn en mann ved innføring av en ny lære, en mann ville vært for avvikende for det norrøne samfunn, og en mann flykter ikke slik en kvinne kan uten å miste ansikt. Sunniva særtegnas ved sitt mot – den ene mot de mange, styrke i lidelse, å være uredd overfor døden - og dette er også dyder i det hedenske norrøne samfunnet, sier Rekdal. Derfor mener han at en martyrlegende med en kvinnelig martyr ville være å foretrekke ved innføringen av kristendommen i Norge.²²³

Sunnivalegenden kan sammenliknes med mange irske legender om sjøreiser, påpeker Rekdal. Brans sjøreise mener han kan leses som en reise fra hedendom til kristendom. «*Kan vi slik også tenke oss en mentalitetshistorisk undertekst der vikingene som reiste ut som hedninger, nå kommer tilbake som kristne i og med Olav Tryggvason*²²⁴, at det ligger et eksempel implisitt i legenden der kongen selv representerer en slik overgang til like med hele den norrøne bosettingshistorien i vestrveg»? spør Rekdal.²²⁵

Rekdal påpeker at det ut fra gravfunn er påvist at vikingene tidlig var i berøring med øya som var utgangspunkt for Donnánlegenden, men at vi ikke vet noe om vikingenes berøring med klosterkommuniteten der. Flere kirker og klostre tilegnet Donnán har ligget i områder som har vært bosatt av norrønt-talende, og Donnánlegenden har dermed vært kjent i områder der vikingbosetting har vært både langvarig og omfattende, hevder Rekdal.²²⁶

Rekdal tror at Sunnivalegenden kan springe ut av en fortelling om et kollektiv kalt Seljemenneskene, han oppfatter legenden som en *personifisering* eller *individualisering* av en gruppe, og han tror at en eventuell individualiseringsprosess kan gå tilbake til Olav Tryggvasons tid. Den kollektive fortellingen om Seljemenneskene som han mener forelå i 995, betrakter han ikke som *legende*, men som *sagn*. I følge Rekdal var det nettopp på denne tiden de første engelske misjonærene var i beit for å etablere en helgen på norsk jord²²⁷. Og allerede da forelå sagnet om Seljemenneskene, fordi det i lengre tid

²²² Også tidligere forskere, som Gustav Storm, har påpekt at legenden om Monenna (Moduenna) er beslektet med Sunniva-legenden. Storm 1880, XXXIV.

²²³ Rekdal 2003, 136

²²⁴ Rekdal 2003, 142, fotnote 30: I følge sagaen lot Olav Tryggvason seg døpe av en eneboer på en øy vest for England. (Sturlason 1978: 152-53; se også Crawford 1997: 174-75)

²²⁵ Rekdal 2003, 137. Liknede sjøreiser finnes i Sjøreisen til Snedgus og Mac Riagla, i Brans sjøreise og i Sjøreisen i Mael Dúins båt.

²²⁶ Rekdal 2003, 138f

²²⁷ En liknende begrunnelse brukes for å sannsynliggjøre at Sunniva kom inn i legenden i årene før translasjonen til Bergen i 1170. Se pkt. 5.7

hadde eksistert i fortellings form kunnskap om at fremmede mennesker hadde levd i huler på Selja og Kinn hvor man kan ha funnet menneskeben²²⁸.

Rekdal påpeker at det geografiske scenario for Sunnivallegenden har sine paralleller i vest: der hadde norske vikinger opptrådt som den hedenske jarlen gjør i legenden, plyndret, skjendet, og drept, men nå flyttes hele dette scenariet over til norskekysten og bringes inn i en legende, som allerede hadde levd som sagn. Kong Olav kommer som kristen i samme retning som Sunniva, gjennom sin egen historie bevitner han legendens historie, hevder Rekdal i denne artikkelen.²²⁹

4.3 Legender om Ursula og Modwenna

Fra slutten av 1800-tallet har forskere som Ludvig Daae og Gustav Storm sammenliknet Sunnivallegenden med Ursulallegenden. Denne legenden handler om en kristen britisk jomfru og kongsdatter som sa nei til en hedensk frier, flyktet over havet i følge med elleve tusen jomfruer,²³⁰ og tilslutt led martyrdøden i Köln. I følge legenden skjedde dette år 238. Legendene om Ursula ble også kjent i Norge, og den er avbildet på et utskåret alterskap i Slagen kirke ved Tønsberg.²³¹ Flere har også, i likhet med Rekdal, sammenliknet Sunniva med Modwenna, som kan være vanskelig å beskrive, fordi hennes livshistorie ofte er blandet sammen med flere andre helgener med liknende navn

Åslaug Ommundsen påpeker i 2011 at Adam av Bremens *scholion 145* som gjengir en oppfatning at noen av de elleve tusen jomfruene nådde til de nordligste områdene²³², kan ha to tolkninger: Adam kan ha hørt Sunnivallegenden, og selv ha knyttet denne legenden til de elleve tusen jomfruene, eller en «*kime til ei legende om Selja-helgenane*» kunne ha blitt knyttet opp mot jomfruene, uten at Sunniva ennå hadde blitt navngitt. Ommundsen mener at det ikke er utenkelig at Sunniva «*har vokst fram*» fra en opphavelig kopling med de elleve tusen jomfruer. Hun begrunner dette med at i et litani i et lite håndskrift fra omkring 1250 står både Ursula og Sunniva, men det er Sunniva som står like over de elleve tusen jomfruene. I Norge ble disse feiret 21. oktober med særegne lesninger (legenden deres),

²²⁸ I Rekdals kapittel i boken *Ireland an Scandinavia in the Early Viking Age* (1998) hevder han at Sunniva ikke ser ut til å være en del av de tidligste lag av legenden, som bygget på eksisterende tradisjoner og gamle minner, men at legenden utviklet seg til en historie der Sunniva ble hovedpersonen. Da kunne benfunnet stamme fra irske *paper* (irske prester eller munkere som kom i båt til Norge). (Clarke, Ni Mhaonaigh, Ó Floinn 1998: 285)

²²⁹ Rekdal 2003, 139f

²³⁰ Aasen 1996, 90 og Pegelow 2006, 262. Antallet 11.000 kan skyldes en feiltolking fra tidlig middelalder av tallet XI M, der M tolkes som tallet Milium (1000), mens M opprinnelig sto for Martyrum.

²³¹ Daae 1879, 145. Alterskapet finnes i Universitetets Oldsaksamling.

²³² Ommundsen i Ågotnes og Øye 2011, 36: *Scholion 145*: Paulus hevder i *Historia Longobardorum* at i dei nordlegaste områda, blant Skridfinnane, ligg det i ei hule ved havet sju menn som om dei søv. *Det er fleire oppfatningar om dei, inkludert at dei skal forkynne for folk der mot verdas ende. Andre seier at nokre av dei elleve tusen jomfruene nådde dit, at fylgjet og skipet deira blei begravde av fjellet, og at mirakel hender der. På den staden bygde Olav ei kyrkje.*

og dermed har dette materialet vært godt kjent i Norge, trolig fra tidlig kristen tid, mener Ommundsen.²³³

Thomas DuBois sammenlikner i 2008 Sunnivalegenden med legendene til Ursula og Modwenna. I følge katolsk.no er den hellige Modwenna en av fire eller fem helgener med samme navn som står i ulike helgenkalendere, men deres livshistorier er «håpløst» blandet sammen. Andre liknende helgennavn er: Monenna, Edena, Medena, Mo Nenna, m.fl. Den viktigste er Modwenna av Trent²³⁴.

Modwenna (Moninne, Merryn) av Trent (600-tallet) var i følge DuBois eneboer på en øy i elven Trent. I en senere versjon av legenden ble hun beskrevet som datter av en irsk konge som forbød ekteskap med en røverbaron, han samlet en gruppe jomfruer rundt henne, og de flyktet til Britannia. Der fikk hun reist en rekke kirker, spesielt i sør-Skottland. DuBois sier at Johnsen (1968, 59) går så langt som å anta at Sunnivas navn oppsto av en geistlig feillesing av et liknende navn som Moninna.

En annen helgen med et liknende navn, Sta. Darea (Sta. Moninna), har kongelig bakgrunn og ble abbedisse i klosteret på Killeavy i Co. Armagh på Irland på 500-tallet.

Til tross for likheter med Sunnivalegenden, sier DuBois, er det også flere ulikheter: Sunniva har ingen konflikt med sin far, hun blir ikke myrdet, men derimot reddet av Gud for å unngå forfølgelse av Håkon jarls tropper. Disse detaljene, sier DuBois, gjør Sunniva til en skikkelse med mye mer autoritet og kontroll enn martyrhelgenene hun vanligvis blir sammenliknet med, og de indikerer mulige ulikheter i naturen av den kult som vokste opp rundt hennes hule. Dette er en kult som ikke fokuserer på Sunnivas valg av ærbarhet, men heller på kampen for å skape en kristen enklave i utkanten av et hedensk samfunn.

Det mest fremtredende temaet er *periferalitet*, sier DuBois. Stedet der Sunniva levde og ble martyr ligger i ytterkanten av den kristne verden på den tiden. Hun levde i tiden for Norges siste hedning og den første kristne hersker, og i en tid da en verden av mistenksomhet, preget på vold, ble avløst av en verden av tro, preget av mirakler. Også Syvsoverlegenden og Ursulalegenden mener DuBois understreker den samme ideen: Når dedikerte kristne dør i en periferi i den kristne verden, blir denne periferien, gjennom helgenenes relikvier, et sentralt hellig sted og pilegrimsmål i et kristent område. Slik forsterker Sunnivas legende kraftfullt den bruken som kong Olav Tryggvason og hans biskop gjorde av den ved innføringen av kristendommen i Norge, mener DuBois²³⁵.

²³³ Ommundsen i Ågotnes og Øye 2011, 36.

²³⁴ <http://www.katolsk.no/biografier/historisk/modwenna>

²³⁵ DuBois 2008, 70ff

Alexander O'Hara kommenterer i 2009 Adams *scholion 145*, og han konstaterer at en kult i nord må ha vært kjent, og at den hadde likhetspunkt med de to andre velkjente kristne mytene om de syv sovende menn²³⁶ og om Sta. Ursula og de 11 000 jomfruene.

-Adam sier ikke eksplisitt hvor disse folkene kom fra, eller nevner en helgen kalt Sunniva, selv om hans bemerkning at noen folk tror det er noen av de 11 000 jomfruene kan tyde på Sunnivas opphav var de britiske øyene, hevder O'Hara. Han tror at dette rett og slett kan bety at Adam var godt kjent med den velkjente legenden. O'Hara synes det er ekstraordinært at Adam assosierer en sannsynligvis muntlig dokumentasjon på kulten på Selja med en historie av den lombardiske munken Paul fra sør-Italia rundt år 790²³⁷.

Arne Odd Johnsen konstaterer i 1968 at i *scholion 145* har vi den eldste kjente historiske meddelelse om Seljemennene på grunn av opplysningene om at fjellet hadde begravd dem, at det ble reist en kirke der, og at det skjedde mirakler der, noe som er bekreftet av yngre kilder. Han legger til at overleveringen er nettopp så uklar og famlende som den måtte bli når en her sto overfor en rekke anonyme menneskeskjeletter som ble funnet under eller innenfor et ras av klippeblokker ved åpningen til en fjellhule. For å identifisere det kjente med noe ukjent er nå funnet av skjelettene i Selja i *scholion 145* satt i forbindelse med legenden om de 11 000 jomfruer, dvs. med Ursulalegenden, hevder Johnsen.²³⁸

Johnsen mener, i likhet med flere forskere, at Sunnivallegenden ikke bare bærer preg av sagnkretsen rundt Sta. Ursula, men også av den rundt Sta. Modwenna. Han påpeker at disse navn skal gå tilbake til en abbedisse i klosteret Cell Sléibhe Cuillen i Armagh i Irland (nevnt tidligere). Johnsen mener at denne noe diffuse og fantasifulle legende kanskje kan ha virket tiltrekkende på klerker som i from iver søkte etter nye holdepunkt for tradisjonen om Selja. Han påpeker også at Modwennas festdag er 6. juli, bare to dager før Sunnivas festdag, og at der er en bokstavlikhet til stede mellom Moninna, Moninne og Sunniua, Sunniue, som var en vanlig skrivemåte tidligere.²³⁹

På slutten av 1800-tallet hevdet historieprofessor Ludvig Daae at *For de Allerfleste er dog vistnok nu Sunniva-Legendens nedstammelse fra Ursula-Sagnet en klar Sag, og Sandheten heraf vil neppe herefter blive draget i Tvivl.*²⁴⁰ Imidlertid hadde forskere allerede da ulike meninger om dette.

²³⁶ Peters 1974, 5-6. Legendene om de syv menn fra Efesus som sov i en hule går helt tilbake til keiser Decius sin tid (A.D.250) da han i følge legenden murte syv menn inn i en hule de hadde søkt tilflukt i fordi de ble truet til å tilbe de romerske guder. De falt mennene inn i en overnaturlig (preternatural) søvn. 200 år senere våknet de da hulen ble åpnet, men døde straks etter. Da hadde kristendommen blitt akseptert både av keiseren og folket.

²³⁷ O'Hara 2009, 110. Mer om O'Haras syn på Sunnivallegendens *hagiografiske kontekst* i kap. 5.

²³⁸ Johnsen i Juvkam 1968, 43

²³⁹ Johnsen i Juvkam 1968, 59

²⁴⁰ Daae 1879, 150

Daae mente at Ursulallegenden og Sunniva-sagnet er påfallende like: Både Ursula og Sunniva er fromme kristelige kongsdøtre som vil leve som jomfruer, begge trues av mektige hedenske beilere, begge flykter med tallrikt følge over havet. De lider til slutt martyrdøden med alle sine langt borte fra hjemmet og erklæres siden som hellige. Ursulas hjemland er England, Sunnivas Irland, noe Daae oppfatter som en ubetydelig forskjell. At Ursulas følge er jomfruer og Sunnivas ledsagere også er menn, kan ifølge Daae ikke vektlegges, heller ikke at reisene foregikk i ulike farvann. At en av variantene av Ursula-legenden beskriver øya jomfruene landet på som forstenet, mener Daae også minner om *det norske Sagn, at Klipper og Stene spille en rolle i begge*.

Daae nevner også flere av datidens forskere med samme oppfatning, som den svenske historieskriver Johannes Messenius og Frederik Münter, mens den norske historiker Peter Andreas Munch mener at det som er fortalt i Sunniva-sagnet *alle legendariske Udsmykninger fra regnede, ret vel kan antages virkelig at have fundet Sted*.²⁴¹

Også den datidige danske historiker Adolph Dithlef Jørgensen mente at selv om Sunniva-legenden *øyensynlig er påvirket* av Ursula-sagnet, så hadde Selje-mennene vært *Folk, der kom vestenfra, talte irsk, og vare christne og derfor stode i et fientligt Forhold eller dog holdt seg fjernt fra Landets Indbyggere, inntil de efterhaanden døde ud og forsvandt*. Olav grunnla så dyrkingen av Seljemenneskene, som senere ble avløst av Sunniva-dyrking.

Professor Gustav Storm antok ifølge Daae at irske munkere hadde kommet til Selja og Kinn, men uten å ha *tiltraadt Jørgensens Betragtning*²⁴². I sin bok *Monumenta Historica Norvegiæ. Latinske kildeskrifter til Norges historie i middelalderen*, som kom ut ett år senere, utdyper Storm bl.a. sitt syn på den latinske legenden om Sunniva. Her presiserer Storm at det er *efter min Mening sikkert, at Legendens første Fortællere har været Englændere*²⁴³. Dette begrunner han med at navnet Sunniva etter hans mening ikke opprinnelig er et *frankisk* (vestgermansk stamme) navn, slik prof. Bugge hadde hevdet, men et engelsk navn som allerede var kjent i England på Vilhelm Erobrerens tid som Sonneva (*latin: Sonneua*), og på midten av 1100-tallet som Sunieva (*latin: Sunieve*). Storm betrakter derfor *de Dele af Legendens, som man kunde kjende, som væsentlig historiske*, mens det som fortelles om de helliges herkomst og om den irske kongsdatter etter hans mening utvilsomt er et lån fra andre legender. Han mener Ursula-legenden er mest beslektet med Sunniva-legenden, men han nevner også legenden om den irske helgen Edena eller Moduenna, som i likhet med Sunniva flyktet over havet, men til Skottland der hun ifølge legenden grunnla kristne kirker.²⁴⁴

²⁴¹ Sitat i Daae 1879, 150 fra P.A. Munchs verk *Det norske Folks Historie I, 2, 297*.

²⁴² Daae 1879, 150-1. Adolph Dithlef Jørgensen hevdet dette i sin bok *Den nordiske Kirkes Grunnleggelse og første Udvikling 1874-78, 336ff*. Gustav Storm forfektet sitt syn i sin bok *Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie I 1878, 22*.

²⁴³ Storm 1880 (1973), XXXVIII

²⁴⁴ Denne helgenen regnes for å være den samme som Monenna, nevnt tidligere av Rekdal. Se <http://www.katolsk.no/biografier/historisk/modwenna>

Professor Sophus Bugge mener ifølge Daae det ikke finnes noen historisk kjerne i sagnet om Sunniva og om Seljemennene, men at fortellingen er en geistlig legende.²⁴⁵ Bugge hevder at legenden stammer fra en gammel form av Ursula-legenden, der hun ennå ikke har blitt lederen, og fordi han oppfatter navnet Sunniva som *frankisk*²⁴⁶, mener han at legenden er blitt overført fra Nord-Tyskland. Legendene er blitt knyttet til Selja pga øyas navn, som feilaktig ble oppfattet som ”den lykkelige Ø”, slik dette navnet ble oppfattet i Olavs saga i Heimskringla.

Også at Sunniva ifølge den latinske legenden levde i Otto Is tid (936-73), mener Bugge underbygger at legenden skyldes en tysk geistlig.

Ludvig Daae påpeker at Adam av Bremen i *scholion 145* skriver at Olav den hellige bygget en kirke, og Daae tror ikke at dyrkelsen av Sunniva oppsto under Olav Tryggvasson, heller at legenden ble ført fram i Norge ved Nord-Tyske geistlige under Olav den helliges styre. Olav den Hellige sendte jo også biskop Grimkjell til erkebiskop Unwan med anmodning om å sende geistlige fra Tyskland til Norge. Daae mener at fortellingen om helgenene litt etter litt har vokst i *Udførlighet og Bestemthed*.²⁴⁷

Men Gustav Storm mener at det betyr lite at Adam nevner at Olav den hellige bygget kirke i stedet for Olav Tryggvasson. Storm hevder at den bremiske kirken så på Olav Tryggvasson som halv eller hel hedning, ikke minst fordi han var døpt i England og knyttet kirken til England, og kirken der kjente ingen kristendom i Norge før Hellig Olav og tilknytningen til Bremen.²⁴⁸

Likheter med engelsk hagiografi

Borgehammar nevner i 1997 tre hovedtema (motiv) i Sunniva-legenden, som delvis har berøringspunkt med engelsk hagiografi.

For det første ledsages relikviefunn ofte av under og tegn, på Selja var hodeskallen på stranden på Selja omgitt av en lysstråle.

Det andre motiv er at hovedpersonen har kongelig avstamning, men frasier seg det han eller hun var født til, og gjennom dette oppfyller hun det engelske idealet for kvinnelige helgener. Når Sunniva dør en martyrdød ligner hun mer på mannlige enn kvinnelige kongehelgener, men hun er en uskyldig martyr, noe som er et ideal for engelske kongehelgener. Gjennom sin personlige dyd er hun et forbilde i en misjonssituasjon, og hun førte mange undersåtter til den personlige herligheten, sier

Borgehammar.

²⁴⁵ Daae 1879, 151-2. Synspunktene bygger på opptegninger og muntlige samtaler med Sophus Bugge.

²⁴⁶ Daae 1879, 152. Bugge tror ifølge Daae at navnet *Sunniva* sin eldre form er *Sunnefa*, som han mener uten tvil er et *frankisk* navn. Det forekommer også som *Sunnoveifa* eller *Sonnoveifa* i St. Regimigius testamente år 553.

²⁴⁷ Daae 1879, 157

²⁴⁸ Storm 1880, XXXVIII

At Sunniva holder til og dør i en grotte, er det tredje motivet i legenden. Brønner, trær og grotter spiller en viktig rolle også i kristendommen, både i Bibelen og utenfor, for eksempel grotten i Lourdes. Dette siste motivet peker ikke nødvendigvis mot England, sier Borgehammar.

Borgehammar mener at både Sunnivakulten og legenden passer godt inn i det åndelige kulturelle miljøet på 900- og 1000-tallets England, et miljø som var sterkt preget benediktinerne. Legendene bærer preg av samme intellektuelle integritet som benediktinerne, og har derfor et ikke ubetydelig mål av troverdighet, understreker han.²⁴⁹

4.4 Oppsummering

Vi stilte spørsmålet om Sunnivallegenden egentlig er en avskrift av tidligere legender. I denne gjennomgangen av legender som Sunnivallegenden kan sammenliknes med, har vi sett at det finnes mange fellestrekk mellom Sunnivallegenden og legendene om kvinnelige helgener som Ursula og Modwenna (Monenna), men også med den mannlige helgenen Donnán. De viktigste fellestrekk er: En from kristen kongsdatter vil leve som jomfru, hun trues av en mektig hedensk beiler, hun flykter over havet med tallrikt følge og overlater alt til Guds vilje, de lever et slags monastisk liv i et hedensk land der de lider martyrdøden, og erklæres siden som hellige.

I dag tror forskeren Åslaug Ommundsen at Ursulallegenden er opphavet for Sunnivallegenden, slik også Ludvig Daae var overbevist om for mer enn 100 år siden. Alexander O'Hara antar at både Ursulallegenden og legenden om de syv sovende menn danner bakgrunn for Sunnivallegenden. Thomas A. DuBois tror, i likhet med Arne Odd Johnsen og Gustav Storm, at legendene om både Ursula og Modwenna kan være opphavet for Sunnivallegenden, samtidig som han vektlegger temaet *periferialitet* i legendene. Stephan Borgehammar har påvist likhetspunkt med engelsk hagiografi. Jan Erik Rekdal tror at påvirkningen kom fra sørvest, og dermed at legenden om Donnán sammen med legender om kvinnelige helgener som Modwenna kan danne noe av bakgrunnen for legenden.

²⁴⁹ Borgehammar i Rindal 1997, 144ff

5 Hvor gammel er Sunnivakulten?

5.1 Innledning

Tidligere i denne fremstillingen har vi presentert legendeversjonene slik de er bevart i kilder fra slutten av 1100- og 1300-tallet (kap. 2), vi har beskrevet hvilke uttrykk kulten rundt Sunniva og de hellige fikk fram til reformasjonen (kap. 3), og vi har sett på hvilke andre legender Sunnivallegenden kan sammenliknes med, og som dermed kan være opphav til legenden om kongsdatteren Sunniva (kap. 4). I dette kapittelet skal vi legge fram synspunkt på hvor gammel forskerne har ment at Sunnivakulten egentlig er.

Tidspunktet for når Sunniva kom inn i legenden har stor betydning for vurderingen av når kulten rundt henne startet, men er likevel ikke av avgjørende betydning. Noen få forskere tror i dag at Sunniva kan ha vært en del av legenden på Olav Tryggvasons tid, mens de fleste finner det mer sannsynlig at Sunniva kom inn i legenden på 1000-tallet eller 1100-tallet. En forsker argumenterer imidlertid for at en heltinne, en leder for gruppen, kan ha eksistert i den folkelige legendetradisjonen i en lang periode før hun ble tatt inn i den offisielle kirkelige tradisjon. Denne forskeren hevder at selv om Sunniva kom inn i legenden i de siste tiårene før 1170, slik de fleste argumenterer for, kan hun lenge ha vært en veletablert helgen i den folkelige tradisjonen²⁵⁰.

I de siste tiårene har det, som tidligere nevnt, oppstått en fornyet interesse for studier av middelalderen, og dermed også for helgener, som var med å sette sitt preg på denne tiden, også i Skandinavia og i Norge. Ved flere universiteter, både i utenfor og innenfor vårt lands grenser, finnes det nå sentre for middelalderforskning, f.eks. her i Bergen. I vårt årtusen har det også kommet ut flere vitenskapelige bøker og artikler med studier av helgenlegender i Skandinavia. Flere av dem er skrevet av forskere med bakgrunn fra ikke-skandinaviske land, som Irland og USA.

Noen av forskerne har også nyere synspunkt på hvordan legender generelt og Sunnivallegenden spesielt ble til, og kaster dermed lys over Sunnivas historisitet. Et eksempel på det er Dr. Alexander O'Hara ved Österreichische Akademie der Wissenschaften i Wien som i 2009 ga ut artikkelen "Constructing a Saint: The Legend of Sta. Sunniva in Twelfth-century Norway".²⁵¹ Andre forskere med publikasjoner relatert til Sunnivallegenden utgitt i vårt årtusen er Haki Antonsson, Thomas A. Dubois, Lars Boje Mortensen, Åslaug Ommundsen, Alexander O'Hara og Jan Erik Rekdal. De fleste av disse er tilknyttet universitet utenfor Norge.

²⁵⁰ Mundal i Rindal 1997, 92f

²⁵¹ *Viking and Medieval Scandinavia* 5, 105-121

Har Sunniva blitt dyrket som leder for Selgehølgene fra Olav Tryggvasons tid, og hvis ikke, når ble hun utpekt som leder for denne kulten? Flere faktorer har blitt diskutert i forbindelse med dette: Eksistensen av en eldre tradisjonskjerne i legendetekstene, landskapslovenes bruk av betegnelsen *Seljemannamesse*, selve navnet Sunnivas opprinnelse og datering, Adam av Bremens *scholion 145*, opprettelsen av bispedømme på Selja, kirkens behov for en helgen på 1100-tallet, kongemaktens behov for å bli legitimert og Orø-korset. Disse faktorer skal vi diskutere i de følgende avsnitt. I kapittel 6 skal vi forsøke å svare på om man med sikkerhet kan vite at Sunniva var en historisk person som en gang levde på Selja med sine følgesvenner.

5.2 Er det et eldre tradisjonslag i legendeteksten?

Det er legendeversjonene om Sunniva som utgjør de viktigste kildene for det vi kan vite om henne og de hellige på Selja, men kildeverdien for legenden som historisk beretning er lav, og tilblivelseshistorien bak legenden er uklar.

De fleste forskere regner nå med at legenden har utviklet seg over tid, og at det finnes en eldre tradisjonskjerne der kongsdatteren Sunniva ikke er med, bare funnet av menneskeben og at det ble bygget en kirke av Olav Tryggvason.

Det var Just Bing som i 1924 først argumenterte for at legenden opprinnelig sluttet med at det ble funnet velluktende knokler og ble bygget en kirke, og at «*der virker Gud gjennom sine helliges fortjeneste tegn og undere like til denne dag*» i lesestykke 9 i Kirkens legende. Bing mente at avsnittet under «*forstyrrer ordenen*», og at funnet av Sunniva er av en annen art, siden de kristne finner et uskadet lik. Tilsetningen er mistenkelig, og legenden har en «*påtagelig tilsatt slutning*», hevdet Bing. Han konkluderer med at *Sunniva som hovedskikkelse i kulten synes således oprindelig å ha manglet*, og at hun først senere ble den viktigste, etter at man hadde satt til en avslutning om at *hendes lik ble funnet, skrinlagt og overført til Bergen og bisat i katedralen der*.²⁵²

Bjarni Aðalbjarnarson mente i 1937 at Bings grunnlag for denne slutningen var meget svak. Han hevdet at det ikke er mulig å skille ut alle opplysningene etter funnet av Sunniva i den latinske legenden som sekundære tilsetninger, slik Bing hadde gjort. Ut fra selve teksten i Odds legende ser Aðalbjarnarson heller ikke at det er noe i veien for at kapittelet om Sunniva kan være hentet fra samme kilde som de to foregående. Dessuten hevder Aðalbjarnarson at Bing ikke hadde ført fram noe som berettiger til å anta at det har eksistert en eldre legende om Seljemennene, som nå er tapt²⁵³.

²⁵² Bing 1924, 535f

²⁵³ Aðalbjarnarson 1937, 76

Arne Odd Johnsen kritiserer i 1968 Aðalbjarnarson for denne vurderingen fordi han ikke selv har analysert legenden og sagaen på dette punkt, og heller ikke har undersøkt nærmere hva de gamle lovene og navnematerialet m.m. kan fortelle.²⁵⁴

Tidlige hadde ikke forskere som Gustav Storm og Ludvig Daae problematisert dette, men de så på den opprinnelige latinske legenden som en fortelling der Sunniva var med fra begynnelsen av. I tråd med dette syn hevdet også biskop Fritjov Birkeli i 1995 at Odd munk synes å mene at biskop Jon-Sigurd stod for helgenerklæringen av Sunniva i 996²⁵⁵.

På slutten av 1800-tallet trodde Daae at den første utgaven av legenden om Sunniva skyldtes en tysk geistlig på Olav den Helliges tid²⁵⁶, mens Storm antok at legendens første fortellere hadde vært engelskmenn, f.eks. Olav Tryggvasons biskop Sigvard (Sigurd)²⁵⁷. Anathon Aall hevdet at legenden var komponert av Olav Tryggvasons hirdbiskop, angelsakseren Sigurd.²⁵⁸ I 1930-årene mente Jean Young at hypotesen om biskop Grimkjell som opphavsmann for fortellingen om den hellige Sunniva skulle ha mye for seg²⁵⁹, men da hadde allerede Bing framsatt sin hypotese om flere tradisjonslag.

Åslaug Ommundsen tror i dag at legenden kan ha utviklet seg i tråd med Bings beskrivelse, ikke minst fordi Odd munks narrative rekkefølge kan speile en slik utvikling. Odd munk kan ha hatt tilgang til en eldre (eller alternativ) latinsk redaksjon av legenden, tror hun. Ommundsen antyder altså at den eldre latinske versjonen av legenden hadde en annen narrativ rekkefølge enn den latinske versjon vi kjenner gjennom fire kilder. De to eldste elementene i legenden blir da en beretning om funn av anonyme, men hellige ben, samt opptakten til et kirkebygg der det skjer mirakel. Ommundsen mener at Sunniva-figuren kan ha vokst fram gradvis og blitt lagt til på et senere tidspunkt. (se pkt. 5.7) Hun påpeker at både ordbruken i den latinske legenden (den tilsynelatende slutten «*tegn og undere like til denne dag*» i lesestykke ni) og den narrative strukturen (at kap. 30 *Om Sunniva* er det siste kapittelet) hos Odd munk indikerer at Sunniva kom til senere i legenden.²⁶⁰

I 1968 hevdet også Arne Odd Johnsen at det finnes en eldre versjon av legenden, et eldre tradisjonslag, og at dette utgjorde kapittel 28 og 29 (*Seljemennene blir funnet* og *Om kong Olav*) i Odd munks saga om Olav Tryggvasson. Kapittel 30 (*Om Sunniva*) hevdet han var et senere tillegg²⁶¹. Johnsen argumenterer bl.a. med at hvis den latinske legenden sluttet etter «*tegn og undere like til denne dag*»,

²⁵⁴ Johnsen i Juvkam 1968, 48f

²⁵⁵ Birkeli 1995, 111.

²⁵⁶ Daae 1879, 156f

²⁵⁷ Storm 1880, XXXVIII

²⁵⁸ Aall 1898-99, 345f

²⁵⁹ Young 1930-33, 412

²⁶⁰ Ommundsen i Ågotnes 2011, 32ff

²⁶¹ Johnsen hevder her at Bjarni Aðalbjarnarson også finner det sannsynlig at siste del av den latinske legenden er en senere tilføyelse (Aðalbjarnarson 1937, 76f). Dette må være feilaktig sitert. Aðalbjarnarson skriver at han finner ingen grunn til å tro at opplysninger om Sunniva er et sekundært tillegg.

er det for det første i samsvar med Adam av Bremens *scholion 145* som forteller om funn av menneskeben (relikvier), men uten å nevne Sunniva. For det andre gir en slik slutt en opprinnelig legende på tre leksjoner (7, 8, og første del av 9), som Johnsen tror kan ha blitt utvidet til ni leksjoner på et senere tidspunkt.²⁶²

Stephan Borgehammar framholdt i 1997 at Johnsen og Bing sin oppfatning av at den opprinnelige legenden ikke inneholdt funnet av Sunnivas kropp er en uholdbar tanke, dels fordi funnet også finnes hos Odd munk sin legendeversjon, dels fordi det ville vært ”absurt om en text som börjar med att uppmärksamma ett visst helgon helt skulle tappa bort detta helgon på slutet.”²⁶³ Borgehammar hevder også at Johnsens forsøk på å finne en eldre tradisjonskjerne i første delen av Odd munks skildring ikke holder, fordi Odd har det meste av sitt materiale fra den latinske versjonen av Sunnivallegenden. Og Borgehammar understreker at ingen bevart tekst har bedre forutsetninger til å avspeile innholdet av en eldre beretning enn legenden fra 1170 (Kirkens legende)²⁶⁴.

Thomas A. DuBois forfekter i 2008 et liknende syn på Sunnivallegenden. Han kjenner trolig ikke Borgehammars nye latinske legendeversjon, for han nevner bare det islandske fragmentet *AM 670*, Gustav Storms utgave *Acta Sanctorum in Selio* og den forkortede utgaven i *Breviarium Nidrosiense*. DuBois påstår at det har vært vanlig i moderne historikerers framstillinger av både Sta. Sunniva og St. Henrik å kaste så mye tvil som mulig på faktisk eksistens av disse helgenene, sannhetsgehalten i legendene deres, og hvor gammel kulten deres er. Han går imot Arne Odd Johnsens syn at legenden opprinnelig refererte til et kollektiv av hellige mennesker, og han konkluderer med at det ikke bare er mulig, men også sannsynlig at en tradisjon som gikk ut på at en hellig eneboer (*anchorite*) hadde bodd på Selja sammen med sine hengivne følgesvenner allerede var godt etablert på den tiden Adam skrev på 1000-tallet²⁶⁵. Vi har også nevnt (pkt. 4.3) at Sunnivas legende i følge DuBois ved sin *periferialitet* kraftfullt forsterker den bruken som kong Olav Tryggvason og hans biskop gjorde av den ved innføringen av kristendommen i Norge.

Jan Erik Rekdal kom fram til at legenden må stamme fra ulike tradisjonslag bl.a. ved å studere legendeteksten som narrativ enhet i de tre kapitlene om Sunnivallegenden i Olav Tryggvasons saga. Der finner han ingen *tidsmessig* tilknytning mellom kap. 28-29 (kong Olavs styringstid) og kap. 30 (Sunnivas tid som ikke er historisk tidfestet).

²⁶² Johnsen i Juvkam 1968, 46ff

²⁶³ Borgehammar i Rindal 1997, 277, fotnote 9

²⁶⁴ Borgehammar i Rindal 1997, 141

²⁶⁵ DuBois 2008, 68f. DuBois bruker Hommedal i Rindal 1996, 119-20 som referanse, men etter vår mening på en ufullstendig måte. Hommedal mener her vi ikke kan se bort fra at legenden har en historisk kjerne, at det har vært et keltisk tilholdssted der i yngre jernalder (550-1060), men at det ikke er funnet noen spor etter det. Hommedal mener også at det er like sannsynlig at den irske tilknytningen er rent litterær, og er bygget på den idémessige kjennskap nordmenn hadde til irsk kristendom. Det siste punktet nevner ikke DuBois. DuBois har flere unøyaktigheter i kildehenvisningene. F. eks. tror han øyensynlig at Gustav Storms latinske legendeversjon er en utgivelse det islandske fragmentet *AM 670*. (DuBois, 2008, 89)

Derimot finner han at det er en *eksplisitt referanse* mellom Sunnivafortellingen i kap. 30 og den foregående fortellingen i kap. 28 og 29 om relikviefunn og kirkebygging. Det er *stedsangivelsen* «*dei øyane som før er nemnde*» i kap. 30 som henviser til Selja (og Kinn) i kapittel 28 og 29. Dessuten knyttes kapittel 29 med fortellingen om at *det nylig har gått et ras* sammen med kapittel 30 med *skildringen av raset* som redder Sunniva og følget hennes fra Håkon jarl, og senere benfunn mellom steinene. Rekdal mener at det virker sannsynlig at den narrative tidsmarkeringen avspeiler en utvikling i legenden, og at vi da må forutsette at forestillingen om hellige menn og kvinner som levde i huler på Selja, har foreligget før Sunnivafortellingen oppsto.

Også *stedsangivelsen* for de anonyme hellige som ble dyrket på Selja og Kinn i første fortelling (kap. 28-29) knytter an til Sunniva som strandet og levde på Selja i andre fortelling (kap. 30), påpeker Rekdal. Deretter tilføyer han: «*At det dreier seg om to fortellinger, skulle det ikke herske tvil om*». Han legger til at når Odd munks saga ikke plasserer kong Olav Tryggvasson inn i Sunnivafortellingen i kap. 30, forsterkes antakelsen om at det dreier seg om ulike tradisjonslag²⁶⁶. Hans daværende oppfatning ble publisert i 1997.

I 2003 hevder imidlertid Rekdal at Sunniva også kan ha vært en del av en legendetradisjon fra Olav Tryggvasons tid, men at den offisielle kirke med sin Olav den hellige kan ha vært interessert i å dempe ned Sunnivas rolle fordi hun og hennes nærhet til Olav Tryggvason og hans innføring av kristendommen ville redusere helgenkongens nøkkelrolle (se pkt. 5.6) i kristningen av landet²⁶⁷. Rekdal tror også i følge samme artikkel at prosessen for å personifisere Sunniva kan gå tilbake til den tiden legenden selv refererer til, Olav Tryggvasons tid²⁶⁸.

Etter at Just Bing i 1924 argumenterte for at omtalen av Sunniva tilhører et yngre lag av legenden, har dette vært godtatt, påpeker Else Mundal i 1997 i boken *Selja – heilag stad i 1000 år*,²⁶⁹ selv om Borgehammar, som satte sammen den nye versjonen av den latinske legenden, i samme bok hevder at Johnsens funn av en eldre tradisjonskjerne ikke holder.

Alexander O'Hara tror i 2009 at legenden har gjennomgått en utviklingsprosess der Sunniva var fraværende i legendens første utgaver. En del av legendens *hagiografiske kontekst*, hevder O'Hara, kan være å se på den som en grunnleggende kristen myte som teleologisk feiret kristendommens komme til Norge, da ville Sunniva og hennes uvanlige angelsaksiske navn, «sol-gave», personifisere at kristendommen kommer til landet. Solen som et bilde på Kristus og kristen tro var et kjent

²⁶⁶ Rekdal i Rindal 1997, 110ff

²⁶⁷ Rekdal 2003, 141

²⁶⁸ Rekdal 2003, 139

²⁶⁹ Mundal i Rindal 1997, 91

hagiografisk tema (*motif*). O'Hara mener, som Arne Odd Johnsen i 1968, at det er mulig at Odd munk starter sin historie med relikviefunnet fordi dette funnet var opphavet for utviklingen av legenden.²⁷⁰

O'Hara mener at legendeskriveren ville prøve å heve statusen for Sunniva ved å gi henne bakgrunn fra Irland, som fra 600-tallet av hadde blitt sett på som en hellig øy (*insula sanctorum*). Forklaringen på at Sunniva i følge legenden er irsk, blir da det hagiografiske og etnografiske *topos* som sier at Irland er en hellig øy. Tidligere hadde ofte klostergrunnleggere og helgener med uklart opphav i følge O'Hara «blitt tildelt» Irland som hjemland²⁷¹.

Å la Sunniva komme fra Irland kan forstås som et «*mythopoetic*»²⁷² øyeblikk, hevder O'Hara. Denne forbindelsen symboliserer ikke bare overføringen av et kontinentalt hagiografisk fenomen til nordlige land, men også overføring av den latinske kristne samfunnsorden (*polity*)²⁷³.

5.3 Landskapslovene og Sunniva

Innholdet i de fire eldste bevarte landskapslovene fra 1100-tallet, som en regner med er bygget på enda eldre lovtradisjoner, er blitt sett som et argument for at kulten rundt kongsdatteren Sunniva kom adskillig senere i gang enn kulten rundt de hellige i Selja.

Magnus Rindal påpekte i 1997 at i gammelnorske lover er Seljemannamesse med fra 1000-tallet av, men kongsdatteren Sunniva er først omtalt i lover fra 1276, og han konkluderte med at en alt fra år 1000 har dyrket levninger av hellige menn og kvinner på Selja, men at Sunniva først senere har framstått som helgen²⁷⁴.

Dette synet hadde også Arne Odd Johnsen. Han argumenterte i 1968 med at siden Sunniva ikke er nevnt i kristenrettene i de eldste landskapslovene, mens de derimot omtalte seljumannamesse,²⁷⁵ må Sunnivakulten ha utviklet seg sent. Først i Bergens-redaksjonen av Magnus Lagabøters nyere bylov fra 1276, finner vi *den hellige Sunniva*, påpeker han. Sunniva kan etter Johnsens mening ikke kan ha spilt noen fremtredende rolle i den eldste legende som dannet seg etter funnet av en rekke menneskeskjeletter på øyene Selja og Kinn.²⁷⁶

Johnsen tar så til orde for at det var de kirkelige myndigheter i Bergen som ut gjennom middelalderen aktivt og uopphørlig arbeidet for å utbre Sunnivadyrkelsen og at det under slike forhold var naturlig at kulten av en personifisert helgen som Sunniva i det lange løp måtte komme til å dominere i

²⁷⁰ O'Hara 2009, 108

²⁷¹ O'Hara 2009, 115

²⁷² I kapittelet «Sanctified Beginnings and Mythopoietic Moments» i Mortensen 2006 utdyper Mortensen hva han anser for sentralt ved «*mythopoietic moments*» i Norge, Danmark og Ungarn.

²⁷³ O'Hara 2009, 116.

²⁷⁴ Rindal 1997, 269

²⁷⁵ Det kirkelige latinske navnet er *Sanctorum in Selio*.

²⁷⁶ Johnsen i Juvkam 1968, 41f

konkurranse med minnet om en rekke relativt anonyme levninger av menneskeskjeletter som var blitt regnet som hellige. Han mener det er merkelig og et talende vitnesbyrd at betegnelser som *Seljumannamesa* holdt seg så lenge i lovtradisjonen²⁷⁷.

Men Stephan Borgehammar går i mot Johnsens synspunkt angående lovenes betydning for utviklingen av Sunnivakulten. Han hevder i 1997 at selv om lovtekstene tyder på at Sunniva ikke opprinnelig stod i sentrum for feiringen av Seljemenneskene, så er slike tekster vanligvis svært konservative, og har derfor ikke avgjørende betydning for datering, selv om lovene sier noe om den eldste kulten. Han argumenterer med at legenden selv sier at Sunniva ble funnet senere. På grunnlag av dette indisium, Borgehammars tolkning av *scholion 145* (pkt. 5.5) og bruken av navnet Sunniva (pkt. 5.4), tror han at Sta. Sunniva ble dyrket midt på 1000-tallet og at en legende som var svært lik den bevarte latinske versjon allerede sirkulerte på biskop Bjarnhards tid.²⁷⁸

Just Bing tok i 1924 festens opprinnelige navn, *Seljumannamesa - Festum Sanctorum in Selio* - til inntekt for at Sunniva ikke har vært hovedskikkelse i kulten fra begynnelsen av. Verken i Borgartingsloven (V,14) eller i Eidsivatingsloven (I,9) er Sunniva nevnt, *bare de som hviler i Kin og Sæliu*, påpeker han²⁷⁹. Gustav Storm påpeker også i 1880 at i lover (Borgartingsloven og Eidsivatingsloven) fra midten av 1100-tallet er de hellige både på Kinn og Selja nevnt, men at Selja i tradisjonen fortrenget Kinn etter at Selja ble biskopsete i 1170, og det ble opprettet et benediktinerkloster der på midten av 1100-tallet²⁸⁰.

Kan det være at Sunniva ble dyrket tidligere enn lov materialet tyder på? Åslaug Ommundsen mener at navnet på festdagen for Selje-helgenene, «*Seliu manna messa*», er et argument for at Sunniva kom sent på plass i legenden²⁸¹. Men hun har også påpekt at lovene ikke alltid fulgte liturgisk praksis f.eks. når det gjaldt antall helgendager. Hun har sammenliknet landskapslovene nedtegnet på 1100- og 1200-tallet med Nidaros ordinariet fra ca 1200-tallet, og hun har funnet at de norske lovtekstene totalt har et lavere antall helgenfester, og at de er ulikt rangert. I følge alle lovtekster skulle Seljahelgenene feires med messe kvelden før (vigilie), men ikke i følge Nidaros-ordinariet. Ommundsen mener at det likevel kan ha vært etablert praksis å feire Seljahelgenene med vigilie, f. eks. har en lov bok fra Oslo (MS 4° 31) med vigilie for Seljahelgenene.²⁸²

²⁷⁷ Johnsen i Juvkam 1968, 43

²⁷⁸ Borgehammar i Rindal 1997, 143. Bjarnhard ble biskop i 1067.

²⁷⁹ Bing 1924, 536

²⁸⁰ Storm 1880, XXXIV. Lovene finnes i *Norges gamle Love I*, 348 og 378

²⁸¹ Ommundsen i Ågotnes 2011, 36

²⁸² Ommundsen i Antonsson og Garipzanov 2010, 74ff

Kan lov materialet heller ikke være til å stole på når det gjelder feiringen av Sunniva som helgen? Det har Else Mundal noen synspunkt på i det følgende.

Else Mundal tror at en leder for gruppen på Selja, en heltinne, kan ha eksistert i den folkelige legendetradisjon i en lang periode før hun ble tatt inn i den offisielle kirkelige tradisjon, eller fikk en sentral posisjon i denne. Tidspunktet for dette mener Mundal kan ha vært i tiårene før translasjonen, men på det tidspunktet kan hun lenge ha vært en veletablert helgen i den folkelige tradisjon.

Kulten rundt Sunniva må opprinnelig ha vært en kult rundt et kollektiv, fastslår Mundal, og når et navn først har fått festet seg og fått tradisjon, vil navnet være et konserverende element som ventes å bli stående selv om helgenkulten endrer retning og innhold, mener hun.

Hvor lenge det tradisjonelle navnet *Seljumannamesse* (i lovene) har dekket over en Sunnivakult før helgenen Sunniva dukker opp i de skriftlige kildene, synes Mundal det er svært vanskelig å si. Men til tross for at det etter Bings tid har vært godtatt at omtalen av Sunniva tilhører et yngre lag i legenden, er det ikke opplagt at Sunniva som helgen er så mye yngre enn det anonyme kollektivet seljumennene, hevder Mundal²⁸³.

Hun imøtegår dermed Johnsens argument for sen utvikling av Sunnivakulten p.g.a. landskapslovene.²⁸⁴

5.4 Sunniva-navnet

Navnet Sunniva er også en viktig faktor i vurderingen av alderen på Sunniva-kulten. Ludvig Daae mente i 1879 at de eldste sikre spor til at Sunniva har vært dyrket i Norge, er i andre halvdel av 1000-tallet. Han nevner at Magnus den godes datter Ragnhild ble gift med jarl Haakon Ivarsson, og med ham fikk hun en datter som ble kalt Sunniva. Hun ble ifølge Daae sannsynligvis født i slutten av Harald Hårdrådes regjeringstid (1045-1066), og hennes sønnesønn ble den danske konge Erik Lam²⁸⁵. Gustav Storm mente også at Sunniva, som er det eneste navn legenden kjenner, allerede på midten av 1000-tallet var knyttet til legenden²⁸⁶.

Just Bing trodde i 1924 at navnet Sunniva ble innført på midten av 1000-tallet, og at Magnus den godes datterdatter deretter ble oppkalt etter denne heltinnen. Men Ursulalegenden vokser og blir den største av legendene med dette motiv, Håkon jarl får så samme rolle i Sunnivalegenden som

²⁸³ I *Collegium Medievale* 1995/2, 121 hevder Mundal at det faktum at *seljumannamesse* er nevnt i det kapittelet i Eldre Gulatingslov som gir seg ut for å stamme fra et vedtak på Mostertinget (som har vært tidfestet til første halvdel av 1020-årene), tyder på at denne helgendagen har høy alder (jf. Nils Hallan 1966. *Kulisteinen og kristenrettsvedtaket på Mostertinget*, 25 og Jan Ragnar Hagland 1991. *Kulisteinen - endå ein gong i Heidersskrift til N. Hallan*).

²⁸⁴ Mundal i Rindal 1997, 91ff

²⁸⁵ Daae 1879, 159. Daae påpeker at selv om den eldre Gulatingsloven (Norges gamle Love I, 10) lar Olav den hellige påby *Høitideligholdelsen of Seljemændenes Fest*, beviser det ingenting, fordi også hans egen fest samtidig nevnes som påbudt av ham selv.

²⁸⁶ Storm 1880, XXXVIII

Hunerkongen hadde i Ursulalegenden og skaper en truende bakgrunn av hedendom og villskap, antar Bing. Dernest regner han med at Sunniva innføres i kulten, beretningen om at hennes lik er funnet uskadd tilføyes legenden, og liket blir overført til Bergen og bisatt i katedralen. Og med det er Sunniva blitt «Bergensium patrona».²⁸⁷

Arne Odd Johnsen påpekte i 1968 at forskerne da i godt og vel et halvt hundre år vært enige om at Sunniva-navnet hadde utviklet seg fra en gammel-engelsk form *Sunnigifu*, som kan oversettes med ”sol-gave”. Tidligere hadde både Sophus Bugge og Ludvig Daae hevdet at Sunniva-navnets opprinnelse var *frankisk* (pkt. 4.3). Men den engelske opprinnelsen og bruken av navnet i Norge midt på 1000-tallet så ikke Johnsen som noe bevis for at Sunnivalegenden var kjent på da, han mente at navnet var innlånt til Norge fra England eller Vesterhavsoyene uavhengig av helgenkulten, og at Håkon Ivarssons (Ivarssøn) datter fikk navnet Sunniva fordi han i sin ungdom noen somre hadde ligget i «vesterviking» og hadde hørt navnet Sunniva der. Etter Johnsens syn framsto Sunniva som hovedskikkelse i Seljemannakulten i tiden 1100-1140.²⁸⁸

Borgehammar går i 1997 mot Johnsens syn, han mener at det mest sannsynlige er at navnet begynte å bli brukt i Norge etter at helgenlegenden om Sunniva begynte å bli kjent, og dette tyder på at helgenen Sunniva var kjent i Norge før 1060²⁸⁹.

I dag sier Åslaug Ommundsen at det er grunn til å tro at bruken av navnet Sunniva bare peker mot kontakten med England, der navnet var relativt vanlig, slik Arne Odd Johnsen argumenterer for.²⁹⁰

Else Mundal påpeker at for Daae og Storm ble navnet Sunniva et bevis for at kulten hadde slått rot alt på 1000-tallet, men at Johnsen argumenterte mot dette og hevdet at Sunniva-kulten utviklet seg på et sent tidspunkt. Dersom Johnsens forklaring på navnebruken skal godtas, er det likevel et problem at Island ikke også lånte inn Sunniva-navnet i denne perioden, mener Mundal. Hun poengterer at det angelsaksiske navnet Sunniva kan tyde på at helgennavnet ble lansert i den perioden da angelsaksiske prester stod sentralt i den norske kirken, som var i den aller eldste kristne tiden da angelsakseren Sigurd var Olav Tryggvasons hirdbiskop og biskop Grimkjell hadde kommet til Norge sammen med Olav den Hellige.

Mundal tar ikke endelig stilling til når Sunniva ble hovedperson i legenden om de hellige på Selja, bare at det ikke er opplagt at hun er så mye yngre enn kollektivet hun var en del av.²⁹¹

²⁸⁷ Bing 1924, 544f

²⁸⁸ Johnsen i Juvkam 1968, 44ff

²⁸⁹ Borgehammar i Rindal, 142

²⁹⁰ Ommundsen i Ågotnes 2011, 37

²⁹¹ Mundal i Rindal 1997, 91: I det islandske navnematerialet finnes navnet Sunniva bare nevnt noen få ganger i middelalderen, påpeker Mundal, og i minst ett tilfelle er det – i følge Lind – en norsk kvinne på Island som bærer navnet (Lind 1905-15:978).

5.5 Adam av Bremens *scholion* 145

Adam av Bremens *scholion* 145 i historieverket *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (c. 1075) er et sentralt dokument i forbindelse med de hellige på Selja. Selv om Anathon Aall i 1898/99 trodde at Adam ikke hadde skrevet dette tillegget selv, men på 1100-tallet av en av Adams landsmenn,²⁹² har det vært vanlig oppfatning hos forskere til denne tid at Adam var forfatteren.

Jan Erik Rekdal påpeker i 1997 at den eldste historiske referanse til Sunnivallegenden finnes i *scholion* 145 (og 141) (se pkt. 4.3 om likheter med Ursulalegenden). Uten at Sunniva blir nevnt, settes her Sunnivallegenden i følge Rekdal i forbindelse med legenden om de elleve tusen jomfruer. Rekdal mener at denne parallellføringen forteller at Sunnivafortellingen må ha eksistert på dette tidspunktet, fordi det etter hans syn er den som likner Ursulalegenden, og ikke fortellingen om Seljemenneskene.²⁹³

Men Arne Odd Johnsen påpekte i 1968 at Adam i det omtalte historieverket omtaler St. Olav og St. Hallvard ved navn, mens han utelater Sunniva-navnet i *scholion* 145. Han mente at denne anonymiteten ganske avgjort syntes å tyde på at Sunnivakulten er av en relativt sen opprinnelse (se også pkt. 5.2).²⁹⁴

Andre nyere forskere, som teologen Stephan Borgehammar går i 1997 mot Johnsen (se også pkt. 5.3). Han mener at det mest sannsynlige er at Adam har hørt en Sunnivalegende tilsvarende Kirkens legende, men har glemt navnet Sunniva. Borgehammar tror at Adam henspiller på første del av den latinske Sunnivallegenden, fram til det har gått et ras, og ikke på delen med relikviefunn slik Johnsen la vekt på (se pkt. 5.2). Adams *scholion* 145 ser Borgehammar som et av indisiene på at Sunniva var navngitt og dyrket på Selja i det minste midt på 1000-tallet²⁹⁵.

Thomas DuBois kommenterer i 2008 Adams omtalte *scholion* ved å hevde at det er referansen til de elleve tusen jomfruer som betyr noe i forhold til Sunnivallegenden. Han mener at Adam enten antyder at noen av jomfruene kom til Selja før de døde, eller at legenden selv har vandret fra Tyskland til Skandinavia. Han kritiserer også Arne Odd Johnsen for å ha brukt Adams utelatelse av navnet Sunniva som et bevis for at Sunniva ikke var kjent. DuBois konkluderer med at et Seljekollektiv med en hellig leder sannsynligvis var en kjent tradisjon da Adam skrev sitt *scholion*.²⁹⁶

I likhet med DuBois, mener Else Mundal at Johnsens argument angående utelatelsen av navnet Sunniva, nødvendigvis ikke betyr at Adam ikke kjenner henne som helgen. Hun argumenterer med at

²⁹² Aall 1898-99, 322. Aall konkluderer her med at tilleggets avfattelsestid og knappheten i dets opplysninger vesentlig forringer betydningen.

²⁹³ Rekdal i Rindal 1997, 110

²⁹⁴ Johnsen i Juvkam 1968, 43f

²⁹⁵ Borgehammar i Rindal 1997, 141ff

²⁹⁶ DuBois 2008, 67f

Adam heller ikke nevner Ursula, men de 11000 jomfruene, likevel forstår vi at han snakker om Ursulalegenden.²⁹⁷

Vi har tidligere påpekt at Alexander O'Hara i 2009 på grunnlag av Adams *scholion 145* konstaterte at en kult i nord må ha vært kjent av Adam, følgelig før ca år 1075. Men O'Hara tror ikke Sunniva har vært i fokus da.

Noe av Sunnivalegendens *hagiografiske kontekst* er i følge O'Hara at legenden om Sunniva er et speil av 1100-talls oppfatninger, full av fantasier fra dette århundret, og at legenden samtidig har basis i eldre tradisjoner helt tilbake fra tidlig middelalder. Han oppfatter legenden som en hagiografisk romanse med typiske hagiografiske trekk for en martyr-legende i et forsøk på å skape et spesielt bilde av en helgen for nye kirkelige og urbane omgivelser: En from prinsesse flykter fra et uønsket ekteskap, den asketiske reisen på havet, de kristne huleboerne.²⁹⁸

To av disse eldre tradisjonene er i følge O'Hara de syv menn som sover i en hule langt nord og legenden om Ursula og de elleve tusen jomfruene, nevnt i Adams *scholion 145* etter *Historia Longobardorum* (ca 790) av diakon Paul. O'Hara synes heller ikke at Gustav Storms hypotese om at en gruppe irske prester ble drept på Selja er så usannsynlig. Han konkluderer med at tidlige kilder, sammen med norske lover fra 1000-tallet, kaster lys over kildene for Sunnivalegenden. Disse kildene bevitner opphavet for kulten, selv om en ikke vet hvem Seljemenneskene var, men Sunniva er fraværende²⁹⁹.

I likhet med O'Hara, tror Åslaug Ommundsen at Sunnivakulten oppsto sent (se også pkt. 4.3), og i forbindelse med at Sunniva ble tatt inn i legenden, i følge henne i tiden etter 1100³⁰⁰. Selv om det i følge Ommundsen ikke er utenkelig at Sunniva «*har vokst fram*» fra en opphavelig kopling med de elleve tusen jomfruer (bevitnet i *scholion 145*), tror hun at Sunnivakulten i hovedsak utviklet seg i forbindelse med translasjonen av Sunnivarelikviene.

5.6 Opprettelsen av bispesete på Selja

Det var kong Olav Kyrre (1067-93) som i begynnelsen av sin regjeringstid utnevnte den saksiske Bjarnhard (Bernhard) til første biskop i Selja, og han tiltrådte året etter. Han dro så til Roma, trolig for å oppnå forsoning med universalkirken og få ende på de skismatiske tilstandene som hadde rådet i Norge under Harald Hårdråde³⁰¹.

²⁹⁷ Mundal i Rindal 1997, 91ff

²⁹⁸ O'Hara 2009, 109

²⁹⁹ O'Hara 2009, 110ff

³⁰⁰ Ommundsen i Ågotnes 2011, 40

³⁰¹ Johnsen i Juvkvam 1968, 24

Denne utnevningen av biskop Bernhard forutsetter, mente Ludvig Daae i 1879, at dyrkningen av Sta. Sunniva var i full gang på Selja (se også pkt. 4.3). Daae påpeker også at allerede i Bernhards tid som biskop ble bispesetet flyttet til Bergen, mens Sunnivas levninger ble igjen på Selja der det etter en tid ble bygget et Benediktinerkloster.³⁰²

Arne Odd Johnsen tror at biskop Bjarnhard, som Johnsen antar var over 55 år da han tiltrådte sitt embete på Selja, flyttet til Bergen fordi han var gammel og skrøpelig og ikke lengre hadde krefter til å skjøtte sitt byrdefulle biskopsverv, som innebar mye reising, eller til å leve på en råkald klippe ute i havgapet. Men selv om forskere tror at biskopene bodde permanent i Bergen fra biskop Bjarnhards tid eller slutten av 1000-tallet³⁰³, hadde vestlandsbiskopene tittelen biskop «i Seliu» fram til år 1156, da biskop Sigurd døde³⁰⁴. Kulten rundt Selja-helgenene var altså så viktig at biskopen ble plassert der i 1067, og kulten ble fortsatt sett på som så sentral for kirken at biskopen i hvert fall i navnet var knyttet til øya.

Else Mundal peker på at kulten av ”seljumennene” og Sunniva er den eldste helgenkulten i Norge. Hun mener at helgenkulten var viktig og sentral i kristendommen i Norge også i den eldste tida, og at en hjemlig norsk helgenkult var viktig for å styrke den unge norske kirken. De eldste sikre spor av en helgenkult i Norge finnes i følge Mundal i skaldediktene *Erfráða Ólafs helga* av Sigvat skald og *Glælognskviða* av Torarin Lovtunge, begge diktet av de islandske skaldene få år etter at kong Olav den hellige døde. I disse diktene fortelles det om jærtegn, mirakler, som skal ha skjedd ved kongens død og senere da folk vendte seg til han i bønn. Mundal oppfatter miraklene som en produktiv sjanger alt i 1030-årene, noe som tyder på god respons på slike beretninger. Folks bønner om hjelp gjaldt oftest legedøme ved sykdom eller skade³⁰⁵.

I tråd med dette mener vi at det ikke usannsynlig at det allerede da biskop Bjarnhard flyttet til Selja eksisterte mirakelberetninger om de hellige på Selja eller Sunniva, også andre mirakler enn de vi kjenner fra *Breviarium Nidrosiense*.

Jan Erik Rekdal hevder i 2003, i likhet med Daae, at Sunniva var nært knyttet til det første bispesetet i Norge, etablert ca 1070 på øya Selja, der legenden også er lokalisert. Hundre år etterpå, påpeker

³⁰² Daae 1879, 159. Kilder som vitner om biskopenes flytting til Bergen er i følge Knut Helle (Det første bispedømmet på Vestlandet i *Selja – heilag stad i 1000 år s. 244*): *Biskupa sögur I*, utg. Hinu íslenska bókmentafélagi. Kaupmannahófn 1865, 65 og Kolsrud O. 1913: *Den norske Kirkes Erkebiskoper og Biskoper indtil Reformasjonen. Diplomatorium Norvegicum XVIIIB*. Christiania.

³⁰³ Ommundsen i Ågotnes 2011, 38. Ommundsen påpeker at det også trolig var under Olav Kyrres regjeringstid at Norge fikk tre faste bispeseter (Oslo, Nidaros og Selja) med tilhørende bispedømmer. Tidligere hadde biskopene vært delvis fastboende og delvis omreisende. Stavanger bispedømme ble trolig opprettet år 1125 av Sigurd Jorsalfare. Kilde: <http://snl.no/nbl/biografi/Reinald/utdypning>. Hamar bispedømme ble i følge Ommundsen opprettet på 1150-tallet. (Ommundsen i Ågotnes 2011, 40) Helle mener at hans kilder tyder på at bispesetet reelt og formelt ble oppfattet som lokalisert i Bergen fra og med Bjarnhards flytting. (Helle i Juvkam 1968, 249)

³⁰⁴ Johnsen i Juvkam 1968, 26

³⁰⁵ Mundal i *Collegium Medievale* 1995/2, 109ff. Slike bønner fikk også Sunniva og de hellige. Se pkt. 3.3.4.

Rekdal, etter at Trondheim fikk erkebiskop (1153), ble Sunnivas relikvier og bispesetet flyttet fra Selja til Bergen³⁰⁶.

Rekdal kommenterer også samme år Else Mundals lansering av en tidligere folkelig legendetradisjon om Sunniva (pkt. 5.3). Han mener at det i tråd med Mundals syn kan hevdes at den Nidarossentrerte kirke med sin helgen i spissen kan ha forsøkt å anonymisere Sunniva eller kollektivisere Sunnivatradisjonen igjen for at hun ikke skulle kaste skygge over Olav den hellige ved å ha vært der før, for i middelalderens høye sjanger var det å være «før» ensbetydende med å være «større». Dessuten kunne Sunniva i følge Rekdal ha vært en del av en tidlig legendetradisjon, mens den offisielle kirke med sin Olav den hellige kunne ha vært interessert i å dempe ned Sunnivas rolle fordi hun og hennes nære tilknytning til Olav Tryggvason og hans innføring av kristendommen ville redusere helgenkongens nøkkelrolle (se pkt. 5.2) i kristningen av landet.³⁰⁷

Likevel ble Sunnivas relikvier flyttet til handelsbyen Bergen, som 37 år etter flyttingen (1217) ble landets hovedstad under birkebeinerkongen Håkon Håkonsson.

Slik kulten rundt Seljehelgene (vi kan bare anta at Sunniva var med i kulten) ble satt på kartet da biskopen ble plassert der, slik ble nå Sunnivas relikvier fra år 1170 oppbevart på høyalteret i Kristkirken på Holmen. Hvis den offisielle kirken hadde forsøkt å neddempe hennes rolle tidligere, så må de nå etter vår mening ha gitt opp den kampen, for etter flyttingen oppsto det gradvis en blomstrende kult som var på sitt høyeste i begynnelsen av 1500-tallet (se pkt. 3.5).

5.7 Kirkens behov for en helgen i tiårene før 1170

Det er mange forskere, både tidligere og nåtidige som forklarer Sunnivas inntreden i legenden og en påfølgende Sunnivakult med kirkens behov for en helgen i tiårene før 1170.

Når O'Hara prøver å forklare hvorfor Sunniva kom inn i legenden på slutten av 1100-tallet, gjør han det ved å sette legendedannelsen inn i en *kirkelig kontekst*.

O'Hara mener at de skiftende kirkelige omstendigheter også kunne ha virket inn på legendedannelsen. Nidaros erkebispedømme var opprettet i 1153, etter at den norske kirken hadde vært under Lund fra 1104, og tidligere under Hamburg-Bremen fra 831. Nå begynte kulten rundt Hellig Olav å bli spredt til større områder i Europa. Ved å trekke inn Olav Tryggvason, som levde tidligere enn Hellig Olav, ble Bergen knyttet til en mer ærerik og eldre tradisjon enn Nidaros, men da trengte man en individuell helgen, ikke bare de ukjente Seljemenneskene, tror O'Hara. Han poengterer at ved å velge Sunniva, kan Bergen knyttes til en periode før kristendommen ble introdusert i Norge av de to Olav-ene, og i

³⁰⁶ Rekdal 2003-4, 261

³⁰⁷ Rekdal 2003, 141 og 143

tillegg får legenden økt glans ved å la Sunniva stamme fra Irland, den hellige øya. Dermed kan Sunnivallegenden kanskje sees på som første steg i Bergens pretensjoner i å bli den politiske og åndelige hovedstaden, mener O'Hara.³⁰⁸

Just Bing beskrev i 1924 hvordan han trodde Sunnivallegenden hadde utviklet seg på en liknende måte fra Sunniva ble innført midt på 1000-tallet til hun ble ført inn i legenden via Ursulallegenden, og siden ble *Bergensium patrona* etter at hennes lik var blitt overført til Bergen (pkt. 5.4).

Åslaug Ommundsen tror at Sunniva har vokst seg fram som hovedskikkelse i Seljekollektivet (se pkt. 5.2), og at bispedømmet i Bergen trengte en helgen. Hun framholder at på midten av 1100-tallet hadde flere domkirker sine egne helgener, f.eks. Olav den hellige i Nidaros og St. Hallvard i Oslo, men at Bergen sto uten en slik symbolsk skikkelse. Ved å flytte en profilert helgenskikkelse som Sunniva, mener hun, blir det maktbalanse mellom de norske bispesetene. Nå kunne dessuten Sunniva i Bergen domkirke bli et pilegrimsmål.³⁰⁹

Arne Odd Johnsen tror i likhet med Ommundsen at det fra 1100-1140 i høy grad var ønskelig for geistligheten på Selja å få en navngitt helgen med en legende som kunne appellere til følelser og fantasi, og å realisere reisingen av en katedral i Bergen³¹⁰. Dessuten ville det være viktig å kunne skrinlegge levningene etter en kjent helgen. I følge Johnsen ble dermed Sunniva gjort til hovedskikkelse i legenden, og mirakler ble beskrevet, f. eks. i den latinske hymnen i officiet for 8. juli gjengitt hos Storm.³¹¹

DuBois ser på flyttingen av Sunnivas relikvier og erkebispesetet til et sentrum med sekulær handel og administrasjon som en sentralisering av en kirkelig institusjon. Dette skjedde i følge DuBois både med Sta. Sunniva (år 1170) og St. Henrik (år 1300).³¹²

5.8 Kongemaktens behov for å bli legitimert

Det er Alexander O'Hara som poengterer at kongemaktens sitt behov for å bli legitimert er en viktig faktor ved innføringen av Sunniva i legenden, i følge ham i tiårene for translasjonen i 1170. Gjennom dette nye synspunktet setter han legenden, slik han mener den har utviklet seg, inn i en *politisk kontekst*.

³⁰⁸ O'Hara 2009, 118f

³⁰⁹ Ommundsen i Ågotnes 2011, 40

³¹⁰ Kirken ble fullført under Olav Kyrre år 1093 i følge

http://no.wikipedia.org/wiki/Kristkirken_p%C3%A5_Holmen_i_Bergen.

³¹¹ Johnsen i Juvkam 1968, 61f

³¹² DuBois 2008, 82

Tidlige kilder nevner ingen hovedfigur ved navn Sunniva, og dessuten er det uvanlig at hun som tronfølger er kvinne, påpeker O'Hara.

Allerede i 1934 fremførte pèr Paul Grosjean liknende tanker om Sunniva som tronfølger ved å hevde at framstillingen av Sunniva som arving av riket etter faren ikke har basis i irsk juridisk virkelighet (i *Analecta Bollandiane* 52, 120-21). Men Rekdal gikk imot dette under henvisning til Fergus Kellys bok *A Guide to Early Irish Law* (1988) 1998, 104), der Kelly påpekte at hvis der ikke var mannlige arvinger, så kunne en kvinnelig arving bli tronfølger³¹³.

I legendekonstruksjonen, mener O'Hara, har Sunniva framstått som kvinne fordi hun representerer personifikasjonen av kristen tro, et begrep det er naturlig å gi kvinnelig kjønn, slik liknende begrep som filosofi, tro og kjærlighet i tidlige tider hadde fått kvinnekjønn.³¹⁴

En annen årsak til å gi denne kongelige arvingen kvinnekjønn kunne være den politiske situasjonen i Norge i andre halvdel av 1100-tallet, mener O'Hara. I 1163 ble Magnus Erlingsson (død 1184) kronet som Norges konge, og dette til tross for at hans arverett til kronen gikk gjennom hans mor, Sigurd Jorsalfares datter Kristin. Magnus' kroning ble sikret gjennom en allianse med den danske kongen og erkebiskopen i Nidaros, Øystein Erlendsson (erkebiskop fra 1157-1188). Hvis nå Sunnivallegenden ble skrevet i Magnus Erlingssons regjeringstid, kan Magnus arvekrav til tronen godt ha påvirket måten Sunnivallegenden ble utformet, tror O'Hara. Slik den hellige Sunniva, en kvinne, hadde regjert etter sin far, slik regjerte også Magnus, som fikk arverett til kongs-tronen via sin mor.³¹⁵

I disse politisk ustabile tider trengte Bergen en kraftfull beskytter, hevder O'Hara. Det var biskop Pål (død 1194) som administrerte kulten rundt Sta. Sunniva og Seljemenneskene etter translasjonen til Bergen i 1170. O'Hara presenterer et rundskriv fra biskopen³¹⁶ der han forklarer hvordan inntekter fra ofringer i kirken og fra Sunnivaskrinet skulle fordeles. Dokumentet underbygger hvordan en helgen, en skytshelgen og beskytter, kunne være hensiktsmessig, mener O'Hara. I tillegg var helgener kraftfulle og ofte fryktede forsvarere av de kirkelige eiendommer de var knyttet til, for eksempel kunne Sunniva potensielt bli en forsvarer og beskytter av Bergen bispedømme mot dem som ønsket å krenke dets rettigheter og eiendom.³¹⁷

O'Hara håper at hans synspunkt nå kan lede til videre studier i denne videre hagiografiske og historiske (*contemporary*) kontekst. Forskeren oppfatter legenden som en spennende myte, basert på

³¹³ Rekdal 2003, 135

³¹⁴ Jan Erik Rekdal hadde liknende tanker om hvorfor man ved legendedannelsen hadde valgt å gi Sunniva kvinnekjønn (pkt. 4.2).

³¹⁵ O'Hara 2009, 116f

³¹⁶ O'Hara 2009, 117f. Rundskriv i vol. 8 (no.4), 6 i *Diplomatarium Norvegicum*, 22 vols. Christiania: P. T. Mallings, 1849-1995.

³¹⁷ O'Hara 2009, 117f

en kontinental *hagiografisk tradisjon* som lar ukjente helgener ha sitt opphav i Irland, den ønsker å skape en identitet for bispedømmet i Bergen i sine nye *kongelige* og *kirkelige* omgivelser, og har dermed skapt den mest interessante og gåtefulle av skandinaviske helgener.³¹⁸ Bakgrunnen for at Sunnivaskikkelsen er blitt en del av Sunnivalegenden, kan vi dermed finne i den *hagiografiske* (pkt. 5.2 og 5.5), *kirkelige* (pkt. 5.7) og *politiske kontekst* (pkt. 5.8), mener O’Hara.

5.9 Orøkorset

Et korsformet relikviegjemme med Sunniva-inskripsjon ble funnet på Orø i Danmark i 1849 (pkt. 3.4). *Bibliotheca Sanctorum* sier i 1969 i at vi vet at Sunniva ble helgenkåret på slutten av 1000-tallet på grunn av en innskrift på et gyllent relikvieskrin formet som et kors fra 1000-tallet, funnet i Or i Danmark med innskrift SVNI.³¹⁹ Også Ludvig Daae påpekte i 1879 at dette korset fantes uten å stille spørsmål om det var ekte.³²⁰ Men Arne Odd Johnsen mente korset måtte undersøkes nærmere. I dag blir ikke funnet av dette korset så vidt vi kjenner til, diskutert. Man tror kanskje at inskripsjonen kan være satt på senere eller at inskripsjonen har blitt feiltydet.

5.10 Oppsummering

Vi har nå gjennomgått en del faktorer som blir diskutert i forbindelse med tidspunktet for når Sunnivakulten startet. Et flertall nåtidige forskere, som Åslaug Ommundsen, Alexander O’Hara, og Arne Odd Johnsen, mener, i likhet med Just Bing, at det er et eldre tradisjonslag i legenden (pkt 5.2), og dette sannsynliggjør at kulten rundt Sunniva startet så sent som på 1100-tallet. Else Mundal inntar et mellomstandpunkt når hun hevder at Sunnivakulten kan være eldre enn den offisielle kirkelige Sunnivalegenden. Jan Erik Rekdal og Thomas DuBois utelukker ikke at Sunniva har vært en del av legenden fra Olav Tryggvasons tid, slik både Gustav Storm og Ludvig Daae tok for gitt på slutten av 1800-tallet.

Når de norske lovene ikke nevner Sunniva før i 1276 da hun figurerte i Magnus Lagabøters bylov (pkt. 5.3), konkluderer de fleste, som Just Bing, Arne Odd Johnsen, Magnus Rindal og Åslaug Ommundsen, at Sunniva kom sent inn i legenden og var heller ikke hovedskikkelse i kulten fra begynnelsen av. Else Mundal og Stephan Borgehammar påpeker at lovtekster oftest er konservative, og at den sene bruken av Seljemannamesse ikke nødvendigvis betyr at Sunniva var ukjent i den folkelige kulten på den tiden. Forskere i dag mener at navnet Sunniva er et angelsaksisk navn som opprinnelig betyr solgave (pkt. 5.4). Men ikke mange forskere tror at Magnus den godes barnebarn ble oppkalt etter helgenen

³¹⁸ O’Hara 2009, 119

³¹⁹ Vizzini 1969, 71

³²⁰ Daae 1879, 162

Sunniva. Selv om Just Bing hevdet dette, til tross for at han framsatte teorien om to tradisjonslag, gikk Johnsen mot dette og hevdet at navnet kom til Norge etter en vikingferd vestover. Det er de forskerne, som Mundal og Borgehammar, som tror på en mulig tidlig Sunnivakult, som holder muligheten oppe for at Sunnivanavnet begynte å bli brukt i Norge på grunn av en kult rundt helgenen Sunniva.

Vi har sett at forskere trekker ulike konklusjoner om Sunnivakulten på 1000-tallet på grunnlag av Adams *Scholion 145* (pkt. 5.5). Jan Erik Rekdal, Stephan Borgehammar, Thomas DuBois og Else Mundal tror at Sunniva kan ha vært kjent som helgen før Adam skrev sitt historieverk, de legger vekt på Adams sammenlikning med Ursulalegenden. Arne Odd Johnsen, Alexander O'Hara og Åslaug Ommundsen tror Adam sin historie viser til en legende der Sunniva ennå ikke var med og etter deres syn heller ikke ble dyrket.

Biskop Bjarnhard ble plassert på Selja fordi det var en kult der (pkt. 5.6), og Ludvig Daae mente at dyrkingen av Sunniva var i full gang der. Biskopen flyttet snart til Bergen. Men vi har ingen skriftlige eller andre kilder i forbindelse med plasseringen av biskopen som sier oss om Sunniva var med i kulten på Selja.

Forskere som tror at Sunniva kom inn i legenden en gang på 1100-tallet, forklarer dette med at kirken på Vestlandet hadde behov for helgen (pkt. 5.7), siden de større byene Oslo, Nidaros og Stavanger allerede hadde sine helgener. Å flytte Sunnivas relikvier til Bergen kunne være første skritt mot å bli en politisk og kirkelig hovedstad. Thomas DuBois ser på dette som en sentralisering av en kirkelig institusjon.

Alexander O'Hara tror at en av grunnene til at Sunniva kom inn i legenden på 1100-tallet, var at kongemakten hadde behov for legitimering fordi kong Magnus Erlingsson hadde arvet tronen gjennom sin mor (pkt. 5.8). Sunniva skulle også i følge O'Hara fungere som en kraftfull beskytter av Bergen bispedømme.

Man regner nå ikke med Orøkorset i vurderingen av alderen på Sunnivakulten (pkt. 5.9).

6 Er Sunniva en historisk person?

Vi har satt oss som mål å undersøke om sankta Sunniva, den irske kongsdatteren og katolske helgenen med minnedag 8. juli, er en historisk person som kom til Selja sammen med sine irske følgesvenner på Håkon jarls tid slik tre legendeversjoner om henne forteller. Og vi stilte innledningsvis spørsmålet om legenden kunne være nedtegnet uten rot i den historiske virkeligheten på grunn av kirkepolitiske eller andre årsaker.

Derfor har vi i *kapittel to* sammenliknet de tre legendeversjonene om Sunniva og de hellige, vi har i *kapittel tre* sett på andre kilder for kulten rundt disse «båtflyktningene», vi har i *kapittel fire* presentert liknende tidligere europeiske legender, og vi har i *kapittel fem* gått gjennom forskeres synspunkt på hvor gammel kulten rundt Sunniva kan være. Etter denne gjennomgangen er det etter vår vurdering fremdeles mange åpne spørsmål. Disse vil vi forsøke å finne et svar på i dette kapittelet.

I *kapittel to* påpekte vi at Odd munk har en annen narrativ rekkefølge enn de to andre variantene, og i *kapittel fem* la vi fram synspunkt på om det finnes et eldre tradisjonslag i legenden. Å finne en løsning på dette spørsmålet mener vi er viktig. Dersom Sunniva tilhører et yngre tradisjonslag, er det lite sannsynlig at Sunniva i det hele tatt eksisterte. Er teorien og to tradisjonslag mest sannsynlig, eller finnes det en reell mulighet for at Sunniva levde på Selja der hun i følge legenden ble funnet etter raset? Vi fant i *kapittel to* at det legges mye større vekt på Sunniva i den latinske legenden enn i de norrøne. Hvorfor er det slik? Og hvorfor nevner ikke den latinske legenden at festdagen kalles *Seljemannamesse*?

I *kapittel tre* gikk vi gjennom kilder for kulten rundt Sunniva og de hellige; skriftlige kilder som landskapslovene og mirakelberetningene, ikonografiske fremstillinger og andre kilder som helgen- og klosteranlegget. Er landskapslovene sikre kilder for Sunnivakulten og kan de eldste lovenes utelatelse av Sunniva si oss noe sikkert om Sunnivakultens alder, slik vi diskuterte i *kapittel fem*? Når skjedde miraklene som blir beskrevet i *Breviarium Nidrosiense*? Kan den utbredte kulten rundt Sunniva, dokumentert ved f. eks. helgenanlegget og ved de mange ikonografiske fremstillingene av Sunniva, spesielt i tiden før reformasjonen, være basert på en helgen som de katolske prestene har funnet på? Sunnivallegenden har, som vist i *kapittel fire*, mange likhetstrekk med legender fra Tyskland, England og Irland, men er Sunnivallegenden derfor en avskrift av disse legendene?

I *kapittel fem* la vi fram synspunkt på hvor gammel Sunnivakulten kan være. Kan bruken av navnet Sunniva i Norge på 1000-tallet eller Adam av Bremens *scholion 145* gi oss et sikkert svar på Sunnivakultens alder? Eller kan kirkens behov for en helgen og kongemaktens behov for å bli legitimert være avgjørende faktorer for når Sunniva kom inn i legenden?

Vårt utgangspunkt var at Sunniva er en historisk person, og i vår gjennomgang av kildematerialet har vi vært på utkikk etter i det minste et sikkert spor, utover det som legenden forteller, på at Sunniva har

eksistert. Det har vi ikke funnet. Men vi har funnet mange indisier på at hun har vært en realitet for de troende. Det skal vi komme tilbake til litt senere. I det følgende skal vi prøve å svare på spørsmålene over, om enn ikke konsekvent i samme rekkefølge. Vi begynner med legendeversjonene om Sunniva.

Odds narrative rekkefølge/to tradisjonslag

I 1924 ble det satt fram en ny teori om legendens utvikling. Da hevdet Just Bing at den latinske legenden representerte to ulike tradisjonslag, og at fortellingen om Sunniva som ble funnet hel og uskadd ikke opprinnelig hørte med i legenden. Et flertall av forskere har etter den tid støttet Bings syn, som den nåtidige forskeren Åslaug Ommundsen. Hun finner også belegg for Bings teori i Odd munk sin kongesaga. Her er den narrative rekkefølge i Odds tre kapitler som utgjør Sunnivalegenden endret i forhold til den latinske legenden. Den opprinnelige legenden, det eldste tradisjonslaget, blir da Odds to første kapitler om handelsmennene som finner hodeskallen på Selja og tar det med til Olav Tryggvason der de blir døpt, og om funnet av flere lysende og duftende ben som tolkes som hellige slik at det bygges en kirke der det skjer mange jærtegn. Det yngre tillegget (tradisjonslaget) blir Sunnivas reise, hennes liv på Selja sammen med følgesvennene, raset og funnet av henne hel og uskadd.

Hvorfor bruker Odd munk denne narrative rekkefølgen når selv den yngre versjon av legenden i *Flateyjarbok* går tilbake til den latinske legendes narrative struktur?

Vi har satt opp en synapse der Odds legende er tilpasset to andre legendevariantene i narrativ struktur, og vi har sammenliknet hvor mange ord Odd bruker på de fem hendelsene legenden kan deles inn i (pkt. 2.3) med de to andre variantene. Av synopsen går det fram at Odd har med de samme narrative elementene som de to andre variantene, selv om han vektlegger Olav i sin legende ved å gi ham stor plass (70 prosent av legenden), mens Sunniva avspises med et minimum av opplysninger (30 prosent). Kan det være at Odd som kompilator av Olav Tryggvasons saga har skapt denne strukturen ved gjengivelse av legenden, heller enn at den norske katolske kirkes legendeskrivere og den islandske presten Jón Thórdarson som satte sammen legenden i *Flateyjarbok* skapte en legende der de har blandet sammen to ulike tradisjonslag?

Flere forskere har de siste tiårene antydnet at Sunniva kan ha kommet inn i legenden på Olav Tryggvasons tid, slik forskere også gjorde på 1800-tallet, og hvis hun gjorde det, står teorien om ulike tradisjonslag for fall.

Det er stort sett enighet blant forskere om at Odd er mer interessert i kong Olav Tryggvason enn i Sunniva. Det er Olav Tryggvason han ønsker å fremheve. Vi mener at både Odds narrative struktur og det antall ord han bruker på kongen understreker dette. Og vi tror at Odds bevisste oppbygging av legenden like gjerne kan være årsak til legendens struktur, som at legenden bygger på flere tradisjonslag og at Sunniva kom senere inn i legenden. Hvis en skulle akseptere at legenden består av

to tradisjonslag ville det ganske klart bety at Sunniva ikke bare er et senere tillegg, men også at sannsynligheten for hennes historisitet er svært liten.

Stephan Borgehammar, som satte sammen den latinske legenden basert på fire kilder, finner ikke at det er vanskelig å tenke seg at legenden stammer fra én kilde. Heller ikke Bjarni Aðalbjarnarson kan se at det ut fra selve teksten i Odds legende er noe i veien for at kapittelet om Sunniva kan være hentet fra samme kilde som de to foregående.

Jan Erik Rekdal hevdet i 1997 og 1998 at det uten tvil var flere tradisjonslag, og at Sunniva kom med i det yngste. I 2003 framsatte han imidlertid tanken om at Sunniva kunne ha vært med i legenden allerede på Olav Tryggvassons tid, slik 1800-talls forskerne tok for gitt. Når selv en velrenommert forsker som Rekdal ved nærmere ettertanke kan tenke seg at Sunniva var med fra starten av legenden, må vi også kunne være åpne for en slik løsning.

Usikkerheten rundt eksistensen av to tradisjonslag er som vi har sett stor, og vi tviler derfor på om disse påståtte tradisjonslagene preger den latinske legenden eller er årsaken til Odds narrative rekkefølge. Vi tror at Sunniva kan ha vært med i legenden fra starten av, og at det tidlig kan ha eksistert en kult rundt henne. Men vi kan likevel ikke vite noe sikkert om hun er en historisk realitet.

Sunniva vektlegges

Den latinske legenden er et liturgisk helgenvita som ble lest i ni lesestykker avløst av andre liturgiske element som bønner, hymner, antifoner o.a. Dets særpreg er vektleggingen av Sunniva og de hellige (70 prosent av teksten), en stor forekomst av bibelhenvvisninger og av hagiografiske *topoi*, et mer emosjonelt språk, nærmere kontakt med, men også større motsetninger til lokalbefolkningen, fravær av henvisning til betegnelsen «Seljemanamesse».

Hvorfor legges det adskillig større vekt på å beskrive Sunniva og hennes folk i den latinske legenden enn i de to norrøne? Vi kan tenke oss to forklaringer på det spørsmålet. Den ene årsaken kan være at Sunniva vektlegges fordi man nå er i ferd med å bygge opp Sunniva som helgen for å dekke kirkens og kongemaktens ulike behov i forbindelse med translasjonen til Bergen i 1170. Da er forutsetningen at Sunniva kom inn i legenden på 1100-tallet. Hvis man imidlertid tror at Sunniva kom inn i legenden en gang på 1000-tallet eller på Olav Tryggvassons tid, kan forklaringen rett og slett være at det er Sunniva og folket hennes som er viktige i denne historien og at legenden var en del av trosformidlingen i kirkens tidligste tid i Norge. Derfor ble også bibelhenvisningene satt inn, og derfor var tonen i fortellingen litt varmere. Vi tror mest på denne forklaringen.

Vi kan bare spekulere i hvorfor den latinske legenden ikke nevner ordet Seljemanamesse, mens de to norrøne versjonene begge henviser til dødsdagen til Seljehelgenene 8. juli, og at den dagen kalles *Seljemanamesse*. Den latinske legenden har derimot med translasjonsdagen 7. september, noe de norrøne versjonene ikke har. Er translasjonsdagen viktigere for kirken i Bergen enn dødsdagen 8. juli?

Fra translasjonsdagen i 1170 ble Sunniva Bergens skytshelgen, og trolig ble også den latinske legendeversjonen ferdig til denne dagen, som ble sett på som en lokal Bergens-fest. 7. september ble Sunnivas fest, mens 8. juli gjaldt alle som døde på Selja. Legendehenviisningene handler dermed trolig om at det vestlandske bispedømmet med sin nye skytshelgen nå vektlegger helgenen Sunniva mer enn Seljekollektivet.

Liknende legender

På 1800-tallet ble Sunnivallegenden sammenliknet med både Ursulalegenden og med legenden om Modwenna fra Irland, og i dag er disse sammenlikningene også aktuelle. For oss virker det mest sannsynlig at Sunnivallegenden er mest påvirket av irske og engelske legender som legenden om Donnán og Modwenna, fordi det var til Irland og øyene rundt at nordmenn flest dro sjøveien, både for å bo der og for å plyndre, og det var herfra Olav Tryggvasson kom til Norge.

Er da Sunnivallegenden avskrift? Vi vet at denne legenden har med en del opplysninger som den er alene om, f.eks. at et ras fra Gud begraver helgenene som et svar på bønn, at Sunniva bor i en hule til tross for at hun er av kongelig byrd, samt mange stedeagne detaljer. Legendene er derfor delvis original, samtidig som den er bygget opp på liknende måte som mange andre legender på den tiden. Den har også med flere *topoi*, som at det fantes en kilde med helbredende vann i hulen og at Sunniva ble funnet hel og uskadd. Rekdal påpekte i 1998 at parallellitet mellom tekster ikke beviste avskrift. Vi kan ikke uten videre si at Sunnivallegenden er avskrift selv om den har parallelle tema med andre legender. Vi kommer trolig aldri nærmere sannheten enn hit. Vi kan påpeke likheter mellom legender, men ikke bevise at den yngre utgave av legenden er en avskrift av den eldre.

Landskapslovene

Vi vet at det har eksistert en kult rundt folk som ble sett på som hellige på Selja. Her ble den første vestlandsbiskopen plassert, her ble bygget både kirker og kloster. Men vi vet ikke når kulten rundt Sunniva startet. Selv om landskapslovene tyder på at kulten lenge dreide seg om et kollektiv fordi lovene brukte betegnelsen *Seljumannamesse* og liknende uttrykk, kan det likevel være slik Mundal hevder, at det har eksistert en folkelig kult rundt Sunniva som senere kom inn i de norske lovene fordi navn som allerede er etablert har en tendens til å være et konserverende element. Dessuten har Ommundsen vist at lovene ikke alltid følger liturgisk praksis, og dette kan kanskje også gjelde betegnelsen *Seljamannamesse*.

For oss ser landskapslovene ut til å være usikre kilder for kirkens praksis, og vi kan dermed ikke uten videre bruke landskapslovene som et bevis for datering av en kult rundt Sunniva.

Mirakelberetningene

Mirakelberetningene er et av indisiene på at Sunniva har vært en realitet for de troende. Minst én generasjon før biskop Bjarnhard ble plassert på Selja vet man med stor grad av sikkerhet at folk i

Norge ba den helgenkårede Olav om hjelp i nød, slik flere skaldekvad vitner om. Man har ikke tilsvarende kilder som forteller om dyrking av Sunniva eller de hellige på Selja fra den tiden. Legendene forteller at det er bygget en kirke på Selja der det skjer tegn og under. Mirakelberetningenes skriftlige latinske kilder tror man stammer fra omkring 1170, men man vet ikke hvor lenge disse beretningene kan ha levd på folkemunne, heller ikke når disse miraklene skal ha skjedd. Etter vår vurdering er det ikke utenkelig at ett eller flere av de beskrevne miraklene kan ha skjedd før Selja ble tatt i bruk som biskopsete, kanskje helt tilbake til Olav Tryggvasons tid. Stedet må religiøst sett ha vært et svært viktig sted når man plasserte en biskop på denne ugjestmilde og værharde øya. Men det er vanskelig å svare sikkert på om Sunniva allerede da var opphav til mirakler knyttet til kulten på Selja.

Kirkens og kongemaktens behov

Vi vet ut fra de mange bevarte ikonografiske fremstillinger av Sunniva at hun var en viktig helgen, først på Vestlandet, og siden også på andre kanter av landet, både i Sør- og i Nord-Norge. For oss er det vanskelig å tro at denne Sunniva som ble dyrket i en slik grad kan være en helgen de katolske prestene har funnet opp slik en del forskere hevder. Var folk så letturte for tusen år siden? Og kan kirkens behov for en helgen eller kongemaktens behov for legitimitet ha gjort biskopen på Vestlandet på den tiden til en løgner?

Kanskje ikke folk var så dumme på den tiden som vi i vår opplyste tid lett kan tro. Og når vi vet at sannhet er og har vært en viktig del av kirkens etikk, er det vanskelig å tro at kirkeledere går inn for noe de positivt vet er usant. Holdninger kan ikke etterprøves vitenskapelig, men en må allikevel kunne regne med dem som en realitet.

Derfor mener vi at det å hevde at det er kirkens eller kongemaktens behov som står bak innføringen av Sunniva i legenden er spekulasjoner som egentlig ikke har stor vekt når man skal vurdere hva som har skjedd med legenden for over 900 år siden. Det er vanlig blant forskere å hevde at det var kirken som skapte Sunnivakulten, men kulten kan også ha utviklet seg nedenfra, fra en folkelig kult, basert på noe som datidens mennesker trodde hadde skjedd eller erfarte virkningene av gjennom bønn, til en kirkelig organisert kult. Vi tror at det er sannsynlig at kirken arbeidet for en Sunnivadyrkelse fordi det var noe de trodde på, og ikke fordi de mot bedre vitende forsøkte å innføre Sunniva som en passende helgen.

Bruk av navnet Sunniva på 1000-tallet/scholion 145

Bruken av navnet Sunniva på barn i Norge på 1000-tallet kan ikke gi oss et klart svar på om Sunniva allerede da var en realitet som helgen, etter vår vurdering er det omtrent like sannsynlig at Magnus den godes datterdatter ble oppkalt etter en helgen som etter en tilfeldig person på en av øyene vest for Norge. Heller ikke Adam av Bremens *scholion 145* gir oss et klart svar på om Sunniva var kjent som helgen midt på 1000-tallet. Forskere er uenige om tolkningen av hans *scholion*, og det er vanskelig å avgjøre sikkert om Adam egentlig henviser til en legende der Sunniva er med som helgen eller til en

legende om et kollektiv av hellige på Selja. Mest sannsynlig tror vi det er at Adam refererer til Sunniva, slik Rekdal tror, fordi Adams *scholion* likner mer på Sunnivallegenden enn på fortellingen om Seljemenneskene.

Konklusjon

Vi kan ikke vite med sikkerhet, ut fra det kildematerialet vi i vår tid kjenner, at Sunniva var en historisk person. I dag kan vi studere legendeversjonene, bønnene, hymnene, mirakelberetningene og andre kilder som landskapslovene og Adams *scholion* 145. Vi kan se Sunniva-fremstillingene på muséer, og vi kan besøke helgenanlegget og kloster- og kirkeruinene på Selja. Og vi vet at en kult har eksistert. Men selv om vi velger å tro at Sunniva var med i legenden allerede fra Olav Tryggvasons tid, kan vi ikke være sikre på at hun har eksistert. Legendene regnes ikke som en sikker kilde for Sunnivas historisitet.

At Sunniva kom inn i legenden på 1100-tallet av kirkepolitiske eller andre årsaker, som f. eks. kongemaktens behov, synes vi er lite troverdig. Vi tror, av årsaker beskrevet tidligere i dette kapittel, at hun ble dyrket og kom inn i legenden tidligere, og vi utelukker ikke at det kan ha vært på Olav Tryggvasons tid.

Vi kan følgelig ikke fastslå at kongsdatteren Sunniva og hennes følgesvenner noen gang kom i en båt til Selja og ble begravet under et ras der, selv om det er ganske sannsynlig at det ble funnet menneskeben i et ras på øya. Men vi har i dag ingen håndfaste bevis, i form av f. eks. relikvier, på det. Vi vet heller ikke hvor Sunnivaskrinet med Sunnivas angivelige relikvier ble av etter at Kristkirken på Holmen ble revet.

Dersom vi likevel velger å tro at Sunniva har levd, er det til tross for det vitenskapen sier. Et slikt valg hører til i troens rom, som aldri kan etterprøves vitenskapelig.

Bibliografi

Legendetekstene

- Tosterud, Bjørg 1997. Legenden om Sunniva (overs. fra latin til bokmål). I Rindal 1997: 293-8.
- Rindal, Magnus 1997. Soga om Seljemennene og Sunniva (overs. fra norrønt til nynorsk). I Rindal 1997: 307-10.
- Mundal, Else 1995. Soga om Sankta Sunniva. (overs. fra norrønt til nynorsk). I Rindal 1997: 323-8.

Bøker, artikler

- Aall, Anathon 1898. Sta. Sunniva og biskop Sigurd, Hellig Olav og biskop Grimkjell. Nye bidrag til spørqsmaalet om forbindelser og slægtskap mellom den angelsaksiske kirke og den norske. I *Norsk Historisk Tidsskrift* 3. r. 4: 315fg, særlig 334fg.
- Aasen, Elisabeth 1996. *Det skjønnes hage*. Oslo.
- Aðalbjarnarson, Bjarni 1937. *Om de norske kongers sagaer*. Oslo.
- Adam av Bremen c.1075 (1993). *Beretningen om Hamburg stift, erkebiskopenes bedrifter og øyrikene i Norden*. Oslo.
- Alnes, Karsten 1996. *Historien om Norge. Det ligger et land*. Oslo.
- Andersen, Per Sveaas 1977. *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800-1130*. Bind 2. Oslo.
- Antonsson, Haki 2005. Saints & Relics in Early Christian Scandinavia. I *Mediaeval Scandinavia* 15, 51-81
- Antonsson, Haki 2010. The Early Cult of Saints in Scandinavia and the Conversion: A Comparative Perspective. I Antonsson og Garipzanov 2010, 17-37.
- Antonsson, Haki og Garipzanov, Ildar H. 2010. Introduction: The Veneration of Saints in Early Christian Scandinavia and Eastern Europe. I Antonsson og Garipzanov 2010, 1-14.
- Antonsson, Haki og Garipzanov, Ildar H. 2010. *Saints and their Lives on the Periphery: Veneration of Saints in Scandinavia and Eastern Europe (c. 1000-1200)*. Brepols.
- Bagge, Sverre 2011. *From Viking Stronghold to Christian Kingdom. State Formation in Norway, c. 900-1350*. København.
- Bagge, Sverre 1998. *Mennesket i middelalderens Norge. Tanker, tro og holdninger 1000-1300*. Oslo.
- Bang, A. Chr. 1912. *Den norske kirkes historie*. Kristiania og Kjøbenhavn.
- Bing, Just 1924. Sunnivallegenden. I *Historisk Tidsskrift*, 5 ser. 5: 533-45.
- Birkeli, Fridtjov 1982. *Hva vet vi om kristningen av Norge*. Oslo.
- Birkeli, Fridtjov 1995. *Tolv vintre hadde kristendommen vært i Norge*. Oslo.
- Bollandus, Jean (eds.) 1643 (1747). *Acta Sanctorum* (Julii II). Venice.
- Borgehammar, Stephan 1997. Den latinske Sunnivallegenden: En edition. I Rindal 1997: 270-92.

- Breviarium Nidrosiense* 1519. Paris. Digital utg.
<http://www.nb.no/nbsok/nb/b2714bcdaab3d477d7fcc3d3c18154ea.nbdigital?lang=en#0>
- Clarke H.B., Ni Mhaonaigh M., Ó Floinn, R. (eds.) 1998. *Ireland and Scandinavia in the Early Viking Age*. Dublin.
- Daae, Ludvig 1879. *Norges helgener*. Christiania.
- Den katolske kirkes katekisme* (KKK) 1992 (Norsk overs. 1994). Oslo.
- Djupedal, Torkjell 1996. *Selja. Kulturhistorisk handbok*. Førde.
- Djupedal, Torkjell 1966. *Selja i tusen år*. Bergen.
- DuBois, Thomas A. (ed.) 2008. *Sanctity in the North. Saints, lives, and cults in medieval Scandinavia*. Toronto.
- Duin, Johs. J. 1984. *Streiftog i norsk kirkehistorie*. Oslo.
- Eckhoff, Julie Waaler 2000. *Helgener gjennom tidene*. Oslo.
- Ekrem, I., Mortensen, L.B., Skovgaard-Petersen, K. 2000. *Olavslegenden og den latinske historieskrivning i 1100-tallets Norge*. København.
- Flokenes, Kåre (oms.) 2002-3. *Den lengste saga om Olav Tryggvason*. Band I-III. Stavanger.
- Folklore and Legends* 1889. Ireland. London.
- Franzen, August 1997. *Den katolske kirkes historie*. Oslo.
- Fredriksen, Pernille H. 2004. *Helgener og kirkededikasjoner i Norge i middelalderen*. Oslo. Dig. Utg.
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/123456789/23440/21577.pdf?sequence=1>
- Fæhn, Helge 1962. *Libri Liturgici Provinciae Nidrosiensis Medii Aevi. Vol. I. Manuale Norvegicum*. Oslo.
- Garipzanov, Ildar H. 2011. *Historical Narratives and Christian Identity on a European periphery. Early Historical Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c. 1070-1200)*. Brepols.
- Gjerløw, Lilli 1970. Seljumannamessa. I KLNLM, bind XV, 118-21.
- Gjerløw, Lilli 1968. *Libri Liturgici Provinciae Nidrosiensis Medii Aevi. Vol. II. Ordo Nidrosiensis Ecclesiae*. Oslo.
- Gjerløw, Lilly 1979. *Libri Liturgici Provinciae Nidrosiensis Medii Aevi. Vol. III. Anthiphonarium Nidrosiensis Ecclesiae*. Oslo.
- Goetz, Hans-Werner 2006. Constructing the Past. Religious Dimensions and Historical Consciousness in Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*. I Mortensen 2006.
- Hagland, Jan Ragnar 1998. *Tåtten om Eidride og Erling*. Stavanger.
- Hamre, Laars 1943. *Erkebiskop Erik Valkendorf. Trekk av hans liv og virke*. Oslo.
- Haug, Eldbjørg 1997. The Icelandic Annals as Historical Sources. I *Scandinavian Journal of History*, vol. 22 (1997), 263-74.
- Henriksen, Vera 1992. *Selja og Stad – legender, saga og historie*. Naustdal.

- Helle, Knut 1997. Det første bispedømmet. I Rindal 1997, 244.
- Hommedal, Alf Tore 1997. Bakgrunnen for helgenanlegget på Selja og staden si rolle i den tidlege kristninga av Vest-Noreg. I Rindal 1997, 43-76.
- Hommedal, Alf Tore 1997. «Dei heilage frå Selja». Vurdering av kulten rundt Sta. Sunniva og Seljumennene og Selja si rolle som pilegrimsmål i mellomalderen. I Rindal 1997, 183-199.
- Janson, Tore 1975. *Cursus*. Stockholm.
- Johnsen, Arne Odd 1968. *Når slo Sunniva-kulten gjennom?* I Juvkam 1968, 40-62.
- Juvkam, Per (red.) 1968. *Bjørgvin bispestol. Frå Selja til Bjørgvin*. Oslo.
- Juvkam, Per (red.) 1970. *Bjørgvin bispestol. Byen og bispedømmet*. Oslo.
- Jørgensen, J., Montgomery, I., Schumacher, J. 1995. *Gjør døren høy*. Oslo.
- Jørgensen, Torstein og Salentnich, Gastone 1999. *Brev til Paven*. Stavanger.
- Kjeldstadli, Knut 2005. *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo.
- KLNM – *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid 1970*, bind I, II, III, IV,V,IX, XV.
- Koht, Halvdan 1921. *Den eldste Noregs-historia*. Oslo.
- Langebek, Jacob 1772. *Scriptores rerum danicarum medii aevi IV, 1-22*. København. Digital utg.
<http://www.nb.no/nbsok/nb/d4105c4804b72ff09767dc27a0128703.nbdigital;jsessionid=F7D4EF314A3578F1F43883B2E7B86EA.nbdigital1?lang=no#5>
- Langslet, Lars Roar 1995. *Olav den hellige*. Oslo.
- Larsen, Sofus 1931. *Er Aris ældre islendingebog tabt?* København.
- Leirfall, Jon 1979. *Tusen år på Man*. Oslo.
- Lidén, Hans Emil (red.) 1995. *Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge*. Oslo.
- Lind, E.H. 1905-15. *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala & Leipzig.
- Lov Herren. Katolsk salmebok*. 2000. Oslo.
- Luthen, Hans-Emil 1997. *Sunniva-kulten og pilegrimsmålet*. Oslo.
- MacShamhráin, Ailbhe 2002. *The Vikings. An illustrated story*, 102. Dublin.
- Meliniemi, Aarno 1957. *Zur Kenntnis des breviarium Aboense*. Helsinki.
- Missale Nidroensis*. 1519. København. Digital utg.
http://www.nb.no/nbsok/content/pdf?urn=URN:NBN:no-nb_digibok_2007080111004
- Mortensen, Lars Boje 2006. Sanctified Beginnings and Mythopoeitic Moments. The first wave of Writing on the Past of Norway, Denmark and Hungary. C. 1000-1230. I Mortensen 2006, 247-73.
- Mortensen, Lars Boje 2006. *The Making of Christian Myths in the periphery of Latin Christendom (c. 1000-1300)*. København.

- Mundal, Else 1994. Religiøs litteratur som kilde. I Rindal 1994, 61-70.
- Mundal, Else 1995. Helgenkult og norske helgenar. I *Collegium Medievale* 1995/2, 105-29.
- Mundal, Else 1995. *Legender frå mellomalderen*. Oslo.
- Munksgaard, Ejnar 1930. *Om Flatøbogen og dens Historie*. København.
- Müller, p. Olav 2010. *Pateren dypper pennen – katolsk skjemt og alvor*. Oslo.
- Müller, p. Olav 2011. *Et streiftog gjennom Den katolske kirkes historie i Norge fra den første misjonstid til nyere tid*. Trondheim.
- NGL - Norges Gamle Love indtil 1387*. 1. bind. Utg. ved Keyser, R. og Munch, P. A. Christiania 1846.
Dig. utg. http://www.nb.no/nbsok/content/pdf?urn=URN:NBN:no-nb_digibok_2006092000016
- NGL - Norges Gamle Love indtil 1387*. 2. bind. Utg. ved Keyser, R. og Munch, P. A. Christiania 1848.
Dig. utg. http://www.nb.no/nbsok/content/pdf?urn=URN:NBN:no-nb_digibok_2006091500022
- NHL - Norsk Historisk Leksikon* 2004. Dig. utg. på Lokalhistoriewiki.no. Redaktører og hovedforfattere Steinar Imsen og Harald Winge.
- Oftestad, B.T., Rasmussen, T., Schumacher, J. 2005. *Norsk Kirkehistorie*. Oslo.
- O'Hara, Alexander 2009. Constructing a Saint. The Legend of St Sunniva in Twelfth-century Norway. I *Viking and Medieval Scandinavia* 5, 105-121.
- Ommundsen, Åslaug 2010. The Cults of Saints in Norway before 1200. I Antonsson og Garipzanov 2010, 67-93.
- Ommundsen, Åslaug 2011. Ei heilag jomfru til bispesetet – Sankta Sunniva og Bergen i Mellomalderen. I Ågotnes og Øye 2011.
- Otto, Bertram 1967. *Die Nachricht kam über die Alpen*. Bonn.
- Pegelow, Ingalill 2006. *Helgonlegender i ord och bild*. Stockholm.
- Peters, Edward (ed.) 1974 (1907). *History of the Lombards*. Philadelphia.
- Ratzinger, Joseph 2001. *Liturgiens ånd*. Oslo.
- Rekdal, Jan Erik 1997. Legenden om Selja og Seljemennene. I Rindal 1997, 102-22.
- Rekdal, Jan Erik 1998: Parallels between the Norwegian legend of St Sunniva and Irish Voyage Tales. I Clarke, Ni Mhaonaigh, Ó Floinn 1998, 277-87.
- Rekdal, Jan Erik 2003. Sunnivallegenden – irsk rekved I norrøne fjæresteiner? I *Norsk Teologisk Tidsskrift*, 2003 – 3, 125-146.
- Rekdal, Jan Erik 2003-04. Vikings and Saints – Encounters Vestan um Haf. I *Peritia: Journal of the Medieval Academy of Ireland* 2003-04, hefte 17/18, 256-75.
- Rindal, Magnus 1994. Dei norske mellomalderlovene. Alder, overlevering, utgåver. I Rindal 1994.
- Rindal, Magnus (red.) 1994. *Skriftlege kjelder til kunnskap om nordisk mellomalder*. KULTs skriftserie nr. 38. Oslo.

- Rindal, Magnus (red.) 1996. *Fra hedendom til kristendom. Perspektiver på religionsskiftet i Norge*. Oslo.
- Rindal, Magnus (red.) 1997. *Selja – heilag stad i 1000 år*. Oslo.
- Rowe, Elizabeth A. 2002. The Flateyjarbok Annals as Historical Source. A response to Eldbjørg Haug. I *Scandinavian Journal of History* 27, 233-42.
- Salvesen, Astrid 1969 (Ny 1990). *Norges Historie. Theodoricus Munk: Historien om de gamle norske kongene. Historien om danenes ferd til Jerusalem*. Oslo.
- Skard, Eiliv (overs.) 1970. *Passio Olavi*. Oslo.
- Skånland, Vegard 1970. Legenden om de hellige på Selja. I *Juvkam* 1970, 7-10
- Snorresson, Odd Munk c 1190 (1977). *Soga om Olav Tryggvason*. Oslo.
- Steinsland, Gro 1997. Hulehelligdommen på Selja. I *Rindal* 1997, 11-33
- Steinsland, Gro 2012. *Mytene som skapte Norge. Myter og makt fra vikingtid til middelalder*. Oslo.
- Storm, Gustav 1880. *Monumenta Historica Norwegiæ*. Kristiania.
- Sturlason, Snorre 1979. *Norges kongesagaer*. Bind 1 og 2. Oslo.
- Torfæus, Thormod 1711 (Norsk oversettelse 2010). *Norges historie* bind I og IV. Bergen.
- Tveito, Olav 2004. *Ad fines orbis terrae*. Oslo.
- Undset, Sigrid 1982. *Norske og europeiske helgener*. Oslo.
- Undset, Sigrid 2000. *Den Hellige Sunniva*. Selje.
- Vizzini, Iosepho (eds.) 1969. *Bibliotheca Sanctorum*, vol. 12 Stefa-Zura. Roma.
- Voragine, Jacobus De 2012 (ca 1260). *Legenda Aurea* (overs.). Oslo.
- Young, Jean 1930-33. Legenden om den hellige Sunniva. I *Historisk tidsskrift*, 5 ser. 8, 402-13
- Ågotnes, Anne og Øye, Ingvild 2011. *Fra kongsete til kulturminne. Håkonshallen og Bergenshusområdet gjennom 750 år*. Bergen.

Vedlegg: Synopse

Kirkens legende om Sunniva
Oversatt fra latin av Bjørg Tosterud etter Stephan Borgehammars utgave. Ca år 1170. *Selja – heilag stad i 1000 år side 293.*

Soga om Olav Tryggvason
av Odd munk Snorresson, oppr. latin. Oversatt fra norrønt av Magnus Rindal, Oslo 1977. Ca år 1190. *Selja – heilag stad i 1000 år side 307.*

Flateyjarbok
Oversatt fra norrønt av Else Mundal i *Legender fra mellomalderen*, Oslo 1995. År 1390. *Selja – heilag stad i 1000 år side 293.*

Grønt: Sunniva i Irland, på reise, på Selja til raset begraver henne og følger hennes, etter at Håkon Jarl ville drepe dem.

Rosa: Handelsmenn finner et lysende menneskehode som de tar med til Olav Tryggvason.

Blått: Kong Olav Tryggvason reiser til Selja og finner veluktende ben og reiser en kirke der.

Rødt: Sunniva blir funnet og skrinlegges.

Svart: Sunnivaskrinet blir ført til Kristkirken i Bergen. Seljemannamesse.

Under festen for den hellige jomfru og martyr Sunniva og hennes følgesvenner

Første lesetykke. Slik en pålitelig gammel tradisjon har overlevert til sin ettertid, ble den høysalige jomfru Sunniva født av kongelig slekt i Irland på Otto I's tid. Etter sin fromme fars død overtok hun styringsmakten i riket i kraft av sin arverett. Hennes gode far hadde nidkjært og omsorgsfullt oppdratt henne i troen på Kristus, og hun så seg omkring med våkent blikk og forsøkte å trekke det folk som hun hadde myndighet over, bort fra onde gjerninger, og ved sitt fromme liv og ærbare seder kalte hun det til å øve gode gjerninger. Hun var levende opptatt av gudstjenesten og bestrebet seg på å være en støtte for menighetene, og hun hadde inderlig medfølelse for de undertrykte ulykke og de fattiges nød. Da hun var ganske ung og stod under farens myndighet, hadde hun viet sitt sinn til Kristus og lagt grunnen til den fromhet som hun altså nå, da hun hadde nådd en mer moden alder og var blitt myndig, viste ved fromme eksempler og gode gjerninger. For hun mente at det var rett og riktig at hun, som jo stod over andre i posisjon og ære, også skulle gå foran dem som et lysende eksempel i dydsovelser og barmhjertighetsgjerninger.

Annet lesetykke. Hun stilte ikke lenger sitt lys under sin skjeppe, men satte det i en lysestake og kunne ikke lenger holde det skjult. Og ryktet om hennes fromhet og edle slekt, og også hennes skjønnhet og gode gjerninger spredte seg da vidt og bredt og nådde til slutt frem til en ugudelig tyrann. Drevet av

Kapittel 30. Om Sunniva .AM 310

Folk fortel at i denne tida då Håkon jarl styrte, var det ei kongsdotter i Irland som heitte Sunniva. Ho fekk store eigedomar i arv etter far sin.

Ein viking tok då til å herje der og gjorde livet vanskeleg for henne. Han gav henne to vilkår, anten å halde strid med han eller gifte seg med han. Men ho ville slett ikkje gifte seg med han,

Det er fortalt at på Håkon jarl i si tid døydde ein konge vest i Irland som hadde ei dotter som heitte Sunniva. Ho var tidleg klok, og ho var ein god kristen, for Irland hadde vore eit fullkristna land. Sunniva var den fagraste moy, men vaksen då dette hende. Ho styrde riket etter far sin med råd og hjelp av dei gjeve frendane og venene sine.

Men sidan Sunniva hadde eit stort rike og sjølv var svært vakker, så kom det nokre heidne vingar for å fri til henne. Sunniva ville på ingen måte gifte seg med ein heiden mann, for

et djevelsk raseri samlet han en bevæpnet flokka av syndere, gikk på fiendevis inn i jomfruens land, undertvang det med vold og herjet det med skjendig rett. Og han var virkelig en sønn av Kana'an og ikke av Juda; han lot seg dåre av hennes skjønnhet. Han sendte en delegasjon til jomfruen og kom med mange slags løfter, med innsmi-grende og overtalende ord talte han til henne for at hun ikke skulle avslå å dele ekteseng med ham, som var en så mektig og modig mann. Deretter satte han frykt og redsel i henne og truet med å legge hele landet fullstendig ode og utslette alle innbyggerne, hvis hun ikke ville være ham til viljes. Men hun var fylt av en brennende kjærlighet til Gud og lot seg ikke lokke av smigeren eller skremme av truslene. Hun tenkte nok også på den fare som de forgjengelige rikdommer bringer med seg, for den som omfavner forgjengelige ting, føres selv til fall, nettopp fordi han blir inn-filtret i det som faller. Derfor valgte hun heller landflyktighet enn å gifte seg med en ugudelig mann.

Tredje levestykke. Hun holdt da råd med sine folk og spurte dem hva de ville velge av disse to muligheter: å forlate landet sammen med henne for å bevare sin hellige tro og ærbarhet, eller å bli boende der og standhaftig holde ut under den onde tyranns herredomme.

Ledet av den guddommelige kjærlighets nådige gave valgte da mange å troste Guds tjenerinne og sin herskerinne både ved å etterligne hennes livsførsel og ved å følge henne på

for han var heiden.

AM 310

Ho heldt då ting med mennene sine og bad dei gjere så vel å velje den råda å heller forlate fedrelandet sitt enn å late så mange menns blod for hennar skuld, ”for eg vil ikkje utsetje meg for så stor fare som det er å vere gift med ein heiden viking.”

Mange valde då å følge henne, for ho var dronninga deira. Med på ferda var bror hennar, som heitte Albanus, og mange som var i tenesta hennar, menn, kvinner og barn. Pro sustentione

ho hadde sett seg i hugen å tene Gud åleine i reinlivnad og ikkje ha nokon mann på jorderiket. Då byrja vikingane å herje i riket til Sunniva og gjorde det vanskeleg for henne på mange måtar. Hovdingen deira tenkte at han såleis skulle tvinge henne til å gifte seg med han.

Sunniva stemnde folket sitt saman til ting, og då frendene og venene hennar hadde komen saman, sa ho som så: ”Eg har kalla dykk saman, mine kjæreste vener, for å rådslå om dette riket som eg har styrt ei tid saman med dykk. Men no byrjar valdsferd og åtak frå vonde menneske å gjere det vanskeleg for meg som for alle andre som sokjer den forgjengelege gleda i dette stutte livet. Difor har eg tenkt at eg ikkje lenger vil ha hugverk og sut som ein ufri for dette stakkars riket som er inkje verdt samanlikna med den ævelege gleda. Tvert imot vil eg som ein hogboren frigjere meg og overgje meg i min Herres, Jesu Kristi, vald og omsorg, og det same kan dei gjere som vil følgje meg. Men alle skal vere frie og sjølvrådde for meg til å halde på fosterlandet sitt sjølv om eg forlet det.”

Så høgt var Sunniva elska av alt folket at mykje folk ville reise bort saman med henne, både menn og kvinner, og forlate odelsjorda si. Etter dette skaffa Sunniva dei skip, og ei stor folkemengd

ferden. Mange menn, kvinner og barn delte hennes trengsler, de unngikk denne verdens bolger og gav seg farene på havets bolger i vold.

På tre små skip satte de til havs og la kursen nordover. For å vise at hun og hennes reisefeller stolte på den eneste Guds makt, betrodde hun seg og sine til hans vilje og la trostigt ut på havet og ut i landflyktigheten uten årar og annet nødvendig utstyr om bord. Men den vidunderlige Herre i det høye, som vind og sjø er lydige imot, og som ikke svikter dem som setter sitt håp til ham, han bevarte sine hellige – de hadde allerede tatt opp sitt kors og fulgt ham og fornektet seg selv – uskadet og i god behold fra storm og fare på havet og fra havets forferdelige flodbølger.

Fjerde ledestykke. Etter lang reise på havet kom omsider dette hellige reisefølge under Herrens ledelse til den delen av Norge som på folkemålet kalles Firdafylke. Innbyggerne i dette fylket var fremmede for fornuft, villmenn i sin levemåte, uten seder og dyriske i adferd og i sinn. Da de så at Guds hellige nærmet seg deres land, samlet de straks en hær og gikk ut mot dem med sverd og stokker liksom mot røvere, og da de ikke greide å pågripe dem, drev de dem langt bort fra land med piler og steiner. For de var forblindet av hedensk villfarelse, og med sine svake øyne var de ikke i stand til å se sannhetens lys. Enda en gang måtte altså Guds hellige utsette seg for havets farer. Det brøt ut en storm, og det hellige reisefølge, som var uadskillelig i sinn og ånd, ble legemlig skilt fra hverandre.

Femte ledestykke. Da de opprorte bolgene hadde lagt seg, kom den salige Sunniva med de fleste av sine reisefeller i land på en øy som heter Selja. Der fikk hun laget husrom i grotter og huler i jorden og bodde der av frykt for hedningene. Men resten av reisefellene la til land ved en annen øy, som på folkemålet har fått navnet Kinn, og levde der på lignende vis. De skaffet seg det nødvendige til livsopphold

ratio assumunt. (I staden *AM 310* for utsetjing tok dei ei rådgjerd.) No synte det seg at ho leit meir på Gud enn på verdsleg hjelp, og ho gav seg i hendene på den allmechtige Gud.

Dei la så ut på ferda si. *Stockh. 18*
Dei hadde ikkje utstyr eller hærklede eller våpen, og bad Gud syne dei veg slik som han ville at dei skulle fare.

Dei dreiv lenge kringom i havet. Gud lét herlegdomen deira bli openberra i Norderlanda,

og dei kom til dei oyane som før er nemnde. Der blei dei verande lenge, tente Gud og levde av fisk som var i vatna.

gjorde seg klar til å ferda med dei.

Dei la frå land med skipa sine straks dei var ferdige på den måten at dei korkje hadde segl eller årar, ikkje noko styre, ikkje skipsutstyr, ikkje våpen eller hærklede. Ved dette viste Sunniva at ho leit meir på den allmechtige himmelkongen enn på verdsleg ferdahjelp og stonad. Ho overgav seg og heile reisefølgjet sitt i hendene til den levande Gud, og bad han vise veg og styre dei dit han ville.

Deretter rak dei omkring på havet

til dess dei med Guds hjelp vart forde til dei oyane som ligg på norskekysten sunnanfor Stad. Den eine oya heiter Selja, den andre Kinn. På desse oyane budde det ikkje folk, men folket i landet hadde fe der, som det var vanleg i utoyane, for der var store bygder i landet innanfor oyane. Sunniva gjekk i land i Selja og det av folket hennar som kom til lands der. På vestsida av oya var det eit stort fjell, og

ved fiske. Håkon Ladejarl, som før grusommere frem mot sine undersåtter enn noen tyrann, grep den tiden makten i Norges rike med vold. Under denne fyrste bodde bodde altså Guds hellige på de nevnte øyer i ganske lang tid og tjente Herren Jesus Kristus i stor avholdenhet og fattigdom, kyskheter og hellig livsførsel. De innfødte hadde ennå ikke bosatt seg på disse øyene, men de som holdt til på fastlandet innenfor, pleide å ha sauene sine på beite der. Det skjer jo ofte at sauene sine går på beite uten gjeter i fjellet eller på øyer eller på sletteland, fra tid til annen ikke alle blir gjenfunnet av eierne, og nå kom hedningene fra fastlandet innenfor og trodde at de dyrene, som de ved første blick ikke kunne finne, var blitt rovet i hemmelighet. Og da de så at Guds hellige var kommet til disse øyene, folk som de ikke kjente av utseende, som snakket et uforståelig språk, og som hadde en ro og gudsdyrkelse forskjellig fra deres egen, så trodde de uten grunn at disse hadde tatt deres eiendom. Men det var sannelig ikke rimelig å tro at Guds hellige, som hadde forlatt sin eiendom og sitt fedreland for å holde seg på dydens vei og ikke bli besudlet av ulovlige gjerninger, i sin landflyktighet ville tilrane seg annenmanns eiendom. Men allikevel så disse menneskene, som altså var hedninger, djevelens tjenere og fremmede for Gud, ned på dem, forbannet dem som tyver og røvere og tilføyet dem mange krenkelsener. De dro dessuten til den før nevnte jarl og bad ham å komme med sin hær og drepe Guds tjenere.

Sjette ledestykke. Den onde jarl, et syndens barn og djevelens lem, var sen i dyder, men rask til skjendige overgrep. Han gikk med på deres urettferdige krav, og med en bevæpnet hær skyndte han seg til omtalte øy for å utslette Guds hellige, om han kunne finne dem. Men da de hellige så dette, gikk de inn i sine huler og mens tårene strømmet, bad de inderlige bønnen til Gud om at han måtte gi deres sjeler evig hvile, og at han med englehjelp måtte gi deres legemer en grav under

Stokk 18

Rundt øya var det ei stor bygd. Og det bar til som ofte kan hende, at ikkje heile bølgingen kom heim på grunn av uventa uhende som kan kome på, slik som dyrebit eller anna.

Sidan det blei sett folk på øya, trudde mange at det kunne vere illgjerningsmenn.

Dei drog då til Håkon jarl og fortalde han om desse mennene, og sa at dei gjorde skade for bygdefolket. Og dei bad jarlen fare for å drepe dei med mykje og godt væpna folk.

Då dei rettviljuge folka såg dette, gjekk dei inn i hellerane sine og laga seg til der, og bad om at Gud ikkje måtte la vonde menn drepe dei.

i fjellet var det hamrar og store hellerar. Dei slo seg til der, og budde i hellerane. Der var dei i lang tid og tente Gud med stor godhug og eit asketisk liv i alle måtar, og levde av fisk som folket til Sunniva fanga i vatna.

Men då bygdefolket vart vare at det var folk på øyane, då trudde dei at det kunne vere illgjerningsmenn som var ute etter feet deira.

Bondene fór då for å finne Håkon jarl, og sa at illgjerningsmenn og rovarar heldt til på øyane Selja og Kinn og gjorde stor skade på feet til landsfolket. Dei bad om at han måtte fare til staden med mykje folk og drepe dei vikingane som var på øyane. Jarlen gjorde som dei bad om. Han fór til øyane med ein stor hærstyrke som til kamp.

Men då Guds vener som var der, såg dei kome, meinte dei å vite at dei ville verte overfalne. Dei gikk då inn i hellerane sine og bad den allmektige Gud at han måtte gje sjelene deira æveleg kvile i sála i paradiset same kva slags

<p>nedstyrte steinblokker. Og slik gikk det.</p> <p>For steinblokker kom styrtende ned og begravet alle sammen og rykket dem bort fra illgjerningsmennenes raseri og bragte samtidig de helliges sjeler til himmelen. Og slik ble kongsdatteren og hennes ledsagere, som hadde vært hennes feller i trengselen og blitt delaktige i gleden, ført fra klippehulene inn i Kongens tempel, hvor de skuer Gud ansikt til ansikt og nyter hans sødme uten avsmak. Men for nevnte tyrann og hedningeflokken gjennomførte oya omhyggelig. De ble meget forbauset da de ikke fant Guds hellige, og de dro bort derfra i stor undring.</p>	<p style="text-align: right;"><i>Stocckb. 18</i></p> <p>Då rasa hellerane saman over dei, dei lét livet der og vann den himmelske gleda.</p> <p>Folk kunne ikkje få tak i dei då steinane hadde falle over dei, og jarlen og mennene hans drog bort.</p> <p>Men kristne menn samla saman beina... (Flyttet til side 8 i synopsen)</p>	<p>daude dei leid; dei bad også om at Gud etter sin nåde og miskunn gav dei ei slik grav at heidningane ikkje fekk vald over lekamane deira. Den allmechtige Gud gav dei det dei bad om. Desse Guds heilaga enda det ærerike livet sitt på den måten at eit stort berg fall ned framfor hellerane dei var inne i. Såleis tok dei imot den ævelege søla som løn for si timelege teneste.</p> <p>Men heidningane kom til oyane og leita etter folka, og dei tykt det var svært underleg at dei ikkje fann dei, for dei hadde sett dei kort tid før dei kom til oyane. Men så gjort før dei attende.</p>
<p><i>Syvende ledestykke.</i> Men da en tid var gått og for nevnte jarl var blitt tatt ynkelig av dage av sin trelle og hadde fått sin velfortjente straff for sine gjerninger av den høyeste dommer, tok den oppriktig kristne kong Olav, sønn av kong Tryggve, kongsmakten i Norge. Hans energiske pågåenhet fikk Norges folk til å kaste vrak på trelldommen under avgudene, og den salige og ærverdige biskop Sigurd lot dem motta den kristne tros sakramenter.</p> <p>Men da <u>noen handelsmenn</u> på den tiden seilte omkring den omtalte oya Selja, så de på stranden liksom <u>en soyle av klart lys stråle helt opp til himmelen</u>. Da de så dette merkelige og usedvanlige synet, ble de slått av en stor undring og nysgjerrighet etter å få rede på hva et slikt usedvanlig tegn skulle bety.</p>	<p style="text-align: right;"><i>AM 310</i></p> <p>Kapittel 28. Seljemennene blir funne I byrjunga av kong Olavs styringstid hende det at <u>to menn</u> tok ut på ferd. Den eine heitte Tord Jorunnsson og den andre Tord Egeleivsson, dei var mektige menn og store hovdingar og hadde eigedomar i Fjordane. Dei ville fare til motes med Håkon jarl, for dei hadde ikkje då høyrte om hovding-skiftet.</p> <p>Då dei fór gjennom Ulvesundet og nord til oya Selja, fekk dei sjå eit fagert syn. <u>Eit gildt lys skein frå himmelen og ned på sjøen</u> og landet omkring og på oya. Dette undra dei seg storleg over og ville røkje etter kva slags syn dette var, og kva som blei openberra for dei i dette, og dei styrte skipa dit.</p>	<p>Noko seinare, då Håkon jarl var dod og kong Olav hadde teke over makta i Noreg, då hende det at <u>to mektige bønder</u> fór på eit skip saman med nokre menn sunnanfrå Fjordane og tenkte seg nord til Trondheimen for å finne Håkon jarl, for dei hadde då enno ikkje høyrte om hovdingskiftet. I følge nokre menn heite dei både Tord og hadde namn etter mødrene sine, den eine Tord Egileivson, Tord Jorunnson, og dei var høgt akta menn. Dei kom til Ulvsundet og til oya Selja, for ho ligg ved hovudleia. Der såg dei at det skein <u>eit sterkt ljøs og fagert å sjå til ned frå himmelen</u> i nærleiken av oya, slik at dette ljøset råka landet og oya. Dei syntes at ljøset var svært underleg. Difor heldt dei til land, og ville undersøke kva som var under denne stråla som skein frå hogda.</p>

De nærmet seg lyssoylen og fant et lysende menneskehode under selve lyset, og de merket at det stod en duft av vidunderlig sødme fra dette hodet.

Åttende ledestykke. Handelsmennene tok nå imot denne herlige skatt som var uten like blant alle deres handelsvarer, nemlig det hellige hodet, og i frykt og ærbødighet bragte de det med seg

og seilte derfra mot Trondheim, hvor de fant den ærefulle konge. Disse handelsmennene var hedninger, men etter den første preken av den navngjetne kongen innrømmet de sin villfarelse og lovet at de med glede skulle lyde påbudene i Guds så sote ord. Den katolske konge tilkalte altså sin ærverdige biskop og lot dem døpe i Den hellige treenighets navn og foyes til flokken av troende. Da de var blitt døpt og opplært i troen på Kristus,

gav de i nærvær av den ærverdige biskop den oppriktig kristne konge en troverdig beretning om lyssoylen som de hadde sett, og om hodet som de hadde funnet. Så la de fram hodet på

Dei fann då AM 310
eit menneskehovud der dei hadde sett lyset skine, og kjende sot ange.

Endå om dei vart redde, tok dei hovudet med seg med vordnad.

Dei tenkte å gje det til Håkon jarl, og trudde at han med klokkapen sin kunne skjone og forstå kva dette var teikn på.

Dei heldt så fram med ferda si, men kom ikkje langt for dei fekk vite at jarlen var drepen og at det i staden hans var kome ein gjev hovding, kong Olav Tryggvason. Likevel fór dei for å møte kongen, for alle fortalde mykje om kor gjæv og godviljug han var.

Dei kom til Lade. Og då kongen fekk høyre at desse mennene kom for å finne han, tok han venleg imot dei, og gjorde gjestebod for dei. Då dei sat fegne og glade, byrja kongen å be desse mennene med kjærleik og fagre ord om å gje opp trua si og heller tru på den sanne Gud. "Eg har høyr, " sa kongen, "at det er fortalt mykje godt om det de har gjort. Difor bed eg om at de tek imot kristendomen."

Det kongen sa, gjorde med ein gong eit så sterkt inntrykk på dei to mennene at dei samtykte i det han bad om, og ville gje opp villfaringa si. Det blei så sendt bod etter Jon bisp, som hadde Sigurd som det andre namnet, og dei blei doyppte i namnet åt den heilage treeininga og vigde til den allmektige Gud. Alt folket gledde seg over at dei blei doyppte, og kongen lét dei sitje ved sitt eige bord med stor ære. Han tykte det var hoveleg at dei to mennene som av tilteljingane hans hadde fått del i den himmelske arven, også fekk høgtideleg fagning og kongeleg gjestebod og venskap med han.

Då dei sat glade og drakk og skjemta seg, fortalde dei kongen og bispen og alle dei som var der, om det fagre synet dei hadde sett, både om lyset og hovudet som dei fann. Dei fortalde dette

Då dei gjekk på land, fann dei kort veg frå sjoen, nett der dei hadde sett ljuset, eit menneskehovud. Det var lysande og vakkert, og dei kjende ein så sot ange av det som dei aldri for hadde kjent. Men sidan dei var heidne, forsto dei ikkje kva denne gode angen tydde, likeval syntest dei det var svært viktig. Dei tok hovudet opp, og stelte om det med ære, sveipte det i ein rein duk, tok det med seg og tenkte å fore det til Håkon jarl, for dei trudde han med sin klokkap ville forstå kva dette tydde. Deretter heldt dei fram med ferda si.

Men då dei kom nordom Stad, fekk dei vite at Håkon jarl var dod, og den framifrå hovdingen Olav Tryggvason hadde kome til makta i staden. Likevel heldt mennene fram med ferda si, og tenkte no å finne denne nye kongen, for dei hadde høyr store ord om velviljen hans og hovdingskapen; og dei stogga ikkje for dei kom nord til Lade og fann kong Olav. Han tok svært venleg imot dei straks han fekk vite kven dei var. Han byrja straks å forkynne den heilage trua for dei, og bad dei ta dåpen, "og om de gier dette etter mi bon," seier kongen, "då skal de til gjengjeld få min fulle venskap." Dei tok dette vel, og sa at dei gjerne ville tene han, og dei talte saman ei stund. Kongen spurde etter nyhende sunnanfrå landet, og dei svara på det kongen spurde om.

Deretter fortalde dei kongen om reisa si, og synte han hovudet som dei hadde funne på Selja. Hirdbiskopen til Olav som han hadde teke med seg frå England, og som heitte Sigurd og

<p>kongens bud, den ærverdige biskop løftet det fromt opp i sine hellige hender og stedte det i stor ærbødighet til hvile blant helgenrelikviene.</p>	<p>med åthug og alvor. <i>AM 310</i> Kongen bad dei syne han og biskopen hovudet, og det gjorde dei. Då han fekk sjå det, sa han: "Dette er for visst hovudet åt eit heilagmenne." Så synte han det fram for alle dei gjævaste mennene, og fortalde om det med stor glede.</p> <p>Deretter drog desse mennene heim. Styrkte i den heilage trua fór dei glade og med heider, og heldt sidan noye kongens bod.</p>	<p>var kalla Sigurd den mektige, var både klok og rett-tenkt og ein god klerk. Då kongen og biskopen såg hovudet, sa dei at det var i sanning hovudet til eit heilagmenne. Då byrja kongen på nytt å leggje ut trua for desse mennene som hadde funne hovudet, og sa til dei som så: "Av den allmechtige Guds omtanke vil stor fagnad og glede kome til alle gode og rett-truande menneske, sjolv om ein ikkje kan sjå eller høyre, og ingen mennesketanke kan tenkje seg kor gild løn Herren vår gjev tenarane sine for den timelege møda. Men difor har han vist dykk stor nåde og dette teiknet at de dess snarare av eigen vilje skulle vende frå avgudane si villfaring til den sanne trua og den heilage dåpen, som det står meir age av enn alt anna om ein tenkjer på at den herlege himmelkongen kan gje sine kjære vener den største ære i himmelrikets glede, når han let oss kjenne ein slik utruleg ange av dode menneske og dei pinte lemene av lekamene deira at det ikkje kunne verte ein slik ange av alle velhuktande urter." Dei gode mennene vart så gripne av talen til kongen at dei straks sa ja til å tru på den sanne Gud. <u>Dei og følgjet deira vart da døypte.</u> Sidan bad kongen dei til seg, og heldt eit staseleg gjestebod for dei medan dei var i dåpskledda, og han let undervise dei i kristendomskunnskap. Deretter reiste dei heim til gardane sine med gode gåver og kongens venskap.</p>
<p><i>Niende ledestykke.</i> Det er mange som blir vitner om Kristi martyrer, og de som tidligere var deres heftigste forfølgere, finnes nå verdige til å forklare deres hellighet. For det kom flere fra den samme øya til kongen, og de hevdet bestemt at de også ofte hadde sett det samme som de første hadde sett.</p>	<p>Kapittel 29. Om kong Olav Det bar til eingong at ein from og syndelaus <u>bonde</u> kom til øya Selja. Seinare drog han til kong Olav og fortalde kva som hadde hendt. <u>Merra</u> hans blei borte for han, og han gjekk og leita. "Til slutt fekk eg auge på henne på denne øya, kort veg frå sundet, ho stod ytst på vestsida av øya, og der er det store hamrar. Så gjekk eg dit, herre, og fekk sjå <u>eit stort lys</u> på den staden den dagen, og ofte seinare."</p>	<p>Men kongen og biskopen hadde det heilage hovudet i si varetekt like til kong Olav heldt ting nord for Stad på Drageidet. Etter det tinget spurde kongen seg for hjå dei mennene som budde nærmast øya Selja, om dei hadde vore ute for noko uvanleg. Det vart då sagt at ein ofte hadde sett eit fagert ljøs der. Då gjekk også <u>ein bonde</u> fram og sa til kongen: "Eg hadde <u>ein hest</u> på øya Selja. Han vart borte, og eg leitte etter han, og fann han langt ute på øya ståande ved nokre store hamrar, og ved desse store hamrane såg eg at det skein <u>et bjart ljøs</u>, og dette synet</p>

<p>På den salige biskops tilskyndelse seilte den fromme konge til den nevnte øy med en flokk troende. Og da han undersøkte øya, fant han på vestsiden et ganske høyt fjell hvor han mente det måtte ha gått et ras for en del år siden. Den fromme konge og biskop finkjemmet dette stedet, og der fant de velluktende knokler blant steinblokkene. På befaling av den ærverdige biskop og med velvillig tilslutning fra kongen ble der bygget og innviet en kirke, og der virker Gud gjennom sine helliges fortjeneste tegn og undere like til denne dag.</p>	<p>Då kongen og bispen <i>AM 310</i> hørde dette, la dei snøgt i veg til denne øya. Dei ransaka henne nøye, og bonden var vegvisar. Vest på øya fant dei store hamrar, og såg at det for hadde vore store hellerar der, og at dei hadde rasa saman. Dei leita no nøye på denne staden, og mellom steinane fann dei mange bein med sot ange. Etter råd frå kongen og biskopen blei beina samla saman og omhugsamt goymde på denne øya. Det ble reist ei kyrkje der etter bøn frå bispen og råd frå kongen, og ho blei vigd til dei Guds menn som var der.</p> <p>Om denne staden gjev den allmechtige Gud stor miskunn heilt til denne dag på grunn av dei menns forteneste som kviler der. På same måten er det mange under på ei anna øy som heiter Kinn. Der er óg heilagdomar av same folka som på Selja. Og Gud gjer for begge skuld mange jartegner for nåden og miskunna si.</p>	<p>gjorde djupt inntrykk på meg.” Etter å ha høyrte dette, fór kong Olav og biskopen Sigurd til øya Selja med stort følge. Dei såg vest på øya at i nokre store hamrar hadde det vore hellerar, og fjellet hadde rase for ikkje mange år sidan. Dei fann også alle stader mellom steinane menneskebein med den sotaste ange.</p>
<p>Men da de kristne omsorgsfullt samlet sammen de helgen-knoklene de kunne finne, fant de liket av den salige jomfru og martyr Sunniva uskadet, og dette ble under ærbødighet bragt derfra og lagt i et helgenskrin. Dette skjedde det nådens år 996.</p>	<p>Kap. 30 forts. <i>Stockb. 18</i></p> <p>Men kristne menn samla saman beina og tok seg godt av dei. Dei såg ein hammar som nyss var sundsprengd, og der fann dei dei heilage lekamane åt Sunniva og Albanus, bror hennar, og dei var like heile. Dei blei seinare lagde i skrin og dyrka av alt folket heilt til i dag, og det vil halde fram så lenge Norderlanda er bygde, og der syner det seg mange jartegner.</p>	<p>Til slutt kom dei dit berget nyleg hadde falle bort frå inngangen til ein heller. Der fann dei lekamen til den hogakta møya Sunniva heil og uskadd med hår og hold som om ho nyleg var død. Dei tok då opp heilagdomen og stelte vordeleg om han med stor glede og herleg lovprising til Gud.</p>
<p>Men da lang tid var gått, overførte biskop Pål av Bergen, i salig ihukommelse, med bifall av Guds nåde de nevnte relikvier av salige jomfru og martyr Sunniva fra øya Selja til byen Bergen i det Herrens år 1170. Disse relikviene ble respektfullt lagt ned i denne byens domkirke den 7. september under vår Herre Jesu Kristi herredomme, og ham tilkommer heder og ære i evigheters evighet. Amen.</p>	<p>Kap. 30 forts.</p> <p>Seinare blei Sunniva fort til Bjørgvin, men Albanus kviler i Selja, og der er hovudkyrkja hans attmed munkeklostret. Det er ein stor heilagstad med mykje herlegdom og mange skrin.</p> <p>I den dyrverdige helleren som rasa saman, er det no bygt eit kapell som dei kallar Salen. Helleren er den eine veggen, og den andre er laga av stein. Inn i berget går det ei hule, og ut av den renn det ein liten løk. Der får mange lækjedom. I dette kapellet er det</p>	<p>Etter dette vart øya folkesett, og Olav let byggje ei kyrkje framfor helleren der lekamen til den sæle møya vart funnen. Der vart heilagdomen hennar dyrka gjennom styringstida til mange kongar. Men i styringstida til kong Magnus, son til Erling Skakke, i det trettande året av kongedomet hans, vart denne hogborne Guds brud flytt med fagnad og fagre jartegner til Bjørgvin, og ho kviler no der i eit stort og staseleg skrin på hogalteret i kyrkja. I det same året som heilagdomen til den sæle Sunniva vart flytt til Selja, fór den sæle Tomas erkebiskop, etter det som står skrive i annalane, til Gud med fager siger vunnen gjennom pinsle. Kong Olav takka uaviateleg den</p>

bygt eit alter, og det ligg *Stockb. 18*
oppe i fjellet frå hovudkyrkja, På same
viset er desse folka dyrka i Kinn.

allmektige Gud i særleg grad for at
han med si store miskunn ville open-
berre herlegdomen til tenestekvinna
si Sunniva og hennar sæle flokk i hans
tid. For alle dei klokaste menneska
vart vekte til kjærdeik til den allmektige
Gud og lydnad mot kongen av at dei
såg slike herlegdomar så klart verte
openberra gjennom dei store undera.
Og den same trua som Olav forkynte,
var at det åleine gjev styrke å tene den
levande Gud.

Det står skrive at bror til Sunniva,
han som heitte Albanus, var i den
heilage flokken, og at han hadde fare
vestafra over havet saman med Sun-
niva. Men det er ikkje fortalt om han
her fordi det synast tvilsamt. Likevel
seier somme som har vore i Selja og er
kjende der, at det er ei stor kyrkje som
er helga til Guds blodvitne Albanus
som hadde vore pint for Guds namn,
og dei seier at der skal hovudet til den
Albanus som vart drepen i England,
vere dyrka med stor ære. Ved den
kyrkja som er helga til Albanus, er det
eit benediktinerkloster. I denne kyrkje
er det mange skrin både store og små
som har vore laga til heilagdomane til
dei gode Guds menneske som var sa-
man med Sunniva. Men Sunnivakyrkja
er i fjellet opp frå klosteret. Så er sagt
at i helleren der lekamen til den sæle
møya Sunniva vart funnen, spring det
opp ei kjelde or berget, og derifrå renn
det ein liten bekk. Mange sjuke men-
neske som drikk av bekken, får lækje-
dom av det. Framfor kyrkja som er
utfor helleren, let kong Olav byggje eit
stort steinlad og så hogt og sterkbygt
som den sterkaste festning. Somme
menn seier at dette skal vere eit av dei
største byggverka som folk har laga av
dette slaget. Under dette steinladet eller
festningsverket er klosteret bygt. Opp
til den øvre kyrkja går ein stig langs
bekken og mellom den og steinladet.

I Selja er det fem kyrkjer. Det er
fylkeskyrkja, Kristkyrkja, Mariekyrkja,
Mikalskyrkja, Albanuskyrkja og Sun-
nivakyrkja. Dødsdagen deira er hogtida
av nordmennene den åttande idusda-
gen i juli månad, den dagen kallar vi
seljemannamesse.

Messedagen til den sæle møya Sunniva
og hennar flokk held nordmennene
den åttende juli, og vi kallar dagen
seljumannamesse. I Selja gjer Herren
vår, Jesus Krist, mange store under for
sine heilage si skuld som ein skal ære
æveleg for den timelige møda deira.

Sankta Sunniva er avbildet med krone på hodet og en klippeblokk i høyre hånd og en bok i venstre på ytersiden av sidedøren på alterskapet i Austevoll kirke.
Foto: Fotoarkivet - Universitetsmuseet i Bergen ©.